

**Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка**

**Актуальні проблеми соціальної
роботи: досвід і перспективи**

**Матеріали всеукраїнської науково-практичної
Інтернет-конференції**

**Кам'янець-Подільський
2021**

УДК: 364-78:005.745(082)

ББК 60.9я431

А43

*Друкується за ухвалою науково-методичної ради факультету
корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол №5 від 16 квітня 2021 року)*

А43 Актуальні проблеми соціальної роботи: досвід і перспективи : матеріали всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (м. Кам'янець-Подільський, 8 квітня 2021 року). Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2021. 124 с.

У збірнику містяться матеріали, подані на всеукраїнську науково-практичну Інтернет-конференцію «Актуальні проблеми соціальної роботи: досвід і перспективи» Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Для студентів, магістрантів, аспірантів, викладачів навчальних закладів, науковців та представників громадських організацій.

Організатори конференції не завжди поділяють думку учасників. У збірнику максимально точно відображається орфографія та пунктуація, запропонована учасниками.

Усі матеріали подаються в авторській редакції.

УДК: 364-78:005.745(082)

ББК 60.9я431

ЗМІСТ

Андрійчук С.В. Соціальна підтримка військово-службовців-учасників бойових дій у соціальних службах м.Чернівці	5
Блінов О. А. Метафоричні асоціативні карти в профілактиці та подоланні наслідків коронавірусної інфекції COVID-19.....	9
Ворощук О. Д., Лемко Г. І. Комунікативна культура майбутнього фахівця: понятійно-категорійна сутність.....	13
Гевчук Н.С. Міжнародний досвід реалізації програм соціальної роботи в ситуаціях вимушеної міграції: загальний огляд.....	17
Гомонюк О.М., Онишко О.Г. Використання інформаційних технологій у фаховій підготовці майбутнього фахівця соціальної сфери.....	21
Данилюк О.І. Щодо проблеми мотивації працівників організацій та установ системи соціального захисту.....	25
Дідик Н.М. Арттерапія як засіб подолання кризових ситуацій....	29
Дідух І. Я. Формування професійно-комунікативної компетентності помічника вчителя як показник соціально-педагогічної готовності до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами	33
Камбур А.В. Засади соціальної допомоги при вимушеній ресоціалізації особистості	37
Кармалюк С. П. Нормативно-правове регулювання надання соціальних послуг на рівні територіальних громад в Україні.....	41
Куриця С.В. Мобінг як проблема сучасності в освітньому середовищі.....	45
Левко М.І. Особливості розвитку комунікативної компетентності майбутніх офіцерів	48
Манчуленко Л.В., Дарій А.В. Соціальна корекція поведінкових проявів підлітків у профілактиці алкогольної залежності.....	51
Мельник Ж. В. Використання технології соціально-педагогічного супроводу у роботі фахівця соціальної сфери	56
Мельник Ж. В., Тетеря Д.В. Сучасні тенденції застосування принципів, форм і методів соціальної роботи з людьми похилого віку.....	60
Мельник Л.П., Бандолько Ю.В. Особливості соціального захисту в Україні.....	63
Мельник Л.П., Власова А.А. Основні потреби осіб похилого віку	69

Новікова Н.Є. Сучасний стан та проблеми системи соціального захисту в Україні.....	72
Опалюк О.М. Соціальна політика як знаряддя реалізації системи соціального захисту вагітних жінок та матерів.....	76
Опалюк Т.Л., Новікова А.І. Особливості соціальної підтримки сімей з проявом сімейного насильства	81
Опалюк Т.Л., Хоростківська Ю.М. Роль засобів масової інформації у підвищенні соціальної захищеності населення.....	85
Патинок О. П. Особливості консультування в системі соціального забезпечення.....	89
Попелюшко Р.П., Скоропад В.О. Рекомендації щодо реабілітаційної діяльності з комбатантами по подоланню віддалених наслідків стресогенних впливів.....	93
Прожога І.В. Відеосамопрезентація як елемент інтерактивного навчання в соціальній роботі	97
Радченко М.І. Інноваційне проєктування у соціальній роботі ...	101
Сербалюк Ю.В. Громадські благодійні організації як суб'єкти соціальної роботи: історія і сучасність.....	104
Соловей Т.В. Психологічна підтримка військовослужбовців і членів їх сімей засобами психологічного консультування.....	108
Сушицька Н.В. Соціальні гарантії економічно активного населення в Україні.	112
Ткач І.Я. Нова роль органів соціального захисту населення в територіальній громаді	115
Шманько О.В. Феномен соціального популізму та засоби мінімізації його впливу в сучасному українському суспільстві...	119

Андрійчук С.В.

кандидат педагогічних наук, асистент
кафедри педагогіки та соціальної роботи
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ- УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ У СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБАХ М. ЧЕРНІВЦІ

Соціальна робота з військовослужбовцями-учасниками бойових дій – доволі специфічний напрям, оскільки, з одного боку, залежить від характеру й глибини соціальних проблем конкретного клієнта, що безпосередньо пов'язані з ступенем участі у військових діях, із втратами (емоційними, психологічними, фізичними), спричиненими цією участю, та й, зрештою, з тривалістю перебування на військовій службі. З іншого – як і будь-який напрям соціальної роботи, вона визначається індивідуальними потребами клієнта та ресурсами (внутрішніми та зовнішніми), які він готовий використати для розв'язання проблем, що виникли.

За період проведення АТО (ООС) участь у військових діях на Сході України взяло участь 5666 жителів Чернівецької області (останні статистичні дані від 17.05.2019 року) [1]. У Інформаційній довідці з питань соціального захисту та соціальної підтримки учасників АТО/ООС Чернівецької обласної ради у структурних підрозділах соціального захисту населення області на обліку станом на 17.05.2019 перебувало: 5128 осіб, які мають статус учасника бойових дій АТО (ООС), 39 осіб, яким встановлено статус особи з інвалідністю внаслідок АТО (ООС), 46 осіб, що мають статус учасника війни внаслідок АТО (ООС) і 182 особи, котрі мають статус члена сім'ї загиблого внаслідок АТО (ООС) [1].

У м.Чернівці соціальна підтримка військовослужбовців-учасників бойових дій та членів їх сімей здійснюється багатьма державними та громадськими організаціями. При виконавчому комітеті Чернівецької міської ради відповідно до рішення від 24.03.2015р. № 149/6 активно діє Координаційний центр з питань соціальної та психологічної підтримки учасників антитерористичної операції, до складу якого входять учасники бойових дій, представники громадських організацій,

волонтери, які люблять інтереси військовослужбовців, що брали участь у Антитерористичній операції / Операції Об'єднаних Сил, у органах місцевого самоврядування.

Учасники АТО/ООС та члени сімей загиблих мають можливість звернутися до структурних підрозділів Департаменту соціального захисту населення Чернівецької обласної адміністрації для призначення пільг, які відповідають їхньому статусу відповідно до ЗУ «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [3].

22 грудня 2016 року в області затверджена Комплексна Програма соціальної підтримки учасників антитерористичної операції (учасників бойових дій) та членів їх сімей (Рішення X сесії обласної ради VII скликання від 22 грудня 2016 р. № 265-10/16), що «передбачає комплекс заходів із соціальної, фінансової, юридичної, медичної та психологічної підтримки учасників антитерористичної операції, учасників бойових дій та членів їх сімей, сімей загиблих військовослужбовців, волонтерів та бійців-добровольців в зоні АТО/ООС, сприяння забезпеченню їх соціально-побутових потреб, що здійснюються на місцевому рівні» [1]. А 25 жовтня 2018 року Рішенням Чернівецької міської ради затверджено Програму підтримки громадян міста Чернівців, які брали участь у військових діях в східних регіонах України, членів їх сімей та сімей загиблих (померлих) учасників бойових дій і волонтерів, померлих осіб, смерть яких пов'язана з участю в масових акціях громадського протесту, що відбулися у період з 21.11.2013 р. по 21.02.2014 р., на 2019-2021 роки [2]. У Програмі визначено право учасників бойових дій на «надання пільг у розмірі 25% (додатково до гарантованих державою пільг) з оплати житлово-комунальних послуг в межах соціальних норм споживання, передбачених чинним законодавством, та знижки вартості палива, в тому числі рідкого в межах соціальних норм для осіб, які проживають у будинках, що не мають центрального опалення» [2]. Програмою передбачено також «звільнення від плати за навчання в школах естетичного виховання міста дітей, батьки яких є учасниками військових дій в східних регіонах України, учасниками бойових дій, відповідно до статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» – на 50 % за наявності підтверджуючих документів» [2].

Також, проводиться робота щодо виконання заходів Програми з «висвітлення у засобах масової інформації заходів, спрямованих на підтримку учасників антитерористичної операції та членів їх сімей;

ведення реєстру учасників антитерористичної операції; постановки на квартирний облік учасників антитерористичної операції та сімей загиблих учасників антитерористичної операції; підвищення рівня управлінської компетенції відповідальних за реалізацію регіональної програми шляхом навчання, обміну досвідом на обласному рівні та удосконалення системи післядипломної освіти з питань психіатричної та психологічної допомоги учасникам АТО/ООС, обмін досвідом на всеукраїнському рівні; співпраця та взаємодія з громадськими та волонтерськими організаціями тощо)» [2].

Управління освіти Чернівецької міської ради, відділ у справах сім'ї та молоді міської ради, Чернівецький міський центр соціальних служб забезпечують оздоровлення та відпочинок дітей, батьки яких є учасниками військових дій в східних регіонах України, у міському літньому наметовому таборі для дітей та молоді «Ойкос», у стаціонарних таборах Чернівецької області). У закладах освіти Чернівецької області організовано безкоштовне гаряче харчування дітей, які переселилися із зони АТО/ООС та дітей, чий батьки є учасниками АТО/ООС, відповідно до рішень сесій районних та міських рад. Станом на сьогодні харчуються всі учні закладів загальної середньої освіти відповідної категорії [1].

Чернівецький міський центр соціальних служб також є однією з організацій, що надає соціальні послуги (юридичні, психологічні, соціально-педагогічні, соціально-медичні тощо) учасникам бойових дій та членам їх сімей. З даною категорією клієнтів працює Відділ соціальної реадптації та психологічної реабілітації родин загиблих учасників АТО, учасників АТО та членів їх сімей. У разі потреби працівниками Відділу здійснюється соціальний супровід та соціальне обслуговування даної категорії клієнтів, надається адресна соціальна допомога.

Активну участь у соціальній підтримці учасників Антитерористичної операції / Операції Об'єднаних Сил у місті беруть громадські організації всеукраїнського та регіонального рівня: Всеукраїнська громадська організація «Ніхто крім нас», Об'єднання волонтерів та учасників АТО «Добротворець», Громадська організація «Чернівецьке обласне об'єднання учасників, ветеранів, інвалідів антитерористичної операції та їх сімей», громадська організація «Герой-Родина-Україна», членами якої є учасники бойових дій, громадська

організація «Будь собою», громадська організація «Тактична група 4.5.0» та інші.

Щодо медико-психологічної допомоги учасникам АТО/ОСС, її у Чернівецькій області надають три установи: обласна психіатрична лікарня, госпіталь інвалідів війни та Чернівецький військовий госпіталь. Основним координуючим центром з питань медико-психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції є обласна комунальна установа «Чернівецький обласний госпіталь для ветеранів війни». Демобілізованим учасникам антитерористичної операції надається всебічна допомога та сприяння у проходженні медико-соціальних експертних комісій Чернівецьким центром медико-соціальної експертизи.

З червня 2015 року у Чернівцях діє центр психологічної допомоги «Крок назустріч» при одноіменному благодійному фонді. У Центрі військовослужбовці-учасники АТО/ОСС, їх родичі, близькі, сім'ї загиблих, вимушено переселені особи можуть отримати безкоштовну та анонімну консультативну психологічну допомогу очно (в офісі) або по Skype [4].

Таким чином, у Чернівцях активно діє достатньо велика кількість державних, громадських інститутів, волонтерських об'єднань і окремих благодійників, що забезпечують соціальну підтримку, здійснюють супровід та надають соціальні послуги військовослужбовцям-учасникам бойових дій. Проте показниками ефективності соціальної роботи у цьому напрямі повинні бути не стільки характеристики обсягу і номенклатури соціальних послуг, які надаються військовослужбовцю чи членам його сім'ї соціальними службами, установами, організаціями, скільки якісні показники вирішення проблем, з якими звернувся клієнт. Основним із таких показників є формування у військовослужбовця-учасника бойових дій здатності до саморегуляції, адаптації до змінних умов навколишнього соціального життя як в зоні проведення бойових дій, так і на мирній території.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Питання соціального захисту та соціальної підтримки учасників АТО/ОСС є пріоритетним в роботі облдержадміністрації. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bukoda.gov.ua/new/5582>
2. Про затвердження Програми підтримки громадян міста Чернівців, які брали участь у військових діях в східних регіонах

України, членів їх сімей та сімей загиблих (померлих) учасників бойових дій і волонтерів, померлих осіб, смерть яких пов'язана з участю в масових акціях громадського протесту, що відбулися у період з 21.11.2013 р. по 21.02.2014 р., на 2019-2021 роки [Електронний ресурс]: Рішення Чернівецької міської ради від 25 жовтня 2018 року № 1462. – Режим доступу: https://ips.ligazakon.net/document/view/HV180220?an=1&ed=2018_10_25

3. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту [Електронний ресурс]: Закон України від 22 жовтня 1993 року №3552-ХІІ із змінами від 17 вересня 2020 року Законом № 912-ІХ. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>

4. У Чернівцях розпочав роботу центр психологічної допомоги військовослужбовцям. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://chas.cv.ua/inform/25768-u-chernvcyah-rozpochav-robotu-centr-psihologchnoyi-dopomogi-vyskovosluzhbovcyam.html>

Блінов О. А.
доктор психологічних наук, доцент
доцент кафедри соціальних технологій
Національного авіаційного університету
м. Київ

МЕТАФОРИЧНІ АСОЦІАТИВНІ КАРТИ В ПРОФІЛАКТИЦІ ТА ПОДОЛАННІ НАСЛІДКІВ КОРОНАВІРУСНОЇ ІНФЕКЦІЇ COVID-19

Поширення коронавірусної інфекції та її негативний вплив на здоров'я та життя людей вимагає використання ефективних методів профілактики та корекції емоційних, психічних станів людини. Негативними станами та соціальною поведінкою, які з'являються у перехворівших на COVID-19 є посттравматичні стресові розлади, депресія, підвищена тривожність за своє життя та рідних, страх смерті, безсоння, алкоголізація та ін. [4; 5].

Підтвердженням значної небезпеки цього захворювання є кількість здійснених самогубств хворими під час лікувального процесу, а також у подальший реабілітаційний період у домашніх умовах [3].

Ситуація вимагає необхідності розробки та застосування зрозумілого до кожної людини психологічного інструментарію, який ефективно працював як з клієнтами так і з пацієнтами на клінічному рівні.

Пропонується до використання ефективний психологічний інструментарій у вигляді метафоричних асоціативних карт. Метафоричні асоціативні карти це психологічний інструментарій роботи фахівця за допомогою якого корекція і розвиток інформаційної, емоційної сфери особистості досягається через її метафоричне, образне (асоціативне) мислення [1; 2].

Мною розроблені, запатентовані та використовуються на практиці авторські колоди метафоричних асоціативних карт: «Стрес-стоп!», «Компас вибору професії», «Вальс емоцій», «Струни душі».

Колода метафоричних асоціативних фотокарт «Стрес-стоп!» належить до методу психологічної хірургії і як психокорекційний інструментарій дозволяє швидко організувати як профілактику стресу, так і різні форми роботи з його проявами (див. Рис. 1).

Рис. 1. Колода метафоричних асоціативних фотокарт «Стрес-стоп!»

Колода метафоричних карт «Компас вибору професії» призначена для розкриття свідомих і несвідомих виборів професійної діяльності людини, здійснення аналізу його мотиваційних переваг, для вивчення і полегшення вибору професії людині (див. Рис. 2).

Рис. 2. Колода метафоричних асоціативних карт «Компас вибору професії»

Колода метафоричних асоціативних карт «Вальс емоцій» використовується для гармонізації емоційно-почуттєвого стану людини, відносин з іншими людьми, профілактики та вирішення конфліктів та ін. (див. Рис. 3).

Рис. 3. Колода метафоричних асоціативних карт «Вальс емоцій»

Колода метафоричність асоціативних карт «Струни душі» застосовується для зміцнення емоційно-енергетичного балансу людини, настройки його «Струн душі» (див. Рис. 4).

Рис. 4. Колода метафоричних асоціативних карт «Струны души»

В практичній роботі метафоричні асоціативні карти зарекомендували себе дієвим психологічним інструментарієм, який зарекомендував себе з позитивної сторони при лікуванні посттравматичних стресових розладів, депресії, підвищеної тривожності за своє життя та рідних, різних форм фобій та ін.

Отже, метафоричні асоціативні карти є змістовним психологічним інструментарієм, який дозволяє в образно-проективно-метафоричній формі вирішувати широке коло завдань з профілактики коронавірусної інфекції COVID-19, застосовуються в лікувальному процесі, а також при проведенні психологічної реабілітації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Блінов О. А. Метафоричні асоціативні карти як сучасний метод психологічної хірургії / О. А. Блінов // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки : зб. наук. пр. Київського Національного університету ім. Тараса Шевченка. – Київ. – 2015. – Вип. 4 (29). – С. 6–11.
2. Блінов О.А., Шопіна М.О. Метафоричні асоціативні карти як творчий інтегративний ресурс стресостійкості особистості : навч. посіб. / О. А. Блінов, М. О. Шопіна. – К. : Талком, 2016. – 123 с.
3. Бондарь Мария. Сезон самоубийств. От чего люди сходят с ума во время пандемии коронавируса. Фокус. 07 ноября 2020. URL : <https://focus.ua/ukraine/466622-samoubijstva-koronavirus-epidemiya> (дата звернення 30.03.2021).
4. ВОЗ обеспокоилась психическим здоровьем людей из-за карантина. Интерфакс-Украина. 2 апреля 2020. URL : <http://news.bigmir.net/world/1991590-VOZ-obespokoilas-psihicheskim->

zdorovem-ludei-iz-za-karantina (дата звернення 30.03.2021).

5. Романова Марія, Корзун Юлія. «Найти точку опоры». Почему корона-суициды накрыли Украину и как не впасть в ковид-депрессию. 23 ноября 2020. URL : <https://strana.ua/news/302049-samoubijstvo-iz-za-koronavirusa-kak-lechitsja-ot-depressii.html> (дата звернення 30.03.2021).

Ворощук О. Д.

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Прикарпатського національного університету імені Василя
Стефаніка
м. Івано-Франківськ, Україна

Лемко Г. І.

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Прикарпатського національного університету імені Василя
Стефаніка
м. Івано-Франківськ, Україна

КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ: ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІЙНА СУТНІСТЬ

Сьогодення України етапом, на якому переосмислюються цінності та окреслюються пріоритети подальшого розвитку. Інтеграційні процеси, що відбуваються в країнах Європи, і у яких Україна бере безпосередню участь, активізують впровадження нових стандартів у сферу науки та освіти. На сучасному етапі варто звернути увагу на розвиток тих складових особистості майбутнього фахівця, які забезпечать молодій людині високу конкурентноспроможність на ринку праці. У зв'язку з цим актуалізується проблема залучення до сфери соціальної роботи кваліфікованих працівників, які, володіють професійними якостями, повинні могли ефективно та швидко долати різні комунікативні бар'єри, встановлювати ділове спілкування як з представниками вищих органів державної влади, так і з громадянами - основними споживачами соціальних послуг. Спостерігається зростання важливості комунікативної складової діяльності соціального педагога і соціального працівника, яка стає основним елементом формування

довіри у спілкуванні. Беручи до уваги зазначені фактори, має місце потреби у формуванні високої комунікативної культури майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників, що передбачає вивчення теоретичних аспектів даної проблеми.

У сучасних наукових дослідженнях до питань трактування поняття «комунікативна культура» звертаються вітчизняні та зарубіжні вчені Б. Ананьєв, Л. Березовська, О. Бондаревська, Н. Кузьміна, Є. Руденський, В. Сластьонін, Б. Ломов, Г. Михальська, Г. Щукіна та ін.. Віддаючи належне науковому доробку названих авторів, варто відмітити, що питання комплексного теоретичного обґрунтування формування комунікативної культури соціальних педагогів та соціальних працівників на основі науково-методичного підходу знаходиться на етапі зародження, недостатньо дослідженим залишається навіть понятійно-категорійний апарат даної проблеми. Це й зумовило вибір теми і мету даної статті, показало її актуальність та практичне значення.

Метою нашого дослідження є розглянути сучасні підходи до поняття «комунікативна культура», обґрунтування понятійно-категорійної суті комунікативної культури працівників соціальної сфери.

Комунікативна культура є складовою загальної культури особистості фахівця. Термін «комунікативна культура» увійшов у науковий обіг у 70-х роках минулого століття, але однозначного визначення цього поняття у сучасній науці досі не існує. Так, О. Корніяка у своєму дослідженні відзначає, що у сучасній науковій літературі «комунікативна культура розглядається як морально зорієнтований засіб комунікації, що забезпечує афективно-інформаційний обмін між людьми, опосередковує їхню взаємодію та взаємовплив, уможлиблює міжособистісне сприймання та взаєморозуміння (перцепцію); це більш-менш довершена готовність, спроможність особистості до спілкування з оточенням» [2, с.187]. С. Сарновська, український філософ, дає визначення змісту поняття «комунікативна культура» - це «специфічний прояв соціальної культури, що характеризується «людським виміром» суспільних і міжсуб'єктних відносин і переслідує мету взаємозбагачення індивідів засобами інформаційного обміну, взаємотрансляції знань, розповсюдження позитивного життєвого досвіду спільного існування» [5, с.9].

Науковець впевнена в тому, що комунікативну культуру можна представити як частину професійної культури, якій характерна особистісна й професійна цінність, спрямована на іншого суб'єкта процесу комунікації.

Березовська Л. стверджує, що дефініції «спілкування» і «комунікація» є складниками комунікативного процесу, оскільки включають: обмін інформацією між індивідами, міжособистісну взаємодію, активність у процесі діяльності, у тому числі комунікативної. Знання спільних рис і відмінностей у процесах спілкування й комунікації необхідні фахівцю соціальної сфери задля здійснення ефективної комунікативно-мовленнєвої діяльності, оскільки робота з різними категоріями клієнтів вимагає від нього уміння діяти як з позиції суб'єкта, так і об'єкта діяльності, бути учасником інформаційного процесу і, водночас, партнером по спілкуванню, який уміє підтримати розмову, вислухати клієнта та допомогти у вирішенні проблеми. Ефективність успішної, професійної, комунікативно-мовленнєвої діяльності визначається ступенем сформованості знань щодо мовленнєвих норм та правил спілкування, вмінням користуватися вербальними та невербальними засобами спілкування; володіти голосовими модуляціями; технікою і логікою мовлення [1, с. 33].

Розглядаючи роль комунікативної культури в складі професійної культури фахівця, В. Садовська [4] виділяє діяльнісну і комунікативну підструктури. До діяльнісної відносить цінності, навички, особистісні якості, знання, уміння, важливі для реалізації ефективної професійної діяльності. Відповідно, до комунікативної - цінності, знання, уміння, навички, особистісні якості, важливі для реалізації ефективного професійного спілкування.

Виходячи з різних підходів до розуміння феномену «професійна культура», гуманістична професійна культура розглядається як «динамічна система професійних цінностей, творчих способів діяльності й особистісних досягнень у створенні зразків практики з позицій людини культури». Виходячи з такого підходу до виявлення сутності досліджуваного явища й розуміння професійної культури, як частини культури соціуму, А. Омельчук виділяє такі структурні компоненти професійної культури: ціннісний, особистісний, діяльнісний. Виходячи з того, що поняття професійної культури є складовою загальної культури суспільства, розглядається дослідниками в площині філософського осмислення, ми можемо зробити висновок, що й комунікативну культуру, як частину професійної культури, можна також розглядати в цьому плані [3].

Формування професійної культури передбачає оволодіння фахівцем комунікативними, інтерактивними та перцептивними

уміннями, засобами комунікації, а також розвиток якостей особистості, її установок, понять, орієнтацій, мотивів, які є результатом соціалізації та виховання і дозволяють успішно реалізувати комунікативні навички на будь-якому рівні професійної комунікації.

Комунікативна культура являє собою поєднання способів і форм взаємодії й несе в собі кращі зразки й цінності. Культурна складова комунікації пов'язана із системою стандартів і уявлень особистості, які входять у взаємодію з іншими суб'єктами. Згідно особистісноорієнтованої теорії, що характеризується пріоритетом компонента «культура», загальна й професійна культура представляються ключовими поняттями стосовно комунікативної культури. Будучи їх складовою, комунікативна культура зберігає свою цілісність і автономність. Як професійно важлива якість особистості, комунікативна культура інтегрує знання, уміння й досвід комунікативної діяльності, визначає шляхи організації ціннісної взаємодії в ході професійної діяльності. Отже, комунікативна культура розглядається з одного боку, як частина, складова професійної культури, з іншого боку - як частина процесу спілкування.

Сучасна сфера соціальної роботи належить до сфери підвищеної комунікативної відповідальності. Неадекватне розуміння інформації (повідомлення) у відправника й одержувача може привести до серйозних збоїв в роботі, стати причиною різного роду помилок, непорозумінь і конфліктів. Від сучасних фахівців соціальної сфери вимагається не лише компетентність, освіченість, але й уміння працювати з клієнтами на високому рівні культурних, професійних, морально-етичних вимог. Саме тому він повинен бути «професійним комунікантом», володіти високою комунікативну культуру.

Отож комунікативна культура сучасними науковцями розглядається як складова частина загальної культури поведінки особистості фахівця соціальної сфери, система значень, норм, цінностей і зразків поведінки, прийнятих у соціумі, уміння особистості організувати комунікативну контакт; є однією із складових загальнолюдської культури; вона вдосконалюється в процесі взаємодії людини з оточуючими; комунікативну культуру формують зовнішні фактори, мікро-соціальне середовище, соціальні установки. Комунікативна культура фахівця соціальної сфери охоплює усталені соціальні норми та вимоги щодо професійної комунікації, розвинені механізми спілкування з людьми, напрацьований практичний досвід комунікативної взаємодії.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у проведенні подальших теоретичних і практичних досліджень, присвячених проблемі формування комунікативної культури фахівця соціальної сфери.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Березовська Л. Комунікативна культура як складник професійної компетентності майбутніх соціальних працівників /*Духовність особистості: методологія, теорія і практика.* 2019. Вип. 2. С. 30-38.
2. Корніяка О. Психологія комунікативної культури школяра: *Монографія.* К.: Міленіум, 2006. 336 с.
3. Омельчук А. Комунікативна культура державного службовця: понятійно-категорійна сутність. <http://www.dy.nauka.com.ua>.
4. Садовская В. Основы коммуникативной культуры. [общ. ред. Ремизова В. А.] М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2011. 206 с.
5. Сарновська С. Сучасна соціальна комунікативна культура (філософсько-методологічний аналіз): *Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. філос. наук.* Ін-т філософії ім. Г.С.Сковороди НАН України. К., 2000. 18 с.

Гевчук Н.С.

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Кам'янець-Подільського Національного Університету імені Івана Огієнка м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В СИТУАЦІЯХ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД

В рамках нашого дослідження, розглянемо приклади програм соціальної роботи в ситуаціях вимушеної міграції, які застосовуються у міжнародній практиці.

Британські вчені пропонують поділ таких програм на загальні та спеціальні. Охарактеризуємо більш детально кожен із програм.

Програми, спрямовані на покращення умов. Табори для біженців та центри тимчасового перебування осіб, що шукають притулку, часто створені поспіхом і мають мало ресурсів. Тому програми, спрямовані на

покращення умов особливо важливі, коли є потреба подолати негативні наслідки тривалого перебування в таких центрах.

Програми з надання гуманітарної допомоги важливі, оскільки вимушені переселенці, як правило, подорожують без особистих речей. Соціальні працівники, надаючи гуманітарну допомогу, можуть інформувати переселенців про такі програми і місця отримання гуманітарної допомоги.

Реабілітаційні програми задовольняють конкретні потреби осіб з особливими потребами та розвивають їхні можливості.

Програми з охорони здоров'я важливі, бо під час міграції люди можуть стикатися з проблемами, що вимагають лікування. Крім того, скупчення великої кількості переміщених осіб в одному місці і відсутність належних санітарно-гігієнічних умов можуть сприяти виникненню різних захворювань.

Програми з адвокації важливі, оскільки мотивація вимушених переселенців до зміни місця перебування часто тлумачиться невірно: їх присутність чи саме існування розглядається як загроза; і культури чи політичні погляди, які вони представляють, іноді сприймаються як щось чуже і небажане. Програми передбачають, що представники державної влади та громади мають розібратися в ситуації, причинах її виникнення і сформулювати позитивне ставлення до вимушених переселенців. Такі програми часто називають інформаційно-адвокаційними, бо багатьох вимушених переселенців або нелегко знайти, або вони навмисно переховуються, побоюючись помсти.

Програми посттравматичного консультування допомагають пережити травматичний досвід, через який проходять вимушені переселенці: насильство, тортури, розлука з близькими, втрата близьких при евакуації тощо.

Програми підтримки впроваджуються для загального населення, яке перебуває в умовах вимушеної міграції, оскільки в місцевості їхнього перебування часто не працюють організації з підтримки та надання допомоги.

Соціальні та рекреаційні (відпочинкові) програми можуть бути не лише розважальними, але й терапевтичними. Такі програми сприяють уникненню ізоляції і впроваджуються для травмованих дітей, жертв зґвалтування, людей похилого віку та інших.

Програми розвитку суспільних відносин актуальні тоді, коли група вимушених переселенців відчуває складні міжгрупові відносини у

взаємодії з населенням приймаючої території або з іншою групою вимушених переселенців.

Програми самопомоги впроваджуються з метою об'єднання людей у схожих обставинах для того, щоб вони могли підтримувати один одного, підвищувати особистісний потенціал для реагування на травмуючі події.

Освітні програми важливо впроваджувати для подальшого розвитку дітей, молоді, а також для формального та неформального навчання дорослих.

Програми розвитку навичок і розбудови потенціалу охоплюють широкий спектр активностей і найчастіше фокусуються на розвитку мовних, професійних і життєвих навичок, які полегшують адаптацію до нових умов.

Програми надання сімейних послуг важливі, оскільки на сімейні стосунки значною мірою впливає вимушена міграція, що може передбачати: тривалі періоди розлуки, сильні емоційні переживання, якими члени сім'ї не можуть поділитися зі своїми партнерами; емоційне відсторонення батьків від своїх дітей; ситуації, коли бабусі і дідусі вважають себе тягарем для сім'ї; ситуації, коли рішення про переїзд не було одностайним і супроводжується звинуваченнями інших членів сім'ї, якщо щось не вдається.

Програми розвитку громади можуть значно відрізнитися, але будь-яке посилення потенційних зв'язків громади буде вигідним для людей у ситуації вимушеної міграції.

Послуги для жінок-біженок є важливими, оскільки вони становлять значну частку переміщених осіб і часто наражаються на небезпеку після переміщення, оскільки кількість випадків насильства і зґвалтувань серед жінок-біженок є дуже високою.

Юридичні програми важливі, оскільки що юридичні потреби вимушених переселенців часто виходять за рамки галузі прав людини: невизначеність статусу, притягнення до відповідальності за нелегальний в'їзд в країну, переслідування місцевої адміністрації чи населення.

Програми з формування доходів можуть впроваджуватися в таборах для біженців або в громаді в цілому і передбачати перекваліфікацію, здобуття нових навичок тощо. Такі програми повинні бути ретельно сплановані і впроваджуватися компетентним персоналом.

Дитяча освіта і *психосоціальні програми* спрямовані на те, щоб компенсувати відсутність позитивного досвіду життя більшості дітей,

які опинилися у вимушеній міграції. Вони можуть передбачати формальну та неформальну освіту, бути спрямовані на усунення негативного впливу попереднього досвіду дітей, процесу міграції, відділення від родини, тощо. До впровадження таких програм корисно залучати батьків.

Програми возз'єднання сім'ї призначені для надання допомоги у возз'єднанні сімей, розділених під час конфлікту чи втечі. Часто члени сім'ї навіть не знають, чи вижили їхні родичі і возз'єднання або інформація про близьких до фізичного возз'єднання є дуже важливою.

Програми репатріації та реінтеграції не застосовуватимуться до всіх без виключення вимушених переселенців, а лише до тих, які в кінцевому підсумку повертаються додому.

Інтеграційні програми охоплюють тих вимушених переселенців, які не повернулися додому і отримали дозвіл поселитися в іншій місцевості чи країні. Інтеграційні програми є складними і впроваджуються висококваліфікованими працівниками.

Програми з захисту прав людини сфокусовані на тому, щоб вимушені переселенці були захищені від різного роду зловживань. Статус біженців, як правило, допускає експлуатацію і дискримінацію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Внутрішньо переміщені особи : особливості реалізації прав та доступу до адміністративних послуг метод. посіб. для проведення тренінгів / авт. кол. : Т. А. Крушельницька, О. Ю. Матвеева, В. А. Вершиніна [та ін.]; за заг. ред. Т. А. Крушельницької, О. Ю. Матвеевої. Київ : [б. в.], 2019. 240 с.

2. Дуля А. В., Веретенко Т. Г. Функціонування сімей учасників антитерористичної операції. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : зб. наук. пр., 2017. 1(316). С. 25–32.

3. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України : посіб. для практиків соціальної сфери / Мельник Л. А. та ін.; за ред. Волинець Л. С., К. : ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2015. 72 с.

4. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч.2 (Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми) / А. В. Аносова, О. В. Безпалько, Т. П. Цюман та ін. / За заг. ред. : Т. В. Журавель, З. П. Кияниці. К. : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 352 с.

Гомонюк О.М.,

доктор педагогічних наук, професор
професор кафедри психології та педагогіки,
Хмельницького національного університету,
м. Хмельницький, Україна

Онишко О.Г.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри інженерії програмного забезпечення
Хмельницького національного університету,
м. Хмельницький, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

В цей складний період, коли людство постало перед викликами, зумовленими пандемією, впровадження інформаційних технологій, зокрема, дистанційного та змішаного навчання, допомогло викладачам вищої школи краще організувати навчальний процес. Саме інформаційні технології платформи Moodle, системи веб-конференцій для навчання в Інтернеті та інструменти цих платформ змогли відіграти важливу роль у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери у закладах вищої освіти, зокрема, її складової – інформаційної компетентності.

Ці факти підтверджують і українські дослідники, які підкреслюють значення *компетенції в галузі інформаційних технологій*. *Компетенція в галузі інформаційних технологій* означає: прийом, переробку, видачу інформації; перетворення інформації (читання, конспектування), масмедійні, мультимедійні технології, комп'ютерна грамотність; володіння електронної, інтернет-технологією [5].

Нині наявні два визначення *інформаційної компетентності* особистості. З одного боку, інформаційна компетентність – це компетентність індивіда в роботі з інформацією, а з іншого – комп'ютерна компетентність, тобто уміння працювати з комп'ютером та інформаційними технологіями [10, с.26].

У звіті дослідників університету Каліфорнія інформаційну компетентність представлено як компетентність роботи з бібліотечними

ресурсами, а саме – компетентність, що пов'язана з пошуком і обробкою інформації [8].

У дослідженні кафедри інформаційної грамотності державного університету Сан-Маркос поняття інформаційної компетентності визначене як набір наступних компетенцій: здатність визначати інформаційні вимоги до питання дослідження для формулювання стратегії пошуку інформації; здатність визначати форми представлення необхідної інформації; уміння організувати інформацію в такий спосіб, що найбільш сприятливий для аналізу, синтезу і розуміння; усвідомлювати етичні, юридичні і політичні проблеми використання інформації [9, с. 13].

Майже так само визначають поняття інформаційної компетентності дослідники державного університету Каліфорнії у місті Домінгос. На думку К. Бурстада і М. Джонсона, інформаційно-компетентна особистість володіє певними компетенціями, сукупність яких утворює інформаційну компетентність особистості. Ці компетенції пов'язані з інформаційними процесами визначення ступеня необхідності інформації, здійснення ефективного пошуку, вміння критично оцінювати інформацію та розуміти економічні, юридичні, соціальні проблеми використання інформації [7, с. 22].

Пізніше термін «інформаційна компетентність» фактично був замінений терміном «комп'ютерна компетентність».

Проте, якщо в діяльності людини раніше домінував інженерно-орієнтований підхід і більше уваги приділялось її технологічній стороні, то нині переважає гуманістичний підхід, за яким діяльність людини у взаємодії з комп'ютером розглядається як основна, посилено звернення до аналізу неперервного поступального розвитку її психіки [2, с. 42].

Останнім часом інформаційну компетентність стали визначати як здатність особистості, що стосується одночасно роботи з інформацією та роботи з комп'ютерними засобами.

Так, А. Зав'ялов вважає, що інформаційна компетентність – це знання, уміння, навички і здатність їх застосовувати в процесі розв'язання задач в засобах нових інформаційних технологій [4].

Інформаційна компетентність є здатністю знаходити, оцінювати, використовувати і повідомляти інформацію у всіх її видах і уявленнях.

Дослідник Н. Баловсяк визначає інформаційну компетентність як інтегративну професійну якість особистості, що, з одного боку,

віддзеркалює її здатність до визначення інформаційної потреби, пошуку інформації та ефективної роботи з нею в усіх її формах (традиційній, друкованій, та електронній, тощо); а з іншого, – як здатність її до роботи з комп'ютерною технікою та телекомунікаційними технологіями і застосування їх у професійній діяльності та повсякденному житті [1, с. 8].

Тому інформаційна компетентність забезпечує три функції професійної діяльності фахівця:

1. Інформаційно-пошукову (здатність до ефективної роботи з інформацією у всіх формах її представлення).

2. Комп'ютерно-технологічну (що визначає уміння та навички щодо роботи з сучасними комп'ютерними засобами та програмним забезпеченням).

3. Процесуально-діяльнісну (яка визначає здатність застосовувати сучасні засоби інформаційних та комп'ютерних технологій до роботи з інформацією та розв'язання різноманітних задач) [Там само, с.8].

Інформаційна компетентність визначає рівень сформованості інформаційної культури.

Слушною для нас є думка професора А. Коломієць, яка вважає інформаційну культуру системоутворювальним чинником професійної культури вчителя, оскільки вона перетворює її у відкриту, самодостатню, таку, що саморозвивається і саморегулюється, систему [6, с. 137].

Ми погоджуємося зі знаним науковцем Р. Гуревичем, що в міру становлення вчителя в новому інформаційному просторі складові його інформаційної культури будуть доповнюватись і видозмінюватись [3, с. 34].

Саме відеоконференції та навчальні платформи як елементи електронної педагогіки, стали ефективним і безпечним засобом навчання в умовах карантинних заходів. Вони створили можливість навчатися на відстані та сприяли інтерактивній взаємодії викладачів і студентів, а також студентів між собою. Ці засоби допомогли удосконалити у майбутніх фахівців навички самостійного засвоєння матеріалу і надали можливості для консультативного супроводу.

Так, платформа електронних систем навчання Moodle дала можливість викладачам створити ефективні умови для он-лайн навчання. У цьому середовищі студенти знайшли матеріали навчальних

курсів, зокрема: лекції, презентації, навчальні відео, завдання для практичної роботи, додаткові матеріали (книги, інтернет-посилання для виконання додаткових завдань, методичні розробки) та тести. В особистій переписці з викладачем, в чатах і форумах майбутні фахівці соціальної сфери ділились з одногрупниками додатковими ресурсами, які знайшли з певної теми.

Отже, майбутній фахівець соціальної сфери, діяльність якого спрямована, з одного боку, на вирішення завдань соціального виховання, а з іншого боку, на надання соціальної допомоги різним групам населення, має володіти інформаційною компетентністю. Адже вона передбачає його здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, одержувати інформацію та оперувати нею відповідно власним потребам і вимогам сучасного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баловсяк Н. В. Формування інформаційної компетентності майбутнього економіста в процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук [Текст] : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Баловсяк Надежда Васильевна ; Інститут педагогіки і психології професійної освіти Академії педагогічних наук України. – Київ, 2006. – С. 8.
2. Беспалов, П. В. Компьютерная компетентность в контексте личностно–ориентированного обучения [Текст] / П. В. Беспалов // Педагогика. 2003. – № 4. – С. 41–45.
3. Гуревич Р. С. Формування інформаційної культури вчителів: проблеми та перспективи [Текст] / Р. С. Гуревич // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців ; Збірник наукових праць. – Київ – Вінниця : ДОВ “Вінниця”, 2006. – Вип. 9. – С.34-38.
4. Завьялов А.Н. Формирование информационной компетентности студентов в области компьютерных технологий (на примере среднего профессионального образования) [Текст] : Автореферат канд. диссертации / А.Н. Завьялов. – Тюмень, 2005. – 17 с..
5. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.

6. Коломієць А. М. Інформаційна культура вчителя початкових класів : [монографія] / А. М. Коломієць. – Вінниця : ВДПУ, 2007. – 379 с.
7. Bundesagentur für Arbeit. Bachelor und Master auf dem Arbeitsmarkt. In: Uni Berufswahl–Magazin, Nürnberg, 2009. – Н.5. – S.22–33.
8. Competence: Inquiries into its Meaning and Acquisition in Educational Settings / Ed. by Edmund C. Short. – Lanham etc. : University Press of America, 1984. – Vol. VI. – 185 p.
9. Key Competencies. A Developing concept in General Compulsory Education. Eurydice. – 2002. The Information network on Education in Europe. P.13–14.
10. Schema national des formations sociales 20001–2005. – Paris, GNI: 2001/ 123 p. – P. 26.

Данилюк О.І.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

ЩОДО ПРОБЛЕМИ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА УСТАНОВ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

У сучасному менеджменті все більшого значення набувають мотиваційні аспекти. Мотивація персоналу є основним засобом забезпечення оптимального використання людських ресурсів, мобілізації наявного кадрового потенціалу. Основна мета процесу мотивації – це отримання максимальної віддачі від використання наявних трудових ресурсів, що дозволяє підвищити загальну ефективність організації. Мотивацією до праці можна назвати спрямовані на кожного співробітника і всіх членів колективу спонукальні дії до ефективної роботи та активної діяльності для задоволення власних потреб та досягнення цілей організації [1].

Значний внесок у розвиток теорії і практики мотивації праці зробили А. Маслоу, Ф. Герцберг, К. Альдерфер, Д. Мак-Клелланд, В. Врум, Л. Портер, Е. Лоулер. В Україні вивченням процесу

формування і функціонування мотивації займалися М. Вольський, Г. Дмитренко, І. Ільїн, А. Кравченко, М. Лукашевич, І. Петрова, М. Туленков, Г. Щокін та інші.

В узагальненому вигляді типова система мотивації персоналу включає в себе такі групи мотиваційних чинників як: матеріальна, трудова та статусна мотивація. При чому, в основі матеріальної мотивації полягає задоволення потреби у прагненні людини до поліпшення свого матеріального добробуту; в основі трудової мотивації – задоволення бажання працювати взагалі та працювати в даній організації, у даному колективі та займати дану посаду; в основі статусної мотивації лежить задоволення бажання людини до кар'єрного росту, задоволення потреби у визнанні досягнень [2, с. 50, 61; 3, с. 108].

Мотивація працівників організацій та служб соціального захисту має специфічні форми впливу в кожному із основних аспектів. Зокрема, це пов'язано з тим, що основним джерелом фінансування соціальної сфери є державний та місцеві бюджети, а діяльність за характером і формою послуг, що надаються, – неприбуткова. Через це середня заробітна плата працівників організацій та служб соціального захисту є значно меншою, ніж в інших галузях, а використання матеріальних стимулів заохочення значно обмежена [4, с.173]. Щодо морального аспекту мотивації працівників організацій та установ системи соціального захисту, можна зробити висновок, що незначний відсоток працівників охоплено методами морального стимулювання праці. Як правило, це нагородження почесними грамотами, подяками, відзнаками. Щодо статусної мотивації, вона полягає у постійному обміні між керівництвом і підлеглими думками, досвідом, спільне обговорення проблемних питань та нових нормативних документів; врахування керівництвом ініціатив та пропозицій працівників, які безпосередньо надають послуги населенню.

В цілому комплексна мотивація організацій та служб соціального захисту повинна включати три основні групи заходів: заходи, орієнтовані на працівників, заходи орієнтовані на роботу та заходи, орієнтовані на організацію.

Для підвищення рівня мотивації працівників, керівники організацій та служб соціального захисту можуть застосовувати такі заходи, орієнтовані на працівників:

чітко визначати посадові обов'язки кожного працівника;

тривалість робочого дня (запобігати понаднормовій роботі);

обсяг завдань (запобігати перезавантаженню) ;

об'єктивність оцінювання працівників (критерії оцінки якості роботи повинен знати кожен працівник).

Щодо групи заходів, спрямованих безпосередньо на роботу працівників організацій та служб системи соціального захисту, які керівники можуть використовувати для підвищення мотивації їх роботи, виокремимо такі:

вдосконалення робочих місць (умови праці, об'єднують в три групи: санітарно-гігієнічні, психологічні, естетичні. Кожна з цих груп має відповідати законодавству, нормам безпеки та умовам життєдіяльності людини як особистості. Наслідки невиконання норм можуть бути різними: від психологічного напруження працівника, послаблення зору до нещасних випадків, травм.);

чіткий перерозподіл обов'язків, що дає сподівання на створення в колективах єдиної команди;

впровадження індивідуальних графіків робочого часу (система стимулювання трудової активності передбачає оптимальне співвідношення робочого і вільного часу, праці та відпочинку, тобто нормування праці);

можливість відвідувати короткотривалі тренінги задля підвищення кваліфікації, оскільки законодавча база соціального захисту населення постійно оновлюється і працівники мають бути озброєними щодо інновацій у соціальній роботі (щоб успішно розвиватись, будь-яка організація мусить управляти навчанням, тобто створювати, удосконалювати методи, процедури, програми організації цього процесу).

Щодо групи заходів, орієнтованих на організації та служби системи соціального захисту, які керівники можуть використовувати для підвищення мотивації їх працівників, виокремимо такі:

розширювати повноваження працівника (надавати їм більше можливостей для участі в управлінні організації та в її повсякденних справах);

підкреслювати важливість участі працівника у досягненні цілей організації (забезпечити регулярне надання винагород за успішні результати командної роботи);

організація семінарів, тренінгів, на яких працівники могли б обмінятися досвідом з колегами;

проведення корпоративних заходів.

Управління персоналом організаціями та установами системи соціального захисту має здійснюватись за допомогою науково розроблених методів – способів впливу на колектив або окремого працівника для досягнення поставленої цілі, координації його діяльності в процесі роботи. Ці методи поділяються на три групи: 1) адміністративні – орієнтуються на мотиви поведінки (усвідомлена необхідність трудової дисципліни, почуття обов'язку, бажання людини працювати в певній організації) і діють через правові норми і акти, інструкції, організаційні схеми, нормування, накази та розпорядження; 2) економічні – базуються на використанні економічних стимулів (заробітна плата, премії та інші винагороди) і діють на основі кредитно-фінансової системи, системи цін, розміру мінімальної заробітної плати; 3) соціально-психологічні – засновані на використанні моральних стимулів до праці і впливають на персонал з допомогою психологічних механізмів з метою переведення адміністративного завдання в усвідомлений обов'язок, внутрішню потребу людини. Цього можна досягти через: формування колективу, створення нормального психологічного клімату й творчої атмосфери; задоволення культурних і духовних потреб працівників; встановлення соціальних норм поведінки і соціального стимулювання розвитку колективу; встановлення моральних санкцій і заохочення; соціальний захист.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Струсевич О. С. Стимулювання трудової діяльності персоналу підприємства: автореферат кваліфікаційної роботи магістра: спец. «Управління персоналом і економіка праці». URL: <http://masters.donntu.org/2010/iem/strusevich/diss/indexu.htm>
2. Колот А.М. Мотивація персоналу: підручник / А.М.Колот, С.О. Цимбалюк. К.:КНЕУ, 2011. 397 с.
3. Капустянський П.З. Мотивація праці персоналу сучасних організацій (організаційно-управлінський аспект): монографія. К.: ІПК ДСЗУ, 2007. 155 с.
4. Управлінські аспекти соціальної роботи. Курс лекцій / М. Ф. Головатий (кер. авт. кол.), М. П. Лукашевич, Г. А. Дмитренко та ін. К: МАУП. 2004. 368 с.

Дідик Н.М.

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

АРТТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ

Арт-терапія – це система психологічної допомоги, заснованої на мистецтві та творчості і побудові та розвитку психотерапевтичних стосунків [1, с. 38]. Арт-терапія широко застосовується у корекційній роботі з дітьми і дорослими, у реабілітації та адаптації людей. Арт-терапевтичні методи включають різноманітні види мистецької діяльності, що мають корекційно-компенсаторний вплив, тому одночасно є реабілітаційними засобами. Арттерапія – це лікування творчістю. Арттерапія має високу ресурсність, дає позитивний емоційний заряд, відновлює особисті межі, не має обмежень у застосуванні, є засобом невербального спілкування, є засобом вільного самовираження та самопізнання, має інсайт-орієнтований характер.

У осіб, які зазнали психологічної травми, порушується здатність до вербального вираження почуттів, тоді як образотворчі засоби надають унікальну можливість для відображення, усвідомлення та опрацювання травматичних спогадів. Арттерапія представлена різними видами і техніками. Малювання, ліплення, вправи з різними природними матеріалами, робота з казкою, фотографіями дають можливість позбутися негативних переживань та віднайти ресурси для подолання наслідків травми.

Один з найпоширеніших методів арттерапії є ізотерапія, що розуміється як лікування образотворчим мистецтвом. Цей вид може широко використовуватись та показує позитивні результати у роботі з будь-якою категорією осіб. Позитивним ефектом вирізняються такі ізотерапевтичні техніки і прийоми, як марання – прийом нетрадиційного малювання руками, який є ефективним у роботі з корекції агресивності і гіперактивності дітей, що дає можливість висловити власні деструктивні прояви через фарби, крейду. Малювання пальцями, долоньками сприяє зняттю напруги, гармонізації емоційного стану. Вважаємо, що ефективним методом діяльності може бути малювання

предметами навколишнього середовища: м'ятим папером, кубиками, губками, зубними щітками, нитками, свічкою.

Ще однією ізотерапевтичною технікою є «Каракулі», яка полягає у тому, що зображення створюється за допомогою олівців хаотичним нанесенням тонких ліній на поверхню паперу, при цьому лінії можуть бути нерозбірливими, недбалими, невмілими або, навпаки, чітко прокресленими і точними. Д. Віннікот вважав, що каракулі – арт-терапевтична методика, яка у загальному полягає у тому, щоб «дозволити» олівцям (крейді) «прогулятись, подорожувати» по аркушу паперу, рухаючись спонтанно, без певної мети або ж задуму створити певний образ. Рука не повинна відриватись від паперу, утворюється певний складний «клубок ліній», безперервна лінія. З окремих каракуль може скластися цілий образ або лише абстрактне зображення, які знімають м'язову напругу, сприяють розвитку таких соціальних якостей. За словами О. Молчанової, методика «Каракулі» сприяє: релаксації, зняттю м'язової напруги; створює умови для спільної творчої роботи членів групи; підвищує самооцінку, впевненість у собі, покращує концентрацію уваги; сприяє налагодженню міжособистісного спілкування, розвитку комунікативних навичок, налаштовує на взаємну емоційну підтримку, сприяє груповій згуртованості [3, с. 20].

Досить поширеним є застосування бібліотерапії – спеціальний корекційний вплив на дитину за допомогою читання підібраної літератури для нормалізації або оптимізації психічного стану. Різновидом бібліотерапії є казкотерапія, яка використовує казку для інтеграції особистості й розширення свідомості людини, розвитку її творчих здібностей, налагодження контакту із власним внутрішнім світом та конструктивної взаємодії з оточенням [1, с. 60].

За визначенням М. Кисельової, казкотерапія – метод, що застосовує казкову форму для інтеграції особистості, розвитку творчих здібностей, розширення свідомості, вдосконалення взаємодії з оточуючим світом [2, с. 33]. Казки допомагають: підвищити самооцінку дитини; сформувати активну життєву позицію, упевненість у своїх силах; розвивати самостійність і життєтворчість; сприяти актуалізації психічних резервних можливостей та формуванню адекватної поведінки за рахунок самоусвідомлення та діяльності.

Ефективною є ігрова терапія. М. Кисельова зауважує, що ігрова терапія – метод корекції емоційних та поведінкових розладів у дітей, в основу якого покладено властивий дитині спосіб взаємодії з оточуючим

світом - гра [2, с. 47]. Ігротерапія – це метод психотерапевтичного впливу на дітей і дорослих з використанням гри. М. Кисельова описує такі основні завдання ігрової терапії: полегшення психологічного страждання дитини; зміцнення власного Я, розвиток почуття самоцінності; розвиток здатності емоційної саморегуляції; відновлення довіри до дорослих і однолітків, оптимізація відносин в системах «дитина - дорослі», «дитина - інші діти»; корекція і попередження деформацій у формуванні Я-концепції; корекція і профілактика поведінкових відхилень [2, с. 50]. Засобами ігрової терапії можуть бути ляльки, іграшки, засоби для творчості, вода, глина, спеціальні картки із зображеннями, тканина, вовна та ін.

Одним з напрямів арттерапії є лялькотерапія, яку можна застосовувати для діагностики емоційного стану, подолання комунікаційних страхів, мовленнєвого негативізму, стимуляції мовленнєвої активності тощо. Лялькотерапія – метод психологічної допомоги дітям, підліткам та їхнім сім'ям, що полягає в корекції їхньої поведінки за допомогою лялькового театру. В. Г. Стасенко, О. А. Фоменко описують, що лялькотерапія – метод терапії, заснований на процесах ідентифікації дитини з улюбленим героєм казки, з улюбленою іграшкою [4]. Лялькотерапія – різновид арттерапії, що передбачає створення та використання ляльок у психотерапії з метою психічного зцілення, розвитку та гармонізації особистості [1, с. 167]. Завдання лялькотерапії: допомогти зменшити переживання; зміцнити психічне здоров'я; поліпшити соціальну адаптацію; підвищити самосвідомість; розв'язати конфліктну ситуацію в колективній діяльності.

Для відреагування негативних почуттів в ситуації кризи ефективним є застосування методу імаготерапії, роботи з театром, що має на меті навчити людину адекватно реагувати у важких життєвих ситуаціях, розширити комунікативні можливості, мобілізувати життєвий досвід. Мета використання засобів імаготерапії – це допомогти дитині навчитись розуміти себе та жити в ладу з самим собою, навчитись жити разом з іншими людьми, пізнавати оточуючий світ за законами краси та людяності.

Піскова терапія – використання піску з метою зцілення особистості, що включає роботу з об'єктами піску та предметну скульптуру з піску [1, с. 208]. Пісочна терапія – це можливість спілкування зі світом і самим собою через пісок; спосіб послаблення внутрішнього напруження, утілення його на несвідомо-символічному рівні, що посилює

впевненість і відкриває нові напрями для розвитку [2, с. 11]. Піскова терапія є ефективною для пропрацювання емоцій. Завдання піскової терапії: удосконалення вмінь та навичок практичного спілкування; зниження рівня м'язової скутості, психоемоційного напруження; збагачення ігрового досвіду і творча активність та самостійність у грі; розвиток здатності до симпатії; формування вміння надавати підтримку, допомогу, проявляти увагу, турботу, участь; розвиток навичок конструктивного розв'язання проблемних ситуацій; збагачення словникового запасу; розвиток фантазії та образного мислення.

Інколи замість піску застосовують манку. В. Г. Стасенко, О. А. Фоменко, вважають, що гра з манкою — це природна і доступна для кожної дитини форма діяльності [4]. Дитина часто словами не може висловити свої переживання, страхи, тоді їй на допомогу приходить гра з манкою.

Музична терапія – вид арт-терапії, коли засобом зцілення є музика, спів та звуки. Лікувальний та психокорекційний вплив на психічний та фізичний стан людини здійснюється засобами музичного мистецтва, вибір яких визначається конкретними завданнями [1, с. 192]. Музикотерапія – це система психологічної корекції фізичного та психічного здоров'я людини за допомогою музично-акустичних впливів. Науково доведено, що легка, спокійна музика під час корекційних занять заспокоїливо діє на нервову систему, урівноважує процеси збудження і гальмування, лікує нервово-психічні захворювання.

Ефективною у роботі є кольоротерапія, яка заснована на безпосередній дії кольору на нервову систему дитини з метою зцілення. Один із способів – вплив на мозок через створення певного кольорового цілющого середовища навколо людини. Завдяки взаємодії з кольором можна вирішити ряд корекційних завдань: активізації, гармонізації емоційного стану, інтеграції конфліктних частин особистості, конфліктних міжособистісних стосунків.

На думку В. Г. Стасенко, О. А. Фоменко, ефективною для роботи з дітьми є танцювальна терапія – вид терапії, у якій застосовують різні види танцю [4]. Використовують їх для вираження почуттів, емоцій, думок, позбавлення м'язового напруження. Найбільш ефективною є групова танцювальна терапія, яка допомагає краще усвідомити власне тіло і його можливості. Таке усвідомлення сприяє поліпшенню фізичного та емоційного стану учасників.

Отже, арттерапевтичні методи можуть використовуватись як форма

реабілітаційної та розвивально-корекційної роботи. Вони відкривають нові можливості, створюють нескінченний простір для розвитку уяви та є універсальним методом психокорекції. Застосування певної арттерапевтичної методики визначається особливостями людини, віком та її можливостями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Енциклопедичний словник з арт-терапії / за ред. О.Л. Вознесенської, О.М. Скар, О.А. Бреусенко-Кузнецова, О.О. Деркач, Л.В. Мови та ін. Київ : ФОП Назаренко Т.В., 2017. 312 с.

2. Киселева М. Арт-терапия в работе с детьми : руководство для детских психологов, педагогов, врачей и специалистов, работающих с детьми. СПб. : Речь, 2006. 160 с.

3. Молчанова О.М. Застосування ліній, каракулів та геометричних форм у процесі спонтанної творчості терапевтичного малювання. Кропивницький, 2020. 78 с.

4. Стасенко В.Г., Фоменко О.А. Інноваційні терапевтичні технології роботи з особливими дітьми. URL : <http://journal.osnova.com.ua/article/68516>

Дідух І. Я.

Кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки та
соціальної роботи Прикарпатський
національний університет імені
Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПОМІЧНИКА ВЧИТЕЛЯ ЯК ПОКАЗНИК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Підготовка працівників для інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами є одним з головних завдань саме у системі освіти загалом, а соціально-педагогічної зокрема. Сьогодення диктує новітній підхід та сучасне наукове обґрунтування єдиної

дидактичної системи підготовки спеціальних працівників, пошуку нових форм і засобів навчання, самонавчання, самоосвіти, саморозвитку у підготовці відповідних фахівців.

Оволодіння педагогічною професією окреслює проходження низки необхідних етапів у формуванні майбутнього фахівця, які зумовлені необхідністю та спеціальними, науково-методичними та етичними вимогами.

Нинішня система вищої освіти формує перед собою кардинально нові завдання, щодо фахової підготовки майбутніх компетентних фахівців: становлення студента як майбутнього суб'єкта праці, який має сформовані сучасні знання, вміння та навички для успішної професійної діяльності; формування професійно-особистісних психологічних якостей помічника вчителя для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, який здатен виконувати поставлені перед ним професійні цілі та завдання. В сукупності, окреслені завдання є алгоритмом щодо досягнення високого рівня професіоналізму помічника вчителя та сформованості його компетентності.

Термін «компетентність» розглядається у дослідженнях, Д. Годлевської, Е. Зеєра, І. Зязюна, А. Капської, І. Козич, З. Курлянд, І. Плужник та ін. Термін «компетентність» науковці розглядають як сукупність теоретичних знань і практичних умінь, які необхідні для результативної професійної діяльності (вміння аналізу отриманої інформації та її практичного застосування, прогнозування щодо професійної діяльності та можливих наслідків тощо). Як володіння знаннями та вміннями, що дозволяють висловлювати професійні судження, оцінки та думки. Як таку властивість особистості, яка є ключовою до самореалізації та саморозвитку індивіда. Або як здатність спеціаліста до діяльності [1, с. 34].

В останніх наукових дослідженнях міжнародних організацій (ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Рада Європи та ін.) ключовою проблематикою є аспекти компетентісно зорієнтованої освіти, в основі якої лежить формування загальних та фахових компетентностей і компетенцій майбутніх спеціальних фахівців (світоглядна, громадянська, комунікативна, інформаційна, самоосвітня, методологічна, психолого-педагогічна, методична, творча, предметна, операційна і рефлексивна компетентності) [2, с. 78].

Компетентність – це складна інтегративна якість особистості, яка в свою чергу відображає готовність до професійної діяльності як цілісної діяльнісної властивості; є сукупністю перш за все когнітивного

компоненту в структурі свідомості людини, при цьому є цілісною інформаційною системою, що забезпечує повноцінне соціальне буття і реалізацію компетенцій; є здатністю фахівця приймати рішення і нести відповідальність за їх реалізацію при виконанні функціональних обов'язків. Безумовно, компетентність проявляється безпосередньо в ситуації та під час здійснення професійної діяльності, при цьому має характерні ознаки. Якщо діяльність не має певних ознак та її неможливо конкретно охарактеризувати, то це не є компетентністю, – це прихована можливість. Компетентність здійснюється безпосередньо в конкретних умовах та реалізується в конкретній професійній діяльності.

Переважно усі науковці зазначають, що поняття «компетентність» включає когнітивний аспект фахівця, його набуті під час навчання специфічні знання, вміння та навички, за допомогою практики сформована здатність до професійної діяльності та вирішення проблемних питань. Але при цьому цей термін має схожі понятійні дефініції з поняттям «професійної компетентності», «педагогічної компетентності». Найбільш ближчим нам за змістом є термін «професійно-педагогічна компетентність».

Професійна компетентність – це здатність та вміння використовувати засвоєні знання та вміння у професійній діяльності в необхідних ситуаціях на суб'єкт-суб'єктному рівні (взаємодія спеціаліста з іншими людьми) на творчому й дієвому рівні.

Науковець І. Козич «професійну компетентність» визначає як інтегральну професійно-особистісну характеристику, яка визначає психофізичну дієздатність до педагогічної діяльності відповідно до визначених і прийнятних в суспільстві норм, стандартів та вимог; є сукупністю знань та вмінь, які визначають результативність і професійність праці [3, с. 45].

Професійна компетентність – це комплексна характеристика спеціаліста, яка проявляється в конкретній професійній діяльності (включає спеціалізовані знання, уміння, навички) та визначається наявністю психолого-особистісних якостей (здібності, особистісні властивості, мотивація та досвід).

Отже, показниками професійної компетентності можна визначити:

- «володіння спеціальними знаннями, вміннями і навичками для успішного виконання практичної діяльності;
- правильне застосування спеціальних знань у практичній діяльності та використання методів і технологій для успішного виконання професійних обов'язків, функцій та завдань;

- результати діяльності спеціаліста та його практичний досвід;
- психолого-індивідуальні якості спеціаліста» [4, с. 67].

Окрім професійної компетентності у роботі соціального працівника, помічника вчителя застосовуються і педагогічні компетентності, які є важливими у професійній діяльності.

Головним завданням у системі підготовки спеціалістів є забезпечення засвоєння відповідних професійних знань та вмінь, які є основною складовою подальшої професійної діяльності. Для фахівця соціальної сфери для успішного виконання обов'язків необхідна наявність професійно-педагогічної компетентності, яка забезпечить успішну трудову діяльність. Безперервний розвиток особистості проходить в єдності даних компетенцій, які гарантують досягнення професіоналізму на кожному етапі становлення фахівця, набуваючи нових професійних трансформацій.

Саме комунікативна компетентність, як один з аспектів професійної компетентності, є основним інструментом помічника вчителя як спеціаліста у професійній діяльності, тому що, є основним механізмом впливу на особистість і суспільство, є засобом комунікації у соціумі і інтегративним інструментом у соціально-педагогічній роботі для виконання професійно-комунікативної діяльності; є головною складовою для вирішення завдань і досягнення мети у професійній діяльності.

Отже, професійна комунікативна компетентність помічника вчителя є показником сформованості професійної складової «Я-концепції». Вона включає в себе систему професійних знань, комунікативних вмінь та навичок, сформованості ціннісних орієнтацій та загальної професійної культури, інтегральних (єдиних) показників культури мовлення, необхідних для якісної професійної діяльності, саморозвитку власної творчої складової фахівця. Зазначимо, що специфіка професійної комунікативної взаємодії майбутніх асистентів вчителя залежить від сформованої готовності і мотивації до виконання професійних обов'язків, використання у професійній діяльності набутих під час навчання професійних знань, вмінь та навичок щодо надання професійної допомоги дітям з особливими освітніми потребами.

Дослідження питання соціально-педагогічної готовності помічника вчителя до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами дало можливість зробити наступні узагальнення - соціально-педагогічна готовність є первинною у формуванні загальної готовності асистентів вчителя до інклюзивного навчання дітей з ООП. Вона формує стійке системне творіння, яке суміщає ствердну мотивацію до

спеціальної діяльності, серйозне та об'єктивне ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, сприйняття ідеї інклюзивної освіти, педагогічні здібності, ціннісні орієнтації, знання, уміння та навички, які забезпечують компетентну та свідому діяльність педагога при вирішенні завдань навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами та успішну взаємодію вчителя з ними.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. К. : «Самміт-Книга», 2009. 272 с.

2. Гладуш В. А., Баранець Я. Ю. До питання формування професійної компетентності педагога інклюзивного закладу. *Вісник Дніпропетровського ун-ту ім. Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія*. Дніпропетровськ, 2015. № 1(9). С. 73-80.

3. Короткова Р. І., Кірмуц Є. О. Сформованість професійно-комунікативної компетентності як показника готовності до соціально-педагогічної діяльності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11 : Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. 2017. Вип. 23. С. 42-48.

4. Міщик Л. І. Основні аспекти підготовки соціальних педагогів до організації виховної роботи в закладах інклюзивного навчання. *Наукові записки Ніжинського державного ун-ту ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 2. С.190-194.

Камбур А.В.

кандидат соціологічних наук, доцент
кафедри педагогіки та соціальної роботи

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ПРИ ВИМУШЕНІЙ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Актуальність доповіді зумовлена зростанням кризових явищ у світовій політиці, соціально-економічній і духовній сферах українського суспільства, зростанням числа громадян, нездатних сформулювати чи віднайти втрачену ідентичність як на особистісному рівні, так і на рівні соціальних груп.

Сьогодні продовжуються пошуки нових підвалин колективної

ідеології і моралі. Під впливом зовнішньої культурної інтервенції поволі змінюється система цінностей. Уся сутність виховного процесу, спрямованого на комплексне відновлення або компенсацію соціальних відносин, а також на навчально-виховну реабілітацію та реалізацію соціально-культурних ідей, сьогодні відображається в понятті «ресоціалізація особистості», яке активно входить в арсенал соціо-гуманітарних наук і суспільної практики, поширюючись на всі соціальні, демографічні та культурні групи. Доказом вищезгаданого служить «стратегія розвитку системи соціальних послуг в Україні на період до 2022 року», яка повністю відповідає пріоритетам державної політики, що визначена Стратегією сталого розвитку «Україна–2020».

Ресоціалізація особистості передбачає органічне поєднання соціально-культурної діагностики, реабілітації та корекції, що дає можливість організації відповідної соціо-психологічної підтримки особистості, яка опинилася в нових умовах життєдіяльності, соціального і культурного розвитку.

Соціо-психологічний потенціал соціально-культурної діяльності найбільш ефективно може бути реалізований в ресоціалізації соціальних груп дезадаптантів, що зазнають порушення мікросоціальних зв'язків і вимушені пристосовуватися до кардинально нових умов життя. Це люди, що потрапили у складну життєву ситуацію з причин порушення тих чи інших аспектів своєї життєдіяльності (інвалідизація, стійкі порушення здоров'я) або сімейно-особистісного статусу (сирітство), різкої зміни соціального статусу особистості (адаптація до нових соціальних умов, адаптація після відбування покарання, адаптація після лікування від соціальних захворювань – наркоманії, алкоголізму та ін.), випадкового або планованого занурення в чужу культуру (міграція) і т.ін.

В усіх зазначених випадках слід вишукати можливості підключення до роботи з людьми, котрі відчувають потребу в ресоціалізації, установ культури і додаткової освіти, громадських організацій, волонтерів. Їх досвід діяльності підтверджує, що ресоціалізація особистості як один з видів соціалізації все частіше стає предметом вдумливої і планомірної соціальної, психологічної та педагогічної роботи.

Сьогодні не можна обійтися без професійно підготовлених фахівців, здатних до усвідомлення проблем соціально-психологічної ресоціалізації, її особливостей і способів педагогічної підтримки. Тому багато ініціативних установ культури і освіти повертаються обличчям до особистості, яка опинилася у важкій життєвій ситуації, але вони відчувають брак кадрів, підготовлених до такої роботи. Це актуалізує розробку теоретико-

методологічних основ соціально-культурної ресоціалізації особистості дезадаптантів і обґрунтування науково-педагогічної концепції, в якій враховуються сутність і специфіка цього процесу, особистісні, соціально-психологічні, духовно-творчі передумови, необхідний кадровий ресурс і педагогічні умови соціально-культурної діяльності.

Зазвичай, технології ресоціалізації набувають актуальності в трансформаційному суспільстві, коли відбуваються докорінні зміни соціального середовища, що зумовлює потребу особистості пристосуватися до нових соціальних обставин, норм і цінностей. На думку вчених, це є болісним процесом для людини, адже нерідко вимагає цілковитої зміни поглядів на суспільство, переоцінки свого життя, руйнування попереднього і формування нового світорозуміння, розриву з традиційними культурними цінностями, необхідності брати на себе незвичну соціальну роль тощо [1].

Тобто йдеться про можливий момент розриву між отриманням, засвоєнням індивідом позитивного «соціалізаційного набору» і нездатністю його відтворити в реальному житті. Отримані, засвоєні і відтворені соціальні досвіди є неадекватними, а розмір розриву між ними визначає рівень десоціалізації особистості [2].

Десоціалізація – зворотній щодо соціалізації процес, який характеризується відчуженням особистості від основної маси людей, входження її в асоціальні чи антисоціальні неформальні групи, а також відлучення від старих цінностей, норм, ролей і правил поведінки.

Варто зазначити, що соціально-психологічна стабільність суспільства, як і соціальна, політична, економічна та інші її форми, однозначно пов'язана із суспільним прогресом. Йдеться про напрям розвитку суспільства, що характеризується позитивними змінами окремих соціальних спільностей та індивідів, переходом від менш досконалого стану до більш досконалого тощо. Джерелом такого вектора соціальних трансформацій є потреби та інтереси людей.

Відсутність можливості для задоволення потреб, розвитку інтересів і цінностей породжує регрес, занепад, стагнацію.

Ресоціалізація здійснюється як процес засвоєння індивідом соціальних норм та культурних цінностей, які не були засвоєні, або недостатньо засвоєні раніше, або ж радикально відрізняються від засвоєних ним раніше. Цьому процесу передують руйнування раніше прийнятих цінностей і моделей поведінки особистості. За Е. Гідденсом, ресоціалізація – це вид особистісної зміни, за якої зрілий індивід вибирає тип поведінки, відмінний від прийнятого раніше. За П. Бергером та Т.

Лукманом, крайнім випадком ресоціалізації є таке перетворення індивіда, коли він «переключається» з одного світу на інший (еміграція, набуття нового віросповідання, висхідна вертикальна мобільність, тривалість госпіталізації тощо), тоді процеси ресоціалізації за змістом стають схожі на первинну соціалізацію, оскільки дозволяють з урахування нових диспозицій розглядати існуючу реальність.

Умовою успішної ресоціалізації є наявність соціальної бази, що опосередкована для індивіда значимими іншими, та інтенсивна взаємодія з персоналом соціалізації.

Як зазначалося вище, ресоціалізуючі заходи здійснюють ті самі соціальні інститути, що й соціалізацію: сім'я, інститути освіти, трудовий колектив, громадські організації тощо. І сьогодні ми говоримо про те, що в діяльності цих інститутів нам слід враховувати та досліджувати ті специфічні причини, що породжують потребу в ресоціалізації (соціальна аномія, соціальна травма, складні життєві обставини і ін.). Потрібно висвітлити механізми орієнтації на гуманістичну парадигму виховання, які дозволяють визнавати соціально-культурну активність особистості пріоритетом у розробці технологій соціально-культурної діяльності, та за допомогою розгорнутої соціально-психологічної моделі окреслити шлях подолання адаптивних бар'єрів, який би сприяв повноцінній ресоціалізації особистості.

Насамкінець, звертаємо вашу увагу на парадоксальність ситуації, що виникає внаслідок соціальних трансформацій. Вона полягає в тому, що перетворення соціального простору, супроводжуване змінами функцій, а почасти і суттєвими втратами для різних соціальних груп, водночас сприяє актуалізації особистісної суб'єктності, відкриваючи для індивідів нові, раніше недосяжні, непривабливі або просто невідомі їм частини соціального простору. Більше того, дисбаланс соціальної структури сприяє не тільки руйнації, а й народженню нових соціальних груп, започаткованих найбільш творчими та активними індивідами. Тобто групові втрати для індивідів можуть поставати як набутки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Городяненко В.Г. Соціологія : Підручник / В.Г. Городяненко. – Київ : Видавничий центр «Академія», 2003.
2. Андреева Г.М. Психология социального познания: учеб. пособие для студ. психол. и пед. спец. вузов / Г.М. Андреева. – М., 2000. – 287 с.

Кармалюк С. П.

кандидат історичних наук, доцент
кафедри педагогіки та соціальної роботи
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Чернівецька область, Україна

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ НА РІВНІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

Започаткована в 2014 році адміністративна реформа, зокрема, щодо децентралізації, стрімке зростанням потреб населення в соціальних послугах, динаміка розвитку структурних змін в суспільстві, зумовили черговий етап реформування сфери соціальних послуг.

Система надання соціальних послуг є багатофункціональною та складною за своєю структурою. Існуюча мережа, державних, муніципальних і недержавних соціальних служб має бути здатна до самооцінки якості наданих послуг і автономного існування. Лише тоді вона матиме можливість вижити і розвиватися, пристосовуючись до соціальних змін.

Базові засади соціального захисту населення регламентуються нормами Конституції України [2], Законом України «Про соціальні послуги» [10], Законом України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» [3], Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» [7], Законом України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» [11], тощо. Крім того, значний внесок в систему регламентації надання соціальних послуг зробили Постанова Кабінету Міністрів України № 429 від 01.06.2020 р. «Про затвердження Порядку установлення диференційованої плати за надання соціальних послуг» [6], Наказ Міністерства соціальної політики України № 429 від 23.06.2020 р. «Про затвердження Класифікатора соціальних послуг» [5] та інші.

Правову основу соціального захисту населення закріплено передусім в Основному Законі нашої держави – Конституції України. Стаття 46 Конституції гарантує, що «громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом» [2]. В 47 статті Конституції

стверджується, що кожен громадянин має право на житло. Низка інших статей Конституції, також засвідчує те, що наша держава гарантує соціальні права своїх громадян. Так, зокрема стаття 48 гарантує кожному громадянину достатній життєвий рівень, насамперед це стосується їжі, житла й одягу.

Як відомо правові та організаційні основи реалізації права на соціальні послуги регулюється Законом України «Про соціальні послуги»[10]. Він визначає засади надання соціальних послуг, види послуг а також джерела фінансування. Закон визначає що таке базові соціальні послуги, вразливі групи населення, малозабезпечена особа, надавачі й отримувачі соціальних послуг. Так, згідно статті 1 «соціальні послуги - дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають. Особи/сім'ї можуть надаватися одна або одночасно декілька соціальних послуг» [10].

Розділ другий згаданого Закону регламентує особливості надання соціальних послуг. Зокрема, ст. 7 визначає, що «система надання соціальних послуг - це правова основа, принципи, способи і форми надання соціальних послуг, сукупність суб'єктів, що взаємодіють на всіх етапах організації надання соціальних послуг» [10]. Стаття 12 визначає отримувачів соціальних послуг, а 13 – надавачів.

Третій розділ Закону присвячено класифікації, типам соціальних послуг та порядку їх надання. Питання класифікації послуг, зокрема й цим законом, ми розглядали в першому розділі нашого дослідження, тому детальніше зупинимось на питання їх надання. Згідно статті 21 Закону «рішення про надання чи відмову у наданні соціальних послуг за рахунок бюджетних коштів приймає структурний підрозділ з питань соціального захисту населення уповноважених органів системи надання соціальних послуг, передбачених пунктами 2 і 3 частини першої статті 11 цього Закону. Рішення про надання чи відмову у наданні соціальних послуг надавачами соціальних послуг недержавного сектору приймає відповідний надавач» [10]. Таке рішення протягом трьох днів має бути надане заявнику. Стаття 23 визначає коли послуги надаються екстрено, а 24 регламентує відмову та припинення надання соціальних послуг.

Серед недоліків Закону України «Про соціальні послуги» можна виокремити відсутність трактування поняття інтегральних соціальних послуг.

Порядок організації надання соціальних послуг затверджується постановою Кабінету Міністрів України. Дана постанова визначає

особливості виявлення сімей, які перебувають в складних життєвих обставинах, а також регламентує планування організації та надання соціальних послуг. На окрему увагу заслуговує розділ, який вказує на особливості подання заяви щодо надання соціальних послуг, зокрема зазначається, що «для отримання соціальних послуг за рахунок бюджетних коштів особа або її законний представник подає органу соціального захисту населення за місцем свого проживання/перебування заяву про надання соціальних послуг (далі - заява) у письмовій або електронній формі, що складається за формою, затвердженою Мінсоцполітики, разом з документами, зазначеними у пункті 28 цього Порядку» [9].

Також дана постанова чітко визначає підстави для задоволення або відмови в наданні соціальних послуг. Але ж знову не ведеться мова про інтегральні соціальні послуги.

На увагу також заслуговує Класифікатор соціальних послуг[5], затверджений наказом Міністерства соціальної політики України від 23.06.2020 р. за № 429. «Цей Класифікатор призначено для обов'язкового застосування суб'єктами системи надання соціальних послуг при плануванні надання соціальних послуг, проведенні їх обліку та фінансування, залученні недержавних надавачів соціальних послуг до їх безпосереднього надання та проведенні відповідної інформаційно-роз'яснювальної роботи»[5]. В даному класифікаторі скомпоновано за напрямками сорок три групи послуг. Вартим уваги є той фактор, що такі групи послуги, як інформування, тимчасовий відпочинок й транспортні можемо сміливо відносити до інтегральних. Крім того вперше зроблено «систематизоване зведення назв соціальних послуг, їх короткий опис, строк надання, а також перелік категорій отримувачів цих послуг» [5].

На окрему увагу заслуговує Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» [11]. Стаття 6¹ визначає які соціальні послуги надаються послуги сім'ям, дітям та молоді, саме «до основних соціальних послуг, що надаються при здійсненні соціальної роботи сім'ям, дітям та молоді, належать соціальна профілактика, соціальна реабілітація, соціальний супровід, консультування» [11]. Стаття 17 дає визначення та розкриває систему роботи Центру соціальних служб.

На окрему увагу заслуговує Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»[7]. Зокрема стаття 26 зазначеного Закону серед повноважень місцевого самоврядування передбачає право на «затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць,

цільових програм з інших питань місцевого самоврядування»[7]. Стаття 32 розкриває повноваження місцевого самоврядування в сфері освіти, охорони здоров'я, культури і спорту [7]. Ми бачимо що до повноважень громади відносяться питання забезпечення пільговиків лікарськими засобами, організація робота по запобіганню бездоглядності неповнолітніх на території ОТГ, вирішення питань пов'язаних з утриманням дітей-сиріт, тощо.

Проаналізувавши прийняті в 2014-2020 рр. українською владою законодавчо-нормативні акти, ми побачили, що упродовж лише останніх п'яти років створено достатню нормативно-правову базу для забезпечення якісного соціального обслуговування громадян.

Сутність і зміст наведених правових актів дозволяють зробити висновок, що сучасна українська правотворча практика відповідає вимогам, що ставляться до сучасних демократичних держав, створюючи всі необхідні передумови для вирішення питання соціального забезпечення потребуючих осіб.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Державний класифікатор соціальних стандартів і нормативів [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 17.06.2002 р. № 293. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0293203-02#Text>
2. Конституція України (1996) [Електронний ресурс]: [із змін. та допов.] станом на січень 2020 р. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії [Електронний ресурс] : Закон України від 5 жовтня 2000 року № 2017-III. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text>
4. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [Електронний ресурс] : Закон України від 13 січня 2005 року № 2342-IV. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text>
5. Про затвердження Класифікатора соціальних послуг [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства соціальної політики України від 23.06.2020 р. № 429. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text>

6. Про затвердження Порядку установлення диференційованої плати за надання соціальних послуг [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 р. № 429. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/429-2020-%D0%BF#n11>
7. Про місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
8. Про органи та служби у справах дітей і спеціальні установи для дітей [Електронний ресурс]: Закон України від 24 січня 1995 року № 20/95-ВР. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text>
9. Про організацію надання соціальних послуг [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 р. № 587. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#n10>
10. Про соціальні послуги [Електронний ресурс] : Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
11. Про соціальну роботу з сім'ями дітьми та молоддю [Електронний ресурс] : Закон України від 21 червня 2001 року № 2558-III. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>

Куриця С.В.

соціальний педагог,

Кам'янець-Подільська загальноосвітня школа №8 I-III ступенів,
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

МОБІНГ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Булінг або цькування – ми вже багато про нього чули, і це для нас достатньо відоме явище. Над цією проблемою працюють вже дуже давно і достатньо активно. Сьогодні в Україні дітей в школі захищають не тільки психологічно, а і юридично. Але, нажаль, булінг здійснюється не тільки відносно здобувачів освіти, а і по відношенню педагогічних працівників. Таке явище сьогодні називається – мобінг.

Мобінг (від англ. to mob – переслідувати, нападати гуртом) – це психологічний терор, тиск, цькування співробітниками свого ж колеги. Цікаво, що слово мобінг вперше було використане етнологом К. Лоренцом для опису поведінки групи невеликих тварин (найчастіше птахів), що атакують одну сильнішу та більшу тварину дрібними, але масовими ударами [1].

Щоб краще зрозуміти природу явища мобінгу, потрібно враховувати, що цей психологічний терор може бути свідомий (навмисний) і несвідомий (стихийний). Свідомий – це цілеспрямовані дії, котрі мають конкретну, чітко сформульовану мету: створити людині такі умови, аби вона стала ослабленою. Несвідомий – це коли людина не усвідомлює, що займається цькуванням. Просто хтось викликає у неї постійне роздратування котре накопичується і проривається назовні.

Дослідники виділяють такі істотні ознаки мобінгу:

1) регулярність негативних акцій і практик, спрямованих проти одного або декількох працівників (образи, приниження, ізоляція або ігнорування досягнень працівника, прискіпливе ставлення до виконаної роботи, призначення нездійснених строків для реалізації завдань, приховування корисної інформації, поширення наклепу та пліток, свідоме руйнування репутації людини, приниження політичних і/або релігійних переконань, рідше – фізичне насильство або погроза його застосування);

2) тривалість агресивної поведінки моберів, котра сприймається «жертвою» як ворожа (від шести місяців до декількох років);

3) дисбаланс влади між сторонами мобінгу: «жертва» не здатна себе захистити та протистояти групі моберів, внаслідок чого сприймається нападниками як людина, що перебуває в ієрархічно нижчому положенні та через свою психологічну слабкість заслуговує негативного до себе відношення;

4) віктимізація/стигматизація «мішені», що має своїм наслідком нанесення їй важких психологічних травм [1].

Мобінг в освітньому середовищі проявляється як складне багатокомпонентне явище, в яке входить психологічний терор зі сторони колективу чи члена колективу по відношенню до іншої особи. Спостерігати це ми можемо у вигляді залякування, пригноблення або тиску на найбільш успішного, активного та креативного колегу. Активна наполегливість вчителя, не завжди підтримується колегами, одним заважають їхні «стереотипи», інші вважають, що взаємне пригноблення в цілому є нормальним, а іноді й корисним. Також

причинами мобінгу може бути бажання помсти, жадібність до влади, особисте несприйняття людини, заздрість, страхи, амбіції, кар'єрний ріст і цей перелік не є вичерпним, в кожному конкретному випадку він може бути індивідуальним. Іноді сама адміністрація школи провокує мобінг, наприклад, це можна спостерігати при скороченні персоналу. Цей спосіб дозволяє не застосовувати офіційних заходів і змушує працівника звільнитись за власної ініціативи [3].

Від мобінгу страждає і сам колектив. Продуктивність праці знижується через те, що працівники не контактують і, відповідно, не можуть повноцінно обмінюватися інформацією та ідеями. Вони часто витрачають час і сили на конфлікти, а не на виконання роботи. Як наслідок – знижується і результативність роботи.

За таких умов проблему не усувають, а навпаки – вона набуває більших обсягів і жорстокості. Мобінг згубно впливає не тільки на саму жертву, а й на її оточення; спрацьовує як ефект доміно або ланцюгова реакція, яка несе за собою серйозні психологічні та психосоматичні захворювання котрі роблять людину безсилою і руйнують її «внутрішнє Я». І навіть після того, як людина змінить місце роботи, згадка про те, що відбулося, буде впродовж багатьох років позначатися на її самопочутті та самооцінці [4].

Сучасне освітнє середовище навчального закладу не є ізольованим від зовнішніх і внутрішніх факторів, які можуть мати як позитивний результат, так і містити загрози, небезпеки та ризики, які можуть сприяти деструктивним змінам у ньому. Для протидії таким змінам, необхідно, щоб освітнє середовище навчального закладу було захищеним та безпечним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ваниорек Л. Моббинг: когда работа становится адом / Линда Ваниорек; [Пер. с нем. И.С. Борисова]. – М. : Интерэксперт, 1996. – 168 с.
2. Лагутіна І.В. Мобінг на робочому місці : правовий аспект / І.В. Лагутіна // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – № 57. – С. 133-138.
3. Наталія Захарченко, Марія Яцюк. Мобінг. Стратегії психологічного захисту 2019. – 104с.
4. Соловьев А.В. Моббинг : психологический террор на рабочем месте. KADROVIK.RU : электронный журнал. URL: <http://www.kadrovik.ru/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=1049>

Левко М.І.
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов та військового перекладу
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
м. Львів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

Аналіз наукової педагогічної літератури та джерел із суміжних галузей дозволив нам виділити такі підходи до класифікації видів компетенцій.

Компетенції класифікують:

а) відносно діяльності окремої людини або суб'єкта держави (компетенція суб'єкта федерації, судова, правова, споживча компетенція й ін.);

б) за галузями застосування та за видами побутового, навчального, виробничого, культурного життя людини (комунікативна, соціальна, навчальна, соціокультурна й та ін.), тобто предметно-змістовий підхід;

в) за забезпеченням готовності та умінь здійснювати ту або іншу професійну діяльність (професійно-педагогічна, методична, комунікативна компетенція та ін.);

г) за оволодінням загальнопредметним змістом освіти або вузькопредметним, тобто різномірівневим (предметні, міжпредметні, загальнопредметні, спеціальні й ключові, тобто узагальнені, більше високі, інтегровані);

д) за способами надпредметних дій, необхідних для самореалізації особистості [5].

Усі науковці погоджуються, що до комунікативного компоненту професійної компетентності належить комунікативна компетентність. Проте її структуру вони тлумачать по-різному. Так, Н. Кузьміна вважає, що до неї належить соціально-психологічна компетентність у галузі процесів спілкування [9].

С. Бурдинська та А. Маркова мають спільну позицію, згідно з якою вони до комунікативного компонента професійної компетентності відносять комунікативну компетентність [2], [10].

Якщо ж розглянути особистісний компонент професійної компетентності, то, на думку Н. Кузьміної, до неї слід зарахувати

аутопсихологічну компетентність у галузі досягнень і недоліків власної діяльності й особистості [10].

Поняття «комунікативна компетентність» (з лат. *communico* – роблю загальним, зв'язую, спілкуюся і *competens* (*competentis*) – здатний) означає сукупність знань про норми і правила ведення природної комунікації – діалогу, суперечки, переговорів та ін. 1].

На думку Н. Моревої, людей з високою комунікативною компетентністю характеризують такі зовнішні, поведінкові прояви:

- швидке, своєчасне і точне орієнтування в ситуації взаємодії та партнерства;
- прагнення зрозуміти іншу людину в контексті вимог конкретної ситуації;
- установка в контакті не тільки на справу, але й на партнера; шанобливе, доброзичливе ставлення до нього, урахування його стану й можливостей;
- впевненість у собі, розкутість, адекватна включеність у ситуацію;
- суттєве задоволення спілкуванням і зменшення нервово-психічних затрат у процесі комунікації;
- уміння спілкуватися у різних статусно-рольових позиціях, встановлювати і підтримувати необхідні робочі контакти незалежно, а інколи і всупереч відносинам, які складаються;
- високий статус і популярність у тому чи іншому колективі;
- уміння організувати дружню сумісну роботу, формувати сприятливий соціально-психологічний клімат у колективі, досягати високого результату діяльності [11].

Комунікативна компетентність передбачає уміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера по спілкуванню. Вона формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми. Цей досвід набувається не тільки у процесі безпосередньої, а й опосередкованої взаємодії, в тому числі з літератури, театру, кіно, звідки людина отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії і засоби їх вирішення. У процесі опанування комунікативної сфери людина позичає з культурного середовища засоби аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних і візуальних форм.

Нині вченими виокремлено такі складові комунікативної компетентності:

- орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування, яка заснована на знаннях і життєвому досвіді індивіда [7];

• спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням завдяки розумінню себе та інших при постійній видозміні психічних станів, міжособистісних відносин і умов соціального середовища [7];

• адекватна орієнтація людини в самій собі - власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, у ситуації [3];

• готовність і вміння будувати контакт з людьми [4];

• внутрішні засоби регуляції комунікативних дій [6];

• знання, вміння і навички конструктивного спілкування [8];

• внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії [12].

Комунікативна компетентність майбутніх офіцерів виявляється у кваліфікованому здійсненні комунікативної діяльності та включає здатності: виявляти ініціативу в спілкуванні; здійснювати «діалог із собою»; проявляти гнучкість у критичних ситуаціях; здійснювати рефлексивне й нерефлексивне слухання, адекватний аналіз комунікативної ситуації; змінювати глибину й коло спілкування; володіти вербальними й невербальними засобами спілкування; здійснювати сугестивний вплив на підлеглих; виявляти комунікативні схильності; встановлювати довірливі стосунки, витримку й такт; здійснювати індивідуальний підхід до підлеглих у спілкуванні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання [Текст] : навч.-метод. посібник / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – С. 107.

2. Бурдынская, С. П. Формирование профессионально–педагогической компетентности студентов колледжа в процессе изучения художественной литературы (на англоязычном материале) [Текст] : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 – теория и методика профессионального образования / Бурдынская Светлана Петровна. – СПб. , 2006. – 19 с.

3. Васильков, В. М. Професійне становлення особистості як об'єкт міждисциплінарного аналізу // В кн. : Матеріали міжвузівської науково–практичної конференції «Методологія сучасних досліджень соціальних, економічних та психологічних проблем регіону», м. Донецьк, 22 лютого 2000 року [Текст] / В. М. Васильков, О. І. Василькова. – Донецьк , 2000. – С. 89–93.];

4. Введение в педагогическую культуру: [Учебное пособие] / Под ред. Е. В. Бондаревской. – Ростов н/Д: Изд-во РГПУ, 1995. – 172 с.

5. Гушлевська, І. Поняття компетентності у вітчизняній та

зарубіжній педагогіці [Текст] / І. Гушлевська // Шлях освіти. – 2004. – № 3. – С. 22–24.

6. Жуков Ю. М. Диагностика и развитие компетентности в общении [Специальный практикум по социальной психологии] / Ю. М. Жуков, Л. А. Петровская, П. В. Растянников. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1990. – 96 с.

7. Коллектив. Личность. Общение : словарь социально-психологических понятий / В. С. Агеев, С. П. Безносков, В. А. Богданов [и др.] // Под ред. Е. С. Кузьмина, В. Е. Семенова. – Л. : Лениздат, 1987. – 143 с.

8. Крижанская Ю. С. Грамматика общения / Ю. С. Крижанская, В. П. Третьяков. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1990. – 208 с.

9. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – М. : Высш. шк., 1990. – 119 с.

10. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М.: Знание, 2000.

11. Морева Н. А. Тренинг педагогического общения [Текст]: учеб, пособие для вузов / Н. А. Морева. – М. : Просвещение, 2003. – С. 61.

12. Основы конструктивного общения [хрестоматия] // Составители: Т. Г. Григорьева, Т. П. Усольцева. Изд-во Новосибирского ун-та, Совершенство. 1997. – 150 с.

Манчуленко Л.В.

доцент кафедри педагогіки та соціальної роботи
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
м.Чернівці, Україна

Дарій А.В.

здобувач другого рівня вищої освіти
спеціальності «Соціальна робота»
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
м.Чернівці, Україна

СОЦІАЛЬНА КОРЕКЦІЯ ПОВЕДІНКОВИХ ПРОЯВІВ ПІДЛІТКІВ У ПРОФІЛАКТИЦІ АЛКОГОЛЬНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ

Соціальна робота в Україні здійснюється у громадській, економічній, культурній, оздоровчій, освітній, виховній сферах на місцевому, регіональному і державному рівнях. У Законі України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» зазначено, що

здійснення соціальної роботи в Україні покладено на соціальних менеджерів, фахівців із соціальної роботи, соціальних педагогів, соціальних працівників. У статті 6 цього ж закону знаходимо, що основними послугами соціальної роботи є соціальна профілактика, соціальна реабілітація, соціальний супровід, консультування [1].

У Державному стандарті соціальної послуги профілактики від 2015 року визначається послуга соціальної профілактики як «... комплекс заходів, що здійснюються суб'єктом, який надає соціальні послуги, спрямований на попередження, обмеження та зупинення негативних соціальних і особистісних (поведінкових) явищ та їх наслідків у соціальному середовищі та реалізується за допомогою різних інструментів впливу соціального, юридичного, педагогічного, психологічного характеру» [2]. Крім цього, послуга профілактики може надаватись як на рівні закладу, так і на рівні окремої особи чи сім'ї. Зважаючи на все це, у закладі освіти профілактична робота покладена на соціального педагога.

Соціальний педагог – це фахівець із виховної роботи з дітьми, підлітками, молоддю, дорослими, який покликаний створювати сприятливі умови для розвитку та становлення особистості школяра.

Здійснивши аналіз статистичних даних звітів роботи соціальних педагогів закладів середньої освіти, ми дійшли висновків, що понад 90% 15–17-річної учнівської молоді в Україні має досвід вживання алкоголю, майже 60% підлітків кілька разів перебували в стані сп'яніння. Алкоголізм серед підлітків є однією з найсерйозніших медичних і соціально значущих проблем для нашої держави. Найгірше, що вживання алкоголю є звичним явищем серед дорослих. Серед фахівців у соціальній галузі склалася думка, що навіть помірний прийом алкоголю в підлітковому віці рівносильний зловживанню спиртним. Масштаби та темпи поширення алкоголізму в країні такі, що ставлять під загрозу фізичне й моральне здоров'я підлітків. Зловживання алкоголем, за даними ВООЗ, є третьою причиною смертності після серцево-судинних і онкологічних захворювань. Щорічно у світі 9% усіх випадків смерті молодих людей 15–29 років є наслідком зловживання алкоголем.

Вживання алкогольних напоїв особливо небезпечно в дитячому та підлітковому віці, коли не завершилося формування організму. В організмі немає таких структур, на яких не позначалася б дія алкоголю. На несформований молодий організм він діє найбільш грубо, зачіпаючи

особистісні якості підлітка. При неодноразовому вживанні алкогольних напоїв у підлітковому віці відбувається пригнічення його психіки, затримується розвиток вищих мисленневих процесів, гальмується формування естетичних та етичних понять і категорій. Відбувається буквально «отупіння», а нерідко – і дебілізація дитини підліткового віку. Його інтелект втрачає здатність до саморозвитку і самоорганізації, прагнення вдосконалюватись втрачається.

Відомо, що у підлітковому віці спостерігається інтенсивний ріст, у результаті якого нерівномірно розвивається кістково-м'язова системи (м'язова маса відстає від темпів росту кісткової системи), у результаті чого виникає тимчасова дисгармонія в координації рухів: розхлябаність, незграбність. Спостерігається невідповідність у розвитку серцево-судинної системи, відбувається посилена дія залоз внутрішньої секреції, яка впливає на функціональний стан нервової системи. На базі цих змін відбувається погіршення не тільки фізичного самопочуття, але й психічного. Усе це призводить до певного психологічного дискомфорту, підвищеної дратівливості, образливості, запальності, стомленості, розладів сну, що, у свою чергу, впливає на відносини з дорослими, однолітками, на вчинки та поведінку підлітків. Найбільший вплив на життя підлітка, на його загальний стан і самопочуття впливає статеве дозрівання, яке, на думку І. Беха, спричиняє різні психофізіологічні та психічні відхилення, з якими пов'язані труднощі цього віку [4, с. 103].

Очевидно, що без цілеспрямованого подолання чи послаблення недоліків розвитку і поведінки, тобто корекції, знижується ефективність навчання та виховання дітей, а саме ускладнюється процес оволодіння необхідними знаннями, уміннями, навичками, становлення у них діяльності, спілкування, особистості.

У цілому, під поведінкою розуміємо сукупність дій і вчинків; спосіб життя. **Поведінка** людини є системою дій і вчинків, які мають моральне значення й підлягають моральній оцінці незалежно від того, з яких причин їх зроблено. У соціальних науках поведінка – це набір дій, реакцій на середовище як свідомі і несвідомі подразники. Поведінкові прояви надиктовані біологічними і соціальними чинниками, а основу її складають інстинкти (самозбереження, розмноження, турбота тощо). Такі особливості поведінки як емоційність, агресивність, прагнення до успіху, любов мають біологічну природу. У профілактиці алкогольної залежності, на нашу думку, це має важливе значення і стає

підґрунтям для моделювання індивідуальної профілактичної програми дитини-клієнта.

Серед підлітків зловживання алкоголем змінює психічний стан ще до формування фізичної залежності. Психічна залежність характеризується некритичним ставленням до шкідливої звички та нездатністю самотійно позбутися її. У підлітковому віці буває важко провести чітку грань між адиктивною поведінкою і хворобою. Більш глибока фізична залежність обумовлена тим, що похідні алкоголю входять до хімічного складу тканин, і він стає необхідною умовою для збереження біологічної й хімічної рівноваги в організмі. Підліток «звикає» до токсичної дії. У цьому віці межа між пияцтвом і алкоголізмом нестійка. У правовому середовищі у підлітковому віці під дією алкоголю поведінкові прояви можуть характеризуватись як вчинком, так і проступком чи навіть правопорушенням, а деколи призводять до злочину. Усі ці поведінкові прояви є відхиленням у поведінці (аномалією) і потребують корекції. **Корекція** – це найважливіша складова соціального, а саме освітнього впливу на розвиток аномальної дитини. Ця категорія є стрижневою та однією з найважливіших у теорії й практиці соціальних наук. Визначенню її сутності сприяли, зокрема, дослідження українських учених І.Г. Єременка, А.І. Капустіна, В.О. Липи, М.П. Матвєєвої, С.П. Миронової, В.М. Синьова, Н.М. Стадненко, О.П. Хохліної та ін.

Корекція – це спеціально організований педагогічний процес, спрямований на послаблення, долання порушень розвитку, запобігання їм та сприяння розвитку аномальної дитини загалом з метою щонайбільшого наближення до норми.

Видами корекції є загальна та індивідуальна. Корекція відхилень розвитку і поведінки здійснюється як на спеціально організованих заняттях в урочний та позаурочний час, так і процесі вивчення дисциплін, передбачених програмами освітнього закладу, та під час виховної роботи.

Рівень розповсюдження найчастіших афективних розладів підлітків – **депресій** від 10 до 54%; а **тривожних розладів** – від 11 до 36%, **агресивність** – 15 – 30%, і вони можуть бути як причиною, так і наслідком залежності. Крім цього, особи з залежністю від алкоголю частіше страждають депресією, а в їхніх родинах вища частота афективних розладів. У той же час, за іншими даними, поширеність

афективних розладів серед хворих на алкоголізм така ж висока, як і серед населення в цілому [3].

Агресивність – це форма поведінки, що спрямована на фізичний і психологічний дискомфорт інших людей; це спосіб досягнення мети, це спосіб психологічної розрядки, це підміна незадоволеної потреби. **Корекційні прийоми:** способом попередження, «жетонний метод». Якщо це не вдається – проявити невдоволеність, запропонувати усунути наслідки. Вербальну агресію спочатку краще проігнорувати, а потім намагатись зрозуміти почуття і переживання дитини. Надавати дитині можливість реалізовувати свої лідерські можливості, особистісний потенціал.

Досліджуючи **депресію**, І. В. Мельничук, Н. М. Кравченко [5], узагальнює її як прояв й необхідний інструмент усвідомленої чи неусвідомленої перебудови мотиваційної системи цінностей, інструмент вибору, механізм самобудування або саморуйнування. Депресія виникає кожного разу, коли людина стикається з відсутністю умов, без яких для неї неможливе задоволення її цінностей. **Корекційні прийоми:** психологічна підтримка, забезпечення самопізнання, підвищення самооцінки, релаксація, позитивна активність, стаціонарна терапія.

Тривожність підлітка часто порушує його нормальне життя, нерідко виступає причиною порушення соціальних зв'язків з навколишніми. Одним із частих проявів **тривожності в підлітків** – апатія, в'ялість, безініціативність.

Таким чином, без цілеспрямованого подолання чи послаблення недоліків розвитку і поведінки, тобто корекції, знижується ефективність навчання та виховання дітей, а саме ускладнюється процес оволодіння необхідними знаннями, уміннями, навичками, становлення у них діяльності, спілкування, особистості. Корекційна спрямованість виховної діяльності з важкими підлітками, яка здійснюється соціально-педагогічними і психологічними засобами, полягає в руйнуванні негативних мотивів, інтересів, потреб, навичок поведінки і формуванні соціально значущих рис і якостей особистості дитини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Законі України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 2001 року <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>
2. Державному стандарті соціальної послуги профілактики від 2015 року <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1155-15#Text>

3. Опря Є. В. Клініко-психопатологічні порушення при алкогольній залежності. Вісник психіатрії та психофармакотерапії, №2 (14), 2008 <https://core.ac.uk/download/pdf/237163483.pdf>
4. Бех І.Д. Особистість у просторі духовного розвитку: навч. посіб. / І.Д. Бех – К. : Академ- видав, 2012. – 256 с. – (Серія «Альма-матер»).
5. І. В. Мельничук, Н. М. Кравченко. Діагностика та корекція депресивного стану у старшому шкільному віці. Наука і освіта. № 7. 2013. С.183 – 188.

Мельник Ж. В.

кандидат психологічних наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ У РОБОТІ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

У сучасній спеціальній педагогіці вчені засвідчують відносно низький рівень соціальної адаптації, сформованості життєвих планів у дітей з особливими освітніми потребами (ООП) та вказують на неготовність до самостійного проектування власного майбутнього (Г. Жаренкова, А. Іваненко, Н. Королько, І. Кулагіна, Г. Мустафаєв, І. Татьянчикова, Г. Шаумаров та ін.); недостатню сформованість мотиваційно-вольової сфери особистості як фундаменту особистісного самовизначення та розвитку самосвідомості (І. Дмитрієва, С. Конопляста, С. Миронова, С. Могілевський, І. Сасіна, В. Синьов, Є. Синьова, С. Федоренко, М. Шеремет).

Проблеми підготовки дітей з особливими освітніми потребами на різних вікових етапах до інтеграції в соціум у контексті формування в них нормативної поведінки та моральних якостей представлені в наукових працях М. Буфетова, І. Дмитрієвої, І. Єременка, В. Жук, А. Капустіна, С. Коноплястої, М. Кота, В. Синьова, М. Супруна, Н. Тарасенко, С. Федоренко, Л. Фомічової, М. Шеремет та ін. Окремі аспекти супроводу таких дітей з метою формування у них соціальних компетентностей вивчали Ю. Бистрова, О. Вержиховська, О. Гаврилов,

А. Іваненко, Г. Запрягаєв, В. Кобильченко, С. Літовченко, С. Мнухін, Є. Синьова, О. Таранченко, В. Тарасун та ін.

Як правило, соціально-педагогічна допомога сім'ї, яка виховує дитину з особливими освітніми потребами, – це завжди сімейно зорієнтована практика, що спрямована на соціалізацію дитини. Відповідно, основними принципами соціально-педагогічної роботи з такими родинами є єдність дій сім'ї і соціальних інститутів; активізація ролі батьків, їх навчання і включення у процес соціально-педагогічної діяльності.

У грудні 2009 року Україна ратифікувала Конвенцію про права інвалідів, у 2010 році наказом Міністерства освіти і науки України затверджено Концепцію розвитку інклюзивної освіти. Мета Концепції – створення умов для вдосконалення системи освіти й соціальної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, шляхом упровадження інклюзивного навчання; формування нової філософії суспільства щодо позитивного ставлення до дітей та осіб з порушеннями психофізичного розвитку та інвалідністю. Відповідно до мети основними завданнями реалізації Концепції визнано формування освітньо-розвивального середовища для дітей з особливими освітніми потребами через забезпечення психолого-педагогічного, медико-соціального супроводу; впровадження інклюзивної моделі навчання у загальноосвітніх навчальних закладах з урахуванням потреб суспільства [2].

Відповідно, розширюються завдання, обов'язки й можливості діяльності соціальних працівників в освітніх закладах.

Найважливішим досягненням в поширенні інклюзивної освіти визнано те, що 12.05.2017 року Верховна Рада України прийняла, а 05.07.2017 року Президент підписав законопроект №6437 «Про внесення змін до закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» [4] ініціатором якого стала дружина чинного на той час президента Марина Порошенко. Законопроект закріпив права на освіту осіб з особливими потребами і надав їм можливість отримувати освіту в усіх навчальних закладах, у тому числі безоплатно в державних і комунальних навчальних закладах, урахуваючи дистанційну й індивідуальну форми навчання. Крім того, Закон регулює реалізацію можливості надання особам з особливими потребами психолого-педагогічної та корекційно-розвивальної допомоги, створення інклюзивних та спеціальних груп

(класів) у загальноосвітніх навчальних закладах. Послідовно набули чинності постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» (12.07.2017 р.) [7], Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (09.08.2017 р.) [5].

Загалом, можна констатувати, що інклюзивна освіта в Україні сьогодні проходить етап активної адаптації й організаційно-методичної корекції в загальноосвітніх закладах. На стадії розробки перебуває облікування рамок і нормативів діяльності фахівців соціальної роботи в загальноосвітніх закладах для роботи з дітьми з особливими потребами і їхніми сім'ями. А власне соціально-педагогічна робота з дітьми з особливими потребами в освітній сфері є інваріантом реалізації інклюзивного навчання.

У Державному стандарті соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах (поточна редакція від 10.03.2017р.) зазначено, що соціальна послуга соціального супроводу передбачає:

- відвідування отримувача послуги за місцем його проживання;
- оцінку потреб сім'ї й особи отримувача;
- складання індивідуального плану супроводу і його корекцію;
- інформування отримувача про надання пакета соціальних послуг та соціальної допомоги;
- проведення бесід, психологічну підтримку й організацію сімейних нарад, мережевих зустрічей, тренінгів;
- допомогу в отриманні спеціалізованих послуг;
- забезпечення діяльності груп взаємодопомоги і ведення документації [6].

Тобто зміст і складові дії соціального супроводу є змістово-організаційною основою соціально-педагогічної роботи з сім'єю особливої дитини в цілому.

У комплексній програмі інклюзивного навчання співпраця з батьками є чинником забезпечення корекційного впливу на дитину та досягнення її оптимального розвитку. Батьки стають активними учасниками реабілітаційного процесу, спрямованого на компенсацію рухових розладів, забезпечуючи безперервність розвивального впливу на дитину з особливими освітніми потребами.

Формами взаємодії з батьками у соціальному супроводі будуть: індивідуальна, колективна, наочна, індивідуальні бесіди і практикуми,

консультування, семінари, лекції, соціологічні дослідження, взаємодія з громадськими організаціями [3].

У соціальному супроводі діяльність соціального працівника буде включати: систематичну допомогу сім'ям, які виховують дитину з особливими освітніми потребами; створення центру психолого-медико-педагогічної консультації таких сімей; організацію життєдіяльності сімей, які виховують дитину з особливими потребами.

Етапами здійснення соціального супроводу будуть:

- *підготовчий* (встановлення контакту з усіма учасниками супроводу дитини; визначення обсягу роботи і послідовності процесу супроводу; підготовка необхідної документації; складання графіка роботи);
- *орієнтовний* (встановлення контакту з батьками і родичами дитини; встановленні контакту з групою, яку відвідує дитина; якщо супровід дитини здійснюється у межах школи або дитячого садка, то з класним керівником або вихователем; ознайомлення фахівців з результатами соціально-педагогічного, соціально-психологічного обстеження; спільне обговорення з педагогами та іншими фахівцями особливостей розвитку дитини);
- *планувальний* (створення індивідуальної програми супроводу сім'ї; затвердження цієї програми фахівцями, які працюють із сім'єю; впровадження програми супроводу);
- *заклучний* (обговорення з фахівцями ефективності здійснення роботи з рекомендаціями щодо подальшої діяльності сім'ї) [1].

Отже, соціальний супровід – це інтегративна технологія, сутність якої полягає у створенні умов для відновлення потенціалу розвитку сім'ї й особливої дитини; це процес особливого виду соціальних відносин між тим, хто супроводжує, і тим, хто потребує допомоги.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Діти з особливими потребами – особлива турбота [Електронний ресурс]. URL:

<http://www.rv.gov.ua/sitenew/main/ua/publication/content/20257.htm> (дата звернення: 30.03.2021).

2. Концепція розвитку інклюзивної освіти // Дефектолог. 2010. № (3(39)), С. 3–5.

3. Нагорна О. Б. Особливості корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами : навчально-методичний посібник. Рівне : НУВГП. 2012. 99 с.

4. Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг : Закон України від 23.05.2017 р. № 2053-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2053-viii> (дата звернення: 30.03.2021).

5. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах : постанова Кабінету Міністрів України від 15.08.2011 р. № 872. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF> (дата звернення: 30.03.2021).

6. Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах від 25.01.2017 р. № 110. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-16> (дата звернення: 30.03.2021).

7. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр від 12.07.2017 р. № 545. URL: http://zakon.rada.gov.ua/go/545-2017-n_ (дата звернення: 30.03.2021).

Мельник Ж. В.

кандидат психологічних наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

Тетеря Д.В.

студентка Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПІВ, ФОРМ І МЕТОДІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

На сучасному етапі проблеми соціальної роботи з людьми похилого віку перебувають у центрі уваги багатьох соціальних інститутів, що спрямовують свою діяльність на наукове обґрунтування та розроблення стратегій забезпечення достатнього рівня життя даної вікової групи.

Специфікою соціальної роботи з людьми похилого віку займається велика когорта науковців, серед яких можна назвати: Є. І. Холостову, яка в своїх дослідженнях вивчає життєдіяльність людей похилого віку впродовж усього життя, описує похилий вік як соціальну проблему, аналізує

ставлення до даної вікової групи в суспільстві, сім'ї та близького оточення, висвітлює основні проблеми, з якими зіштовхуються особи даного вікового прошарку [5, с. 56-73]; В. М. Шахрая, котрий досліджує теорії старості та принципи соціальної роботи з людьми похилого віку [6, с. 87-90]; І. Д. Зверєву [2, с. 341], яка досліджує рівні, на яких здійснюється соціальна робота з людьми похилого віку та принципи цієї діяльності; А. Й. Капську, що аналізує соціальний захист людей похилого віку та напрями його здійснення [3, с. 256].

Аналіз літератури дає підставу стверджувати, що збільшення частки людей похилого віку зумовлює актуалізацію проблеми щодо вдосконалення соціальної роботи з цією категорією населення.

Поняття «людина похилого віку» в Україні стійко асоціюється з настанням пенсійного віку (60 років для чоловіків і жінок). Часто вживається термін «літні люди», який у більшості випадків має те саме значення, що і люди похилого віку.

Згідно з класифікацією Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), особи у віці від 60 до 74 років належать до категорії людей похилого віку, від 75 до 89 років – до старих людей, а від 90 років і старших – до довгожителів [1].

Поняття «людина похилого віку» в Україні стійко асоціюється з віком виходу особи на пенсію, який згідно із Законом України «Про пенсійне забезпечення» становить 60 років для жінок і чоловіків.

Соціальний захист людей похилого віку в Україні забезпечується мережею закладів: Міністерство праці та соціальної політики; Пенсійний фонд; управління, комісії, комітети соціального захисту населення місцевих Рад і держадміністрацій; територіальні центри соціального обслуговування пенсіонерів і самотніх непрацездатних громадян та відділення соціальної допомоги вдома; установи, заклади і підприємства сфери управління Міністерства праці та соціальної політики, які здійснюють соціальний захист людей похилого віку, осіб з інвалідністю, ветеранів війни і праці (науково-дослідні інститути, які вивчають проблеми старіння, служби медико-трудової експертизи, різноманітні недержавні фонди, товариства, організації) [7, С. 209-211].

Робота з людьми похилого віку здійснюється на двох рівнях – це:

- макрорівень (формування соціальної політики з урахуванням інтересів людей похилого віку, створення пенсійних та інших фондів підтримки, формування комплексної системи соціального страхування, медичного, психологічного та консультаційного

обслуговування);

- мікрорівень (вивчення умов життя людей похилого віку, рівня та якості надання їм соціальної допомоги) [4, с. 251].

На нинішньому етапі послуги літнім людям в Україні надають такі заклади:

1) територіальні центри з обслуговування одиноких непрацездатних громадян похилого віку та осіб з інвалідністю (спеціальна державна установа, що надає за місцем проживання біля 40 видів послуг пенсіонерам, особам з інвалідністю, одиноким непрацездатним громадянам та іншим соціально незахищеним особам вдома, в умовах стаціонарного, тимчасового та денного перебування, які спрямовані на підтримання їхньої життєдіяльності і соціальної активності);

2) будинки-інтернати загального профілю для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю (стаціонарна соціально-медична установа загального типу для постійного проживання громадян похилого віку, ветеранів війни та праці, осіб з інвалідністю, які потребують стороннього догляду, побутового і медичного обслуговування);

3) спеціальні будинки-інтернати для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю (стаціонарна соціально-медична установа, призначена для постійного проживання осіб похилого віку, переважно з числа особливо небезпечних рецидивістів та інших осіб, за якими відповідно до чинного законодавства встановлено адміністративний нагляд, осіб з інвалідністю та громадян похилого віку, з числа колишніх засуджених, які потребують не тільки побутового та медичного обслуговування, а й цілеспрямованого виховного впливу, а також для громадян, які за рішенням місцевих органів виконавчої влади переводять з інших інтернатних установ загального типу за систематичне порушення громадського порядку, вживання алкоголю та інших токсичних апаратів, бійки тощо);

4) геріатричні пансіонати (стаціонарна медико-соціальна установа для проживання осіб з вираженими віковими порушеннями психіки, підтвердженими висновком лікувально-консультативної комісії органів охорони здоров'я);

5) пансіонати для ветеранів війни та праці (установи інтернатного типу підвищеної комфортності) [4, с. 260].

Однак, незважаючи на існування в Україні цілої мережі установ, організацій, служб, які надають комплекс послуг людям похилого віку, соціальна робота з цією категорією населення потребує подальшого вдосконалення і врахування досвіду різних країнах світу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Всемирная Организация Здравоохранения [Електронний ресурс]. URL: <http://www.who.int/ru/>.
2. Зверева І. Д. Соціальна робота в Україні. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 464 с.
3. Капська А.Й. Соціальна робота: технологічний аспект. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 352 с.
4. Лукашевич М.П., Семігіна Т.В. Соціальна робота (теорія і практика): підручник. Київ : Каравела, 2011. 368 с.
5. Холостова Е.И. Социальная работа с пожилыми людьми : учебное пособие. Москва : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2003. 296 с.
6. Шахрай В.М. Технології соціальної роботи: навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 464 с..
7. Якубова Л. А., Труш Н.П. Порівняльний аналіз особливостей організації соціальної роботи з людьми похилого віку в Україні та за кордоном // Науковий вісник Ужгородського університету : серія: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2015. Вип. 36. С. 209–211.

Мельник Л.П.

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

Бандолько Ю.В.

здобувач вищої освіти, першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності 232 Соціальне забезпечення,
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ

В умовах економічної кризи посилюється соціальна напруга в суспільстві. Подальша трансформація економіки, поглиблення соціального розшарування населення вимагає подальшого теоретичного осмислення політики соціального захисту та пошуку напрямків її

вдосконалення.

Реформування й удосконалення механізму системи державного управління соціальним захистом населення в Україні передбачає: впровадження комплексу заходів щодо радикальної модернізації діючої пенсійної системи; забезпечення переходу від бюджетного до страхового принципу фінансування значної частини видатків на соціальний захист; запровадження єдиного соціального внеску. Удосконалення державного управління соціальним захистом населення в Україні виступає невід'ємною складовою комплексу інституційних реформ та створення дієвої соціальної інфраструктури ринкового середовища.

В Україні у державних витратах соціальні видатки завжди займали провідне місце, а бюджет країни (державний та місцевий) є одним з основних джерел фінансування системи соціального захисту. Протягом останніх років в Україні відбувається постійне зростання видатків на соціальне забезпечення та охорону здоров'я. Спостерігається поступове зростання частки видатків, які направляються на фінансування програм соціального захисту та соціального забезпечення. Разом з тим, спостерігається деяка нерівномірність у темпах зростання. Це пов'язано, насамперед, зі змінами у системі соціального захисту, які в певні роки потребували значних державних витрат.

З одного боку, соціалізація витратної частини бюджетів є позитивним явищем, оскільки, зменшуючи бідність шляхом надання різних видів соціальних допомог та пільг, держава забезпечує покращення соціально-економічного стану населення, що сприятливо позначається на економічному розвитку країни у цілому. З іншого боку, багато видів соціальних допомог та пільг є неефективними, що збільшує непродуктивне навантаження на державні фінанси та створює значні перекоси у соціальній політиці, коли певна частина фінансових ресурсів використовується без врахування основних цілей соціального захисту.

Водночас подальше зростання соціальних видатків в Україні також можливо пояснити розширенням кількості та розміру соціальних послуг, які відповідно до своєї природи (насамперед, неприбутковості) перебувають поза межами інтересу приватного сектору.

Основними джерелами фінансових ресурсів при цьому є кошти державного та місцевих бюджетів, а також власні кошти закладів соціального захисту, які вони можуть отримувати через надання певних платних послуг або від різноманітних спонсорів.

Фінансування соціальних видатків в Україні розподілено між державним бюджетом та місцевими бюджетами. При цьому значна частина фінансових ресурсів, що направляється на соціальні цілі через місцеві бюджети формуються завдяки міжбюджетним трансфертам з Державного бюджету України. У загальній сумі трансфертів, що направляються до місцевих бюджетів, субвенції з соціального захисту населення складають близько 36,0-42,0%. Це свідчить про значний дефіцит місцевих бюджетів при виконанні соціальних функцій, що делеговані їм державою.

В Україні, на думку М. Мальованого [3], фінансування соціальних видатків за загальною сумою більш-менше рівномірно розподілене між державним та місцевими бюджетами. Частка соціальних видатків, що фінансується за рахунок Державного бюджету України протягом 2002-2020 рр. коливається у межах 45-75%, а частка соціальних видатків з місцевих бюджетів за той же період у межах 40-65%. Якщо розглянути фінансування соціальних видатків за функціями, то тут структура є дещо іншою. У структурі соціальних видатків Державного бюджету України у 2020 році найбільшу частку займає «Соціальний захист пенсіонерів», який становить 79,4%, як у 2019 р. він становив 83,1% усіх фінансових ресурсів. Тому, можна стверджувати, що Державний бюджет України є джерелом коштів переважно лише для Пенсійного фонду України, але той час як за рахунок коштів місцевих бюджетів фінансуються усі інші соціальні напрямки у державі [3].

Враховуючи постійний дефіцит фінансових ресурсів у місцевих бюджетах варто констатувати, що в Україні, внаслідок такого розподілу соціальних повноважень у бюджетній системі, відбувається постійне недофінансування переважної більшості соціальних програм. Це негативно позначається як на соціально-економічному становищі населення, так і на показниках бідності.

При цьому частка соціальних видатків, які фінансуються з місцевих бюджетів з кожним роком зростає. І це є нормою у розвинених країнах світу. У сучасній світовій практиці, особливо в країнах Європи, все більшої ваги при вирішенні соціальних програм набувають органи місцевого самоврядування.

Оскільки основна частина фінансування по даним видам допомог покладена саме на місцеві бюджети, то рівень їх самофінансування є надзвичайно низьким.

Однією з проблем фінансування витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення є те, що міжбюджетні трансферти не завжди виокремлюються у повному обсязі, що створює значні проблеми у регіонах при фінансовому забезпеченні різноманітних соціальних програм.

Сучасна практика планування фінансових ресурсів призводить до жорсткої децентралізації та неефективного функціонування системи соціального захисту на місцевому рівні. Все це погіршує якість та повноту соціальних послуг, що надаються населенню. Тому в Україні протягом тривалого часу існує проблема реформування міжбюджетних відносин, яка виносить на перший план цілу низку теоретичних та практичних питань, вирішення яких потребує розробки нових концептуальних підходів до зміни принципів, методів та способів формування не лише видатків місцевих бюджетів, але і їх доходів.

У зв'язку з дефіцитом фінансових ресурсів на виплату соціальних допомог та пільг, які враховуються при розрахунку міжбюджетних трансфертів місцеві органи влади не мають можливості достатньою мірою фінансувати соціальні заходи місцевого значення. Це призводить до згортання програм з надання соціальних послуг у межах міської громади. Водночас, ці програми є найбільш ефективними з точки зору цільового спрямування, оскільки працюють безпосередньо з тими категоріями населення, яке їх потребує. А тому соціальні послуги, що надаються у громадах, є адресними та більш ефективними, а також краще відповідають потребам соціально незахищених категорій громадян, а ніж послуги державних або комунальних установ стаціонарного типу [4].

Дефіцит фінансових ресурсів на місцях примушує органи місцевого самоврядування, у першу чергу, фінансувати видатки на соціальні цілі (освіту, охорону здоров'я, соціальний захист), зменшуючи розмір коштів направлених на розвиток місцевої громади. Це негативним чином позначається на економіці, що, в кінцевому підсумку, скорочує розмір власних фінансових джерел (за рахунок скорочення виробництва, зменшення кількості зайнятих та розміру заробітної плати). А це, у свою чергу, за рахунок зростання населення, що потребує допомоги, збільшує потребу у фінансових ресурсах на соціальні цілі

Однією з головних функцій бюджетного фінансування соціального захисту є підтримка найбільш вразливих верств населення, яка реалізується через систему цілої низки соціальних програм. При цьому

фінансування більшості з цих програм покладено на місцеві органи влади. Тому, з огляду на дефіцит фінансових ресурсів, вкрай важливо чітко оцінювати рівень та ефективність даних програм.

Однією з проблем сьогодні є незавершеність соціальної реформи, відсутність політичної волі та політичного розуміння необхідності поглиблення та завершення соціальної, в першу чергу, пенсійної реформи.

Також в системі соціального забезпечення є велика низка проблем наступного характеру: низька адресність соціальних пільг; невідповідність між розмірами пільг та реальними можливостями їх забезпечити; залишкове фінансування медичного забезпечення, що не дозволяє підтримувати систем медичного захисту на належному рівні (див. табл. 1) [8].

Таблиця 1

Шляхи вирішення проблем соціального захисту населення України

Проблеми соціального захисту населення в Україні	Пропозиції щодо вирішення
Низька адресність соціальних пільг	Відхід від категоріального принципу надання пільг і орієнтація пільг на конкретну людину. З'ясування рівня доходів людини, яка претендує на пільгу, і надання пільги тільки у разі, якщо її дохід є нижчим за середній
Невідповідність між розмірами пільг та реальними можливостями їх забезпечити	Заборона на введення нових пільг, законодавче встановлення конкретного джерела фінансування для кожного виду пільг, введення обмеження «одна людина – одна пільга»
Дефіцитність Пенсійного фонду	З метою зменшення видаткової частини Пенсійного Фонду ввести максимальний розмір пенсії за віком, детінізація заробітної платні, що дозволить збільшити базу для нарахування пенсійних внесків
Залишкове фінансування медичного забезпечення	Запровадження обов'язкового медичного страхування, що дозволить зменшити навантаження на державний бюджет та водночас обмежити можливість покривати інші бюджетні видатки за рахунок видатків на охорону здоров'я

Таким чином, поступальний та динамічний розвиток України сьогодні повинен орієнтуватися на соціалізацію економічної системи з найповнішим урахуванням потреб, інтересів населення, його стимулів до продуктивної трудової діяльності для реалізації власного професійно-кваліфікаційного потенціалу, всебічного розвитку, одержання гідної винагороди за результати праці. Пріоритетність вирішення соціальних завдань логічно випливає з об'єктивної необхідності створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів України, їх оптимальної інтеграції до світового економічного простору, який висуває нові вимоги до процесу відтворення населення, формування соціально-трудоких відносин, розвитку всіх сфер життєзабезпечення населення та його основного складника – робочої сили. У зв'язку із цим необхідно трансформувати функції держави в управлінні соціальним розвитком; еволюція сучасних методів державного регулювання повинна відбуватися у напрямі зростання їх гнучкості, зміщення акцентів із регламентуючих та обмежуючих заходів на суто стимулюючі.

Отже, основними напрямками вдосконалення механізму фінансового забезпечення соціальної сфери повинні стати: посилення відповідальності за нецільове використання коштів; оптимальне розмежування повноважень щодо здійснення видатків між органами влади всіх рівнів; залучення неурядових організацій до надання соціальних послуг із метою підвищення їх якості тощо. Лише комплексне впровадження окреслених заходів дозволить досягти підвищення ефективності фінансування соціальної сфери та поліпшення якості життя населення як основної мети реалізації соціально-економічної політики держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонюк П. П. Соціальна безпека: значення та необхідність дослідження за умов динамічного середовища. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2012. № 3. Т. 2. С. 185-188.
2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. (Дата звернення 27.03.2021).
3. Зміна в Держбюджеті-2020. URL: <http://www.auc.org.ua/novyna/zminy-v-derzhbyudzheti-2020-vplyv-na-socialnu-sferu>. (Дата звернення 01.04.2021).
4. Макаренко В. А. Проблеми соціального захисту населення в трансформаційний період – Грані, 2008. № 2. С. 112-116.

5. Мальований М. І. Оцінка бюджетного фінансування соціального забезпечення в Україні. Вісник соціально-економічних досліджень. № 1 (72), 2020. С.116-119.

6. Процюк С. Л. Стратегічні напрямки вдосконалення державної політики соціального захисту економічно активного населення. Миколаїв, Теорія та практика державного управління, 2010. Вип. 2 (25). С. 15-21.

7. Салига С. Я., Гельман В. М. Аналіз реалізації соціальних пріоритетів бюджетної політики в Україні. Вісник Запорізького національного університету. 2008. № 1 (3). С. 129-136.

8. Смирнова І. І. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми в Україні. URL: [http://www.evd-journal.org/download/2020/3\(61\)/23-Smyrnova.pdf](http://www.evd-journal.org/download/2020/3(61)/23-Smyrnova.pdf). (Дата звернення 02.04.2021).

9. Стеценко Т. О. Фінансові аспекти забезпечення соціального захисту населення в умовах суспільної трансформації. Формування ринкових відносин в Україні. 2008. № 1 (80). С. 130-136.

Мельник Л.П.

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

Власова А.А.

здобувач вищої освіти, другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальності 232 Соціальне забезпечення,
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

ОСНОВНІ ПОТРЕБИ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ

Громадяни похилого віку - особи, які досягли пенсійного віку, встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а також особи, яким до досягнення зазначеного пенсійного віку залишилося не більш як півтора року (стаття 10 Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні»).

В нашій країні, на даний час, існує питання повноцінного інтегрування людей похилого віку у соціокультурне середовище, їх адаптації до нових умов життя в період, коли людина виходить на пенсію. Гостро постає потреба у підтримці людей поважного віку.

Старість приносить із собою зміну соціальної ролі, життєвих стандартів, хвороби, важкі душевні переживання.

Н. Б. Галіяш вважає, що зміни статусу людини в старості викликані, насамперед, припиненням або обмеженням трудової діяльності, зниженням соціальної та біологічної адаптивності, погіршенням самопочуття, трансформацією ціннісних орієнтирів самого способу життя і спілкування, а також виникненням різних утруднень як у соціально-побутовому, так і психологічному пристосуванні до нових умов [1].

Різні аспекти проблеми допомоги людям похилого віку знайшли висвітлення у працях В. Т. Грубляка, О. В. Краснової, Н. І. Кривоконь, Ж. М. Новікової, С. С. Пальчевського, С. Г. Саваргалєєвої.

Перехід людини в пенсійний вік несе за собою низку переживань та страхів, а також робить матеріальні, економічні, побутові та психологічні аспекти життя людини нестабільними. Тоді життя особи старшого віку знаходиться на рівні виживання.

Варто зазначити, що з віком у людини кардинально змінюється ставлення до себе, до своєї зовнішності, проте вона більше і більше замислюється над своїм духовним станом, переосмислює свій сенс життя, по іншому визначає щастя.

В нашому суспільстві широко поширена думка, що люди похилого віку інтелектуально деградуєть, не приносять користі суспільству, не живуть повноцінним життям, а доживають. Такий стереотип суттєво впливає на поведінку осіб старшого віку, внаслідок чого знижується їх власна самооцінка. Упереджене ставлення до людей похилого віку впливає на формування суспільної думки, соціальних ролей і культурних форм активності звужує рамки їхнього життя. Гостро постає проблема повноцінного інтегрування людей «третього віку» у соціокультурне середовище, адаптації до нових умов життя в посттрудоий період [4].

Найбільшою потребою людей похилого віку є увага, особливо, якщо у них немає рідних.

Для людини у похилому віці дуже важливо передати накопичений досвід, бути у колективі, бути почутим, що яскраво виражає потребу у

D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-19735-1-10-20151217.pdf (Дата звернення 17.02.2021).

2. Драб Я.М. Психологічні особливості соціалізації та самореалізації людей похилого віку. *НейроNews 2-1*. 2016. URL: <https://neuronews.com.ua/ua/archive/2016/2-1/article-1652/psihologichni-osoblivosti-socializaciyi-ta-samorealizaciyi-lyudey-pohilogo-viku#gsc.tab=0> (Дата звернення 10.01.2021).

3. Моргун В. Ф. Проблема периодизации развития личности в психологи. М. : Изд-во МГУ, 1981. 84 с.

4. Новікова О. Ю. Сутність поняття «соціально-педагогічна адаптація людей похилого віку». Вісник Житомирського державного університету. Випуск 59. Педагогічні науки. 2011. С. 136-140.

5. Сухарева. Л.В. Людині похилого віку важливо знати, що вона не є тягарем для оточення *НейроNews*. Випуск 1. 2017. URL: <https://neuronews.com.ua/ua/archive/2017/1/pages-6-9/lyudmila-suharieva-lyudini-pohilogo-viku-vazhlivo-znati-shcho-vona-ne-ie-tyagarem-dlya-otochennya-#gsc.tab=0> (Дата звернення 12.03.2021).

Новікова Н.Є.

старший викладач
кафедри соціальних технологій
Національного авіаційного університету
м.Київ

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ

Соціально-економічна криза в Україні посилила негативні тенденції в усіх сферах функціонування соціуму. Загальний низький рівень життя, прогресуюче безробіття, демографічна криза, соціальна незахищеність більшої частини населення становлять реальну загрозу національній безпеці за всіма своїми основними складовими: соціально-економічними, політичними та екологічними.

Основною метою соціальної політики нашої держави - є створення умов для функціонування соціальної політики згідно із стратегією економічного розвитку та фінансової стабілізації. Кінцевим результатом

цього процесу має бути забезпечення достатнього життєвого рівня населення, поліпшення демографічних показників, розвиток трудових ресурсів, пенсійна реформа та відновлення освітнього та наукового потенціалу.

Стратегічна мета інтеграції України до складу Європейського співтовариства потребує серйозної роботи щодо удосконалення захисту прав і свобод людини, демократизації всіх складових суспільного життя, економічного зростання та забезпечення механізмів і умов для створення матеріального та духовного добробуту населення. Найважливішим аспектом цієї проблеми, віддзеркаленням місця людини в системі державної політики є стан її соціального захисту та надання соціальних гарантій.

Серед основних проблем у сфері соціального захисту населення України, які вимагають негайного вирішення, можна виділити наступні:

- високий рівень участі держави у сфері соціального захисту, слабка участь населення в її функціонуванні;
- стрімке зростання вартості послуг, які надають заклади охорони здоров'я, освіти, культури, що не відповідає їх якості;
- неефективність бюджетного управління наявними фінансовими ресурсами як головними розпорядниками, так і окремими соціальними установами;
- недостатність коштів для фінансування заходів у сфері соціального захисту населення.

Наявність дієвої, ефективної системи соціального захисту – це свідок рівня розвитку держави, його відповідності вимогам часу. Чим вищий рівень життя членів суспільства, тим більш розвинутим може вважатися суспільство.

Найбільш важливим фактором на сучасному етапі розвитку системи соціального захисту - є підвищення ефективності управління зайнятістю населення через вдосконалення адміністративно-правових і соціально-економічних механізмів. Це, насамперед, розробка нових та доповнення існуючих законодавчих актів про працю, визначення компетенції органів державного управління різних рівнів у здійсненні політики зайнятості населення. Це й включення нових економічних механізмів, спрямованих на створення матеріальних умов для функціонування державних гарантій у сфері зайнятості населення, таких як цільове

фінансування, пільгове кредитування та надання додаткових пільг суб'єктам господарювання, що забезпечують розширення масштабів виробництва, створення нових робочих місць, підвищення зайнятості населення.

Серйозною соціально-економічною проблемою, від вирішення якої залежить стан соціального захисту населення, є рівень безробіття, який наближається до критичної межі і загрожує несприятливими соціальними наслідками.

Першочерговим питанням у контексті соціального захисту населення є проведення повномасштабної реформи пенсійної системи, яка повинна здійснюватися за трьома рівнями: солідарної системи пенсійних виплат (перший рівень), системи накопичувальних індивідуальних пенсійних рахунків у рамках загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (другий рівень) та системи недержавного пенсійного страхування, яка забезпечуватиме виплату додаткової пенсії за рахунок добровільних пенсійних внесків громадян (третій рівень).

У контексті соціального захисту населення розвиток гуманітарної сфери, зокрема освіти, науки, охорони здоров'я, культури, фізичної культури і спорту, відпочинку і туризму займає одне з головних місць.

Українське законодавство передбачає систему пільг, переваг, гарантій і компенсацій, що становлять собою правові засоби забезпечення реалізації особою своїх прав, передбачених Конституцією України та іншими законами держави. Реформування порядку надання пільг, потребує створення механізмів їх адресного надання конкретній особі.

Реформування системи соціального захисту населення потребує одночасного вирішення проблем підвищення рівня життя населення України і узгодження законодавчих актів щодо надання пільг. Але, поряд з цим, надзвичайно важливим сьогодні є усвідомлення більшістю громадян необхідності відмовитися від малоефективної системи пільг на користь цільової допомоги найменш захищеним (матеріально) верствам населення.

Аналізуючи соціально-економічні процеси, що відбуваються в Україні, можна переконливо сказати, що проблемі соціального захисту населення потрібно приділяти більше уваги шляхом впровадження та удосконалення реформування соціальної галузі та соціальної роботи, зокрема.

Основними пріоритетами в політиці соціального захисту населення повинні стати:

- зміщення акценту державної політики в боротьбі з інфляцією на тіньовий обіг грошей, запобігання падінню рівня життя населення темпами, що випереджають падіння виробництва продукції;
- стримування зростання споживчих цін відносно грошових доходів населення;
- скорочення розриву між вартістю життя і трудовими доходами населення;
- пошук економічних можливостей для підтримки купівельної спроможності пенсій.

Державна соціальна політика покликана запровадити ефективні механізми підвищення рівня соціального захисту населення задля соціальної справедливості та задоволення соціальних потреб людей, збільшення людського потенціалу з метою підвищення конкурентоздатності країни.

Прагнення України увійти в Європейську співдружність країн та у Європейський союз неможливе без створення системи правових, економічних, організаційних та інших заходів державних і недержавних установ та організацій, що впливатимуть та сприятимуть підтриманню соціальної стабільності в суспільстві, створенню умов для зростання добробуту населення, забезпечення належного рівня та якості життя населення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Борецька Н.П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми / Н.П.Борецька – Донецьк: Янтра, 2011. – 351с.
2. Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні. Реальний стан та перспективи реформування. – К.: Центр громадської експертизи, 2019. – 104с.
3. Москаленко В. В. Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави / В. В. Москаленко // Наукові записки. – 2003. – Т. 21. – С. 42.
4. Михайловська І. М. Система соціального захисту населення в Україні: сутність, основні складові та напрямки вдосконалення / І. М. Михайловська, О. В. Неліпович // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 6, т. 4. – С. 255–260

Опалюк О.М.

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Кам'янець-Подільського Національного Університету імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЯК ЗНАРЯДДЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВАГІТНИХ ЖІНОК ТА МАТЕРІВ

Пріоритетним напрямком соціальної політики нашої держави, є перевага загальнолюдських та сімейних цінностей, тому країна на законодавчому рівні виділила неповнолітніх дітей та сім'ю, яка їх виховує й утримує, як одну із самих вразливих категорій населення. Україна визнає сім'ю головною структурною одиницею суспільства, а головною функцією – народження та виховання дітей.

Сім'я має велике значення для держави, вона впливає на життя суспільства, оскільки їй належить вирішальна роль у процесі репродукування самої людини, продовження людського роду, на неї лягають великі обов'язки у вихованні дітей, підлітків, у фізичному і духовному розвитку особистості.

Захист дитинства, діяльність державних та громадських структур в інтересах підростаючого покоління – ці та інші соціально значущі теми неодноразово порушувалися на всіх рівнях. Необхідністю розв'язання проблем дитинства українське суспільство фактично поставлено перед фактом вибору свого майбутнього. Такий історичний виклик сучасності. Його актуальність і значущість посилюється демографічною ситуацією в країні.

Соціальні допомоги займають важливе місце в системі соціального забезпечення населення України. Практична цінність соціальної допомоги полягає в тому, що кожний громадянин України отримує право на матеріальне забезпечення на рівні не нижчому від прожитковий мінімум ,у разі,якщо з незалежних від нього причин його середньомісячний дохід не відповідає встановленому законодавством рівню,і якщо такий громадянин в силу різних обставин не застрахований в системі загальнообов'язкового соціального страхування, або якщо тривалість його страхового стажу не дає йому право на отримання соціальних страхових виплат. Фінансування всіх видів соціальної

допомоги здійснюється за рахунок Державного та місцевих бюджетів. Це є однією з основних особливостей даної форми соціального забезпечення. Поряд з цим існують й інші специфічні ознаки соціальної допомоги, які відрізняють її від інших форм соціального забезпечення населення України.

У системі державних соціальних допомог важливе місце посідають допомоги сім'ям з дітьми. За змістом Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (ст. 3) [6] призначаються такі види державної допомоги сім'ям з дітьми: допомога у зв'язку з вагітністю та пологами; допомога при народженні дитини; допомога при усиновленні дитини; допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування; допомога на дітей одиницям матерям. Так, наприклад, право на державну допомогу у зв'язку з вагітністю та пологами мають всі жінки (у тому числі неповнолітні), які не застраховані в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування. При цьому, допомога у зв'язку з вагітністю та пологами призначається, якщо звернення за нею надійшло не пізніше шести місяців з дня закінчення відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, і виплачується жінкам за весь період відпустки, тривалість якої становить 70 календарних днів до пологів і 56 (у разі ускладнених пологів або народження двох чи більше дітей – 70) календарних днів після пологів, а жінкам, віднесеним до 1-4 категорій осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, допомога по вагітності та пологах виплачується за 180 календарних днів зазначеної відпустки (90 – до пологів та 90 – після пологів). Слід відзначити, що така допомога надається у розмірі 100 відсотків середньомісячного доходу (стипендії, грошового забезпечення, допомоги по безробіттю тощо) жінки, але не менше 25 % від розміру встановленого законом прожиткового мінімуму для працездатної особи із розрахунку на місяць.

Підставою для призначення допомоги з вагітності і пологів є виданий в установленому порядку листок непрацездатності. Допомога надається відразу за весь період відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами незалежно від кількості днів, фактично використаних до пологів.

Листок непрацездатності по вагітності та пологах оплачується в найближчий після дня призначення допомоги день, установлений для виплати заробітної плати. У разі ліквідації підприємства, установи,

організації допомога по вагітності та пологах виплачується застрахованій особі правонаступником, а в разі його відсутності – виконавчою дирекцією Фонду за місцем обліку ліквідованого підприємства, установи, організації, відкритого до ліквідації.

Допомога з вагітності та пологів застрахованій особі виплачується за весь період відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, тривалість якої становить 70 календарних днів до пологів і 56 (у разі ускладнення пологів або народження двох чи більше дітей – 70) календарних днів після пологів – з 30 тижня вагітності.

Жінкам, віднесеним до I-IV категорій осіб, які потерпіли внаслідок Чорнобильської катастрофи, допомога з вагітності та пологів виплачується за 180 календарних днів зазначеної відпустки (90 – до пологів та 90 – після пологів) – з 27 тижня вагітності.

Допомога з вагітності та пологів виплачується застрахованій особі, яка усиновила дитину протягом двох місяців з дня її народження, зазначеного у свідоцтві про народження, за період з дня усиновлення та до закінчення 56 календарних днів (70 календарних днів у разі одночасного усиновлення двох і більше дітей, 90 календарних днів – для жінок, віднесених до I-IV категорій осіб, які потерпіли внаслідок Чорнобильської катастрофи). У разі передчасних пологів до 30 тижнів вагітності: - якщо жінку виписують з живою дитиною – 140 к.д. - у разі смерті дитини – 70 к.д.

У разі надання застрахованій особі відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами у період її тимчасової непрацездатності листок непрацездатності закривається і з дня настання цієї відпустки видається інший листок непрацездатності. Кожний із зазначених листків оплачується за відповідними нормами. У разі надання застрахованій особі відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами у період простою підприємства, установи, організації не з вини застрахованої особи, щорічної (основної чи додаткової) відпустки, відпустки без збереження заробітної плати, додаткової відпустки у зв'язку з навчанням, творчої відпустки допомога з вагітності та пологів надається із дня виникнення права на відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами. За один і той же період працівниці не можуть бути виплачені відпускні і допомога по вагітності і пологах. За період відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, що збігається з відпусткою із догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, допомога з вагітності та пологів

виплачується незалежно від допомоги із догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

Допомога з вагітності та пологів надається застрахованій особі у розмірі 100% середньої заробітної плати (доходу), обчисленої за шість останніх місяців, і не залежить від страхового стажу.

Сума допомоги з вагітності та пологів (ДВП) працівниці підприємства розраховується як добуток її середньоденної (середньогодинної) заробітної плати та кількості календарних днів, що припадають на період відпустки працівниці з вагітності та пологів

Зпср – середньоденна заробітна плата особи за останні 6 або менше відпрацьованих повних місяців або за фактично відпрацьований час;

Ккд(о) – кількість календарних днів, що припадають на період відпустки.

У свою чергу для розрахунку допомоги по вагітності та пологах середньоденна заробітна плата розраховується шляхом ділення нарахованої за розрахунковий період заробітної плати, з якої сплачувались страхові внески, на кількість календарних днів за розрахунковий період (без урахування календарних днів не відпрацьованих з поважних причин).

Отже, середньоденна заробітна плата (за один календарний день) у даному випадку розраховується за формулою: D – дохід, що бере участь у розрахунку середньої заробітної плати та припадає на розрахунковий період; $Kkd(rp)$ – кількість календарних днів у розрахунковому періоді.

Допомога по вагітності та пологах оплачується у розмірі 100% середньої заробітної плати незалежно від стажу працівниці. До розрахунку середньої заробітної плати необхідно включати всі виплати як за відпрацьований, так і за невідпрацьований час. До останніх належать відпускні, оплата простоїв не звини працівника тощо). Проте порядок включення до розрахунку компенсаційних та заохочувальних виплат, що мають разовий характер, залишається таким же (пропорційно до кількості відпрацьованого часу).

Кількість календарних днів розрахункового періоду зменшується лише на календарні дні, які не відпрацьовано з поважних причин (хвороба, відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами, по догляду за дитиною). Інші не відпрацьовані дні включаються.

Виплата допомоги нестрахованим особам здійснюється згідно з Законом України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (ст.9).

Допомогу з вагітності та пологів можуть отримати всі жінки., які не застраховані в системі соціального страхування. Допомога надається сумарно – відразу за весь період декретної відпустки. Розмір допомоги становить 100% середньомісячного доходу (стипендії, грошового забезпечення, допомоги на випадок безробіття тощо) жінки, але не менше 25% встановленого законодавством прожиткового мінімуму для працездатної особи з розрахунку на місяць (525,5 грн. На місяць станом на січень 2020р.).

Допомога призначається і виплачується органами праці та соціального захисту населення за місцем проживання одержувача на підставі документів, визначених чинним законодавством.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1.Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства: статистичний збірник. Київ, 2018. 77 с.
- 2.Комплексна обласна програма підтримки сім'ї, забезпечення гендерної рівності та протидії торгівлі людьми на період до 2020 року: рішення восьмої сесії обласної ради сьомого скликання 23 лютого 2017 року, № 11-8/VIII. URL: http://dsms.cg.gov.ua/web_docs/967/2015/02/docs/Programa_pidtrimki_sim_yi.pdf.
3. Про деякі заходи щодо підтримки здоров'я сім'ї, безпечного материнства і відповідального батьківства: Постанова КМУ від 03 червня 1999 р.: URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/325-97-%D0%BF/sp:max10>
4. Про Програму «Українська родина»: Постанова КМУ від 14 березня 2001 р.: URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show>
5. Раді рекомендують просити Кабмін розробити Стратегію державної сімейної політики. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/rade-rekomenduyut-prositkabmin-razrobotat-1544100724.html>
6. Регіональна цільова програма соціального захисту і підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, захисту їх житлових прав, попередження дитячої бездоглядності та безпритульності на 2016–2020 роки. URL: <https://orada.if.ua/decision>.
7. Рекомендації парламентських слухань «Забезпечення прав дітей в Україні. Охорона материнства та дитинства». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>

Опалюк Т.Л.

доктор педагогічних наук, доцент, доцент
кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Новікова А.І.,

студентка Sz1-M20 групи
факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ СІМЕЙ З ПРОЯВОМ СІМЕЙНОГО НАСИЛЬСТВА

Насилля як показують історичні події є дуже важливою темою для обговорення, оскільки воно торкається всіх рівнів суспільства і швидко поширюється серед широких мас людей. Особливого розголосу набуває насильство в сім'ї. Ця соціальна проблема на сьогодні з'являється на різних ланках суспільства і її не можуть ігнорувати ні соціальні інститут, ні люди. Проблеми сімейного насилля не можливо уникнути через надзвичайно високий рівень жорстокості. Суспільство та соціальні інституції не можуть закрити очі щодо цих проблем, і їм необхідно допомогти жертвам жорстокого поводження в реабілітації та підтримці від цього шкідливого досвіду.

Насильство в сім'ї є злочином в усьому світі і може виникати в різних країнах, в усіх культурах, в різних соціальних групах суспільства і це не залежить від статі, релігії, раси, сексуальної орієнтації чи раси. Таке поводження з людиною є головним порушенням прав кожної людини-жертви, будь-то дорослий чи дитина.

Домашнє насилля визначається як «модель примусової поведінки в сім'ї, яка використовується однією людиною для підпорядкування та контролю над іншою». Така поведінка включає не тільки фізичне насильство, а й економічне, психологічне, сексуальне та емоційне. Також таке насильство можна визначити як деструктивну поведінку, яка відбувається в будинку з боку подружжя або партнера з проявами жорстокості. Згідно з статистичними даними жорстоке поводження мало коли бувають одноразовим, а тому згодом проявляються частішими та важчими.

Основним законодавчим документом на міжнародному рівні, який всебічно вирішує питання запобігання та протидії домашньому насильству Стамбульська конвенція, яка набрала чинності в 2014 році. Метою цієї конвенції є профілактика насилля, захист жертв та дотримання кримінальної відповідальності щодо осіб, які здійснюють насилля. Країни, які підписали цю міжнародну угоду повинні вживати необхідні законодавчі або інші заходи, щоб створити або підтримати програми, які спрямовані на запобігання повторному вчиненню злочинців, лікуванню потерпілих, забезпечення безпеки, підтримки та прав людини-жертви насилля. Ці програми розробляються та виконуються у взаємозв'язку зі спеціалізованими службами підтримки [1].

Насилля в сім'ї є широко поширеною національною проблемою в Україні. Згідно з повідомленнями 2020 року, кожна 5 жінка в Україні стала жертвою домашнього насильства. У звіті було також зазначено, що насильницькі дії в сім'ї за час пандемії збільшуються (40 %), так згідно статистики Ла Страда на гарячу лінію більша частина запитів надійшла від жінок - 86 %, наступними по кількості повідомлень були чоловіки – 12 %, діти – 2 % та особи з інвалідністю 196 запитів. Загальна кількість звернень за березень – квітень 2020 року склала 2 051, найбільшу частину запитів склали консультації та допомога щодо психологічного насилля – 53,4% [5].

Проблема ускладнюється такими факторами як в країні діє слабе кримінальне законодавство та політика щодо насильницьких дій в родинях та традиція, яка вважає, що домашнє насильство є особистою проблемою кожної людини.

Майже кожна сім'я в тій, чи іншій мірі страждає від насилля хоча в більшості особи, які страждають від цього не звертаються до відповідних служб для отримання допомоги. Соціально-психологічні служби, які допомагають у вирішенні проблем та реабілітації жертв насилля стикаються з мовчанням зі сторони потерпілого. Це проявляється із-за тиску з боку українських звичаїв та традицій. Тому така тенденція набуває прихованого значення, що ускладнює надання соціальної підтримки жертвам жорстокого поводження.

Протягом останніх трьох років Україна прийняла нове законодавство та інституційні рамки, що стосуються гендерного насильства, як правило, у відповідності до міжнародного законодавства про права людини. Сюди входять закон про запобігання та протидію

домашньому насильству, запровадження надзвичайних наказів та притулків, а також спеціальні підрозділи поліції, які навчаються вирішенню ситуацій домашнього насильства.

Основи запобігання та протидії домашньому насильству зазначено у Законі України від 7 грудня 2017 року. Цей Закон визначає головні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства.

Згідно цього закону домашнє насильство визначається як діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [4].

Відповідно до частини 4 статті 6 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та частини 4 статті 71 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» в Україні до спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства та насильства за ознакою статі віднесено притулки для постраждалих осіб, центри медико-соціальної реабілітації постраждалих осіб, кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, мобільні бригади соціально-психологічної допомоги постраждалим особам, та інші служби підтримки, призначені виключно для постраждалих осіб. Важливим кроком на шляху їх практичного запровадження стало затвердження Кабінетом Міністрів України 22 серпня 2018 р. Типового положення про притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, а також Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі [3].

Соціальна підтримка з жертвами жорстокого поводження здійснюється соціально-психологічними службам підтримки за допомогою соціальних форм та методів (консультація, «телефон

довіри», тренінги, психодрами, бесіда, соціальний патронаж), а також терапевтичних технологій та методів (арттерапія, казкотерапія, ароматерапія, кінотерапія і т.д.) [2].

Отже, насилля в сім'ї є глобальною проблемою, яка надає пошкодження фізично, психологічно, сексуально та економічно. Це одне з найрозповсюдженіших порушень прав людини, яке характеризується порушенням безпеки, рівності в правах, гідності та права користуватися основними свободами. Жодне суспільство не обходить відсутність такого насильства, тому кожна країна повинна запроваджувати ефективну нормативну базу, здійснювати соціальну політику у сфері протидії домашньому насильству та запроваджувати (підтримувати) програми підтримки жертв насилля.

На даний момент в Україні діє розгалужена система підтримки жертв жорстокого поводження, яка включає в себе соціально-психологічні центри підтримки, реабілітаційні центри, притулки для постраждалих та інші установи, які діють відповідного до українського законодавства. Але поряд з цим існують проблеми приховання насильства, не дієва діяльність з боку правоохоронних органів щодо реакції на повідомлення щодо насильства, відсутність притулків у сільських місцевостях та інше.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аналітичний звіт. Відповідність окремих Законів України вимогам Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/16804886bc>.
2. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка : схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. В. Безпалько. К.: Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
3. Дудоров О.О. , Хавронюк М.І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) /за ред. М.І. Хавронюка.-К.:Ваіте, 2019.-288 с.
4. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
5. Статистика звернень на Національну гарячу лінію з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної

дискримінації від громадської організації «Ла Страда-Україна» за березень – квітень 2020 року URL: <https://sheriffua.org/news/dnipro/domashnje-nasilstvo-pid-chas-karantinu-strazhdajut-diti>

Опалюк Т.Л.

доктор педагогічних наук, доцент, доцент
кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
Хоростківська Ю.М.,
студентка Sz1-M20 групи
факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

РОЛЬ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ПІДВИЩЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

В сучасних умовах ХХІ століття нам вже складно уявити своє життя без телебачення, електронної пошти, новин, блогів, Instagram, тощо. Зростання ролі засобів масової інформації призводить до підвищення вимог щодо їх значущості у суспільства в цілому. На даний момент, ЗМІ вже відіграє значну роль у складних процесах формування суспільної думки та масової свідомості, також являє собою систему неформальної освіти та просвітництва суспільства, що суттєво впливає на засвоєння соціальних норм. Засоби масової інформації набули нових функцій та завдань, вони виступають у якості своєрідного порталу, що зі швидкістю світла може перенести нас у далеке минуле і найближче майбутнє, а також сприяє соціальній взаємодії та спілкуванню. Тепер завдяки ЗМІ можна купувати або продавати будь-які товари, отримати доступ до будь-якої інформації, побачити людину у бідь-якій точці світу, не виходячи із дому можна заробляти великі гроші та найголовніше вплинути на людину стало ще легше.

Засоби масової інформації це вже могутня сила впливу на свідомість людей, що здатна переконувати їх найефективнішим чином. На даний момент спостерігаються суттєві зміни в оточуючому нас середовищі, зокрема технологіях, це пов'язано з тим, що людська цивілізація вступила в еру інформації. Комп'ютерні та

телекомунікаційні технології проникають в усі сфери життя людини: освіту, науку, економіку, політику, культуру тощо. Інтернет відображає функціонування різних галузей суспільства та забезпечує інформаційний сервіс спілкування, дозвілля та інших видів професійної діяльності особистості.

У наш час в електронній мережі вже функціонує велика кількість Інтернет-видань, Інтернет-газет, інформаційних сайтів, де професійні журналісти, репортери, редактори розміщують свої матеріали та статті. Крім того, існують Інтернет-форуми, Інтернет-блоги, створено велику кількість соціальних мереж. Масові комунікації стають основною, базовою складовою теперішнього суспільства, які використовують спеціальні засоби інформаційного обміну для встановлення усталених зв'язків як з індивідами, так і з суспільством в цілому. Що дає змогу набагато швидше дізнатись нам відповідну інформацію та формувати власну громадську думку.

Засоби масової комунікації - періодичні друковані видання (газети, журнали, інформаційні бюлетені), радіо, телебачення, відео, кінематограф, а також в останні роки і Інтернет, що є одним з найважливіших інститутів сучасного суспільства.

Засоби масової інформації – органи створенні, для відкритої, публічної передачі інформації за допомогою спеціального технічного інструментарію різних видів відомостей кількісно великим зосередженням аудиторії [3].

Засоби масової інформації є одним із основних факторів соціалізації, покликаний у всьому цивілізованому світі регулювати та забезпечувати основні права та обов'язки демократично вільної людини.

Медіа відноситься до такого виду соціального спілкування, котрий за своєю природою та сутністю є сферою активізації суспільного виховання, творчого становлення й розвитку людини, всіх її духовно моральних сил, що забезпечується культурним прогресом суспільства в цілому. Саме через засоби масової інформації (друковані засоби, відео-продукцію, телебачення, Інтернет, радіомовлення) відбувається процес становлення та популяризації цінностей і моделей поведінки населення.

У сучасному суспільстві ЗМІ виконують низку функцій, важливими серед яких є:

- комунікативна - спостереження за подіями і формування суспільної думки стосовно їх сутності;

- інформаційна - збирання, редагування, коментування та поширення інформації;
- ретрансляційна - відтворення певного способу життя з відповідним набором політичних, духовних, соціальних цінностей.

Крім загальних функцій, засоби масової інформації мають ще свої специфічні функції, властивих лише їм. До них належать функції редагування (відбір і коментування інформації) та оцінювання, що істотно впливає на формування громадської думки та суспільних настроїв. Реалізуючи право на свободу слова, ЗМІ можуть самостійно виявляти негативні явища й факти діяльності державних та інших формувань, давати оцінку подіям внутрішнього та міжнародного життя.

Завдяки реалізації зазначених функцій ЗМІ справляють вплив на всі сфери життєдіяльності суспільства, на соціально-психологічний і духовно-культурний розвиток кожного члена суспільства, тому що кожна нова інформація, що надходить по каналах ЗМІ, відповідним чином стереотипізована й несе в собі багаторазово повторювані ціннісні орієнтації й установки, що закріплюються у свідомості людей [5].

Водночас слід зазначити, що багатоаспектне проникнення ЗМІ в життя суспільства може відігравати як об'єднуючу роль і сприяти консолідації суспільства, так і дезінтеграційну, роз'єднуючу, упроваджуючи в суспільну свідомість негативні стереотипи, що, на думку Г.Блумера, особливо є відчутним в кризові періоди історичного розвитку суспільства, коли люди у стані соціальної невизначеності особливо підпадають під вплив, легко відкликаються на різні нові стимули, ідеї, а також більше піддаються пропаганді й різним маніпулюванням [1, с. 123].

Зростання інтересу суспільства до загально значимих ситуацій, що у ньому виникають, а також зацікавленість журналістів у висвітленні цих ситуацій публічно, призводить до виникнення та формування громадянської позиції більшості під впливом ЗМІ.

Медіа виступає одночасно і каналом вираження думки громадянського суспільства, і засобом її формування, й інструментом контролю громадськості за владою. Тому право на інформацію, доступ до неї та забезпечення свободи слова мають важливе значення не тільки для тих чи інших осіб, а й для громадянського суспільства.

Значний внесок у розробку проблеми засобів масової інформації як інституту соціалізації та фактора ціннісних орієнтацій

населення внесли такі науковці як: Л. Гордін, І. Кон, І. Бех. У своїх статтях А. Москаленко, Л. Губерський, В. Іванов, М. Маклюенн, О. Тоффлер прагнуть довести, що масова комунікація це особливий вид соціального спілкування, яка здійснюється в масштабах усього суспільства, виступає найважливішою умовою суспільного і культурного розвитку.

Характеризуючи правову основу діяльності ЗМІ, зазначимо, що у будь-якій демократичній державі вона регламентується відповідними нормативно-правовими та міжнародними актами. Так, в Україні функціонування ЗМІ регулюється законами «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про інформацію», «Про рекламу», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про телебачення та радіомовлення» та низкою інших. Наявна законодавча база загалом створює правові можливості вільно виражати й поширювати свої думки, ідеї та інформацію [4].

Статус ЗМІ закріплено в Конституції України. В статті 34 говориться: «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має правовільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір» [2].

З вище сказаного, можемо з певністю говорити, що головною метою ЗМІ є оперативне інформування окремих осіб, соціальних груп населення в цілому про події та явища у світі, конкретній країні, певному регіоні.

Отже, повноцінне функціонування демократичної, правової, соціально орієнтованої держави неможливе без обміну інформацією, яку збирають, опрацьовують і доносять до громадян засоби масової інформації. Інформуючи про події в світі та державні події, про політичне і громадське життя, ЗМІ впливають на формування поглядів людей, громадської думки, яка є важливим інструментом демократичної системи. Незалежний розвиток ЗМІ є не лише передумовою, але й показником підвищення соціальної захищеності суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1.Блумер Г. Коллективное поведение: Пер. с англ. // Американская социологическая мысль: Тексты. - М., 1994. - 278 с.

2.Конституція України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>

3. Луман Н. Реальность массмедиа / Н. Луман // Отечественные записки. – 2000. – № 4. – С. 431.

4. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: закон України від 16 листопада 1992 року № 2782-ХІІ [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2782-12>

5. Хаптаев Ф. Р. Роль ЗМІ в соціальній роботі. [Електронне джерело]. Режим доступу: <http://www.spf.bsru.ru>

Патинок О. П.

кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри соціальної політики
Факультету соціально-економічної освіти
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова,
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ КОНСУЛЬТУВАННЯ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Актуальність дослідження. Важливою функцією держави є забезпечення належних умов життя та гідного добробуту громадян. В умовах епідеміологічних викликів та у період економічної кризи в Україні вагомою у формуванні загальної політики є соціальна політика, оскільки людина є найбільшою цінністю, метою економічного розвитку країни. Норми Конституції України окреслюють рамки соціальної політики, її пріоритети, визначають основні завдання держави в соціальній сфері, встановлюють обов'язки державних органів щодо людини, її соціального забезпечення й соціального захисту.

Однією із складових соціальної політики є соціальне забезпечення, яке дозволяє гарантувати систему матеріального забезпечення громадян після досягнення певного віку, у разі інвалідності, втрати годувальника, тимчасової непрацездатності, виховання дітей, втрати трудового заробітку та доходу, охорони здоров'я тощо.

Фахівці соціальної сфери, державні службовці органів соціального захисту населення використовують консультування для надання порад, вказівок, необхідної інформації отримувачам соціальних послуг. Питанням консультування в соціальній сфері присвячені роботи

Л. Завадської, В. Лютого, О. Пожидаєвої, Т. Семигіної та ін., проте особливості застосування консультування в соціальному забезпеченні не досліджувались.

Мета нашого дослідження полягає у розкритті особливостей консультування як складової професійної діяльності фахівців у сфері соціального забезпечення.

Консультування в системі соціального забезпечення як технологічний спосіб вирішення соціальних завдань проводиться з метою орієнтації громадян, окремих осіб, сімей шляхом порад, вказівок і надання необхідної інформації. Консультування виступає процесом, в якому отримувач соціальних послуг досягає більш високого рівня соціальної компетентності. У консультуванні створюється ситуація, коли отримувач соціальних послуг відчуває себе людиною, яку розуміють, чують, поважають. Це сприяє розвитку довіри отримувача соціальних послуг до самого себе і зростанню його здатності приймати власні рішення.

Принципами консультаційної діяльності в системі соціального забезпечення виступають доцільність і цілеспрямованість, оскільки консультація повинна мати конкретну мету, чітко вирішувати поставлене завдання, проблему; добровільність і ненав'язливість, бо той, кого консультують, може в будь-який момент відмовитися від допомоги консультанта; методична грамотність і компетентність фахівця соціального забезпечення, яка полягає у встановленні довірливих взаємин консультанта і того, кого консультують. Грамотний консультант повинен мати широку ерудицію і бути компетентним в галузі обговорюваної проблеми, вміти методично, грамотно, переконливо вести консультації.

Сучасні дослідники в соціальній сфері розглядають консультування як соціальне та економічне явище, що ставить за мету вирішення різноманітних завдань і надання соціальної допомоги отримувачам соціальних послуг. Державним стандартом консультування визначено вимоги до змісту, обсягу, якості, умов та порядку надання соціальної послуги консультування для суб'єктів різної форми власності та господарювання, що надають такі послуги.

Державним стандартом соціальної послуги консультування визначено структурні етапи консультування: етап дослідження, етап визначення проблеми, етап вирішення проблеми, етап планування, етап діяльності, етап оцінки роботи й зворотного зв'язку. Для етапу

дослідження проблеми характерні встановлення контакту з клієнтом, обговорення його запиту щодо отримання допомоги, очікувань, збір інформації про потреби. На етапі визначення проблеми конкретизується власне проблема отримувача, з'ясовуються причини її виникнення. На наступному етапі встановлюються шляхи вирішення проблеми, виробляються альтернативні варіанти поведінки, обговорюються їхні переваги та недоліки. Далі настає етап планування, на якому надавач послуги консультування допомагає отримувачу визначитися з бажаним шляхом вирішення проблеми, прийняти рішення щодо того, як він буде досягати запланованого результату. На етапі діяльності відбувається безпосередня реалізація індивідуального графіка надання соціальної послуги консультування. На заключному етапі оцінки роботи й зворотного зв'язку оцінюється рівень досягнення мети й задоволення потреб отримувача, його готовність припинити отримання соціальної послуги консультування [2].

На основі узагальнення класифікацій видів та напрямів консультування в соціальній сфері нами визначено класифікаційні ознаки та види консультування в системі соціального забезпечення, зокрема: за кількістю отримувачів соціальних послуг консультування: індивідуальне, групове; за тривалістю: короткотермінове (одноразове), довготермінове (проводиться протягом кількох зустрічей), оперативне (швидко скоординоване); за видами контакту: очне (безпосередній контакт), заочне чи дистанційне (он-лайн консультування, телефонне консультування, переписка); за місцем проведення (кабінетне, вуличне); за джерелом передачі інформації (вербальне і невербальне (інформаційні стенди)); за віком клієнтів: консультування молоді, людей похилого віку; за функціями: інформаційне, підтримуюче, посередницьке, організаційне.

Методами консультаційної діяльності в системі соціального забезпечення виступає монолог отримувача соціальних послуг аналіз ситуації, що здійснюється спільно з консультантом; діалог, вільна бесіда отримувачів соціальних послуг і консультанта; відповіді консультанта на прямі запитання; різноманітні тестування; тренінги та навчання тощо. Основним методом консультування є бесіда. Бесіда передбачає, насамперед, активність фахівця соціальної сфери, який ставить запитання, частково відповідає на них, а частково спонукає отримувачів соціальних послуг шукати відповіді самостійно.

Безпосередня консультативна діяльність в системі соціального забезпечення здійснюється фахівцями в соціальних закладах, зокрема управлінні праці та соціального захисту населення, територіальній громадах, сервісних соціальних службах тощо. Фахівець соціального забезпечення консультує отримувачів соціальних послуг з питань надання усіх видів соціальних допомог та субсидій, ознайомлює з порядком їх оформлення, умовами отримання, переліком необхідних документів, які мають підтвердити ті чи інші відомості, проведення співбесіди із заявниками, визначення потреб сім'ї в інших видах допомоги чи послуги, попереднє визначення права на соціальну допомогу чи субсидію.

Під час консультування забезпечується пріоритет максимального наближення послуг з надання соціальної допомоги саме до тих категорій населення, які її потребують. Фахівцями соціального забезпечення, які працюють в управліннях праці та соціального захисту населення, територіальних центрах громад проводять консультації щодо права конкретної сім'ї чи особи на отримання соціальної допомоги, компенсаційних виплат та субсидії. В процесі консультування здійснюється перевірка правильності заповнення заяви, декларації, оформлення поданих довідок, вивчається ситуація, в якій перебуває сім'я. Проводять співбесіду із заявником з метою уточнення поданої інформації, виявлення інформації, не підтвердженої поданими документами та визначення додаткових документів.

Результативність консультування полягає в покращенні розуміння отримувачем соціальних послуг своїх проблем та проблем оточуючих, зміні емоційного стану, здатності до прийняття рішення та до його здійснення, підтвердження своїх думок, отримання підтримки; пристосування до ситуації, яку неможливо змінити; пошук і вивчення альтернатив; отримання практичної допомоги через прямі дії консультанта, отримання інформації щодо поведінки в складній життєвій ситуації.

Висновок. Консультації в системі соціального забезпечення допомагають отримувачу соціальних послуг, який консультується, комплексно і об'єктивно оцінити проблеми, глибше їх усвідомити й здійснити оптимальний вибір дій, поведінки, що допоможе подолати соціальні негаразди і недоліки. Консультант сприяє ліквідації дефіциту інформації про соціальне забезпечення населення, озброює отримувачів соціальних послуг новими підходами, інноваційною інформацією.

Подальші розвідки проблеми консультування в системі соціального забезпечення потребують вивчення технологічних підходів з метою ефективності та результативності надання соціальних послуг населенню.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безкровний М.Ф. Організація інформаційно-консультаційної діяльності: Навч. посіб. К.: Каравела, 2009. 492 с.
2. Державний стандарт соціальної послуги. Наказ Міністерства соціальної політики від 02.07.2015 № 678. URI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0866-15#Text>
3. Дутчак А.В. Соціальне забезпечення громадян: сучасний стан та перспективи розвитку. *Молодий вчений. Економічні науки.* № 5 (45) травень, 2017. С. 568 – 572.
4. Пожидаєва О. В. Сутність та види консультування в соціально-педагогічній діяльності. *Вісник Запорізького національного університету : зб. наук. пр.* 2012. №1(17). Сер. Педагогічні науки. С. 22–25.

Попелюшко Р.П.

кандидат психологічних наук, доцент
кафедри практичної психології

Національного Педагогічного Університету ім. М.П. Драгоманова
м. Київ, Україна

Скоропад В.О.

практичний психолог
м. Хмельницький, Україна

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З КОМБАТАНТАМИ ПО ПОДОЛАННЮ ВІДДАЛЕНИХ НАСЛІДКІВ СТРЕСОГЕННИХ ВПЛИВІВ

Військові дії на сході нашої держави, призвели до виникнення нової та нагальної для нашого суспільства проблеми, соціально-психологічної реабілітації комбатантів, учасників бойових дій. А допомога соціальних працівників та психологів, колишнім військовослужбовцям в оволодінні найпростішими методами саморегуляції, адаптації і налагоджуванні комунікації та впровадження їх у повсякденну практику є одним із

шляхів підвищення ефективності соціально-психологічної реабілітації комбатантів з віддаленими наслідками стресогенних впливів.

Беручи за основу, розроблений Попелюшко Р.П., психолого-аксіологічний підхід [1, с. 191], який розглядає комбатанта як сукупність психологічної та ціннісної складової, соціальні працівники та психологи у своїй професійній діяльності, можуть використати рекомендації по саморегуляції, адаптації і налагоджуванню комунікації, при роботі з комбатантами з віддаленими наслідками стресогенних впливів. Врахування даних рекомендацій, цими спеціалістами у роботі з комбатантами, буде сприяти зняттю їх втоми після фізичних чи розумових навантажень, регуляції рівня емоційного збудження комбатантів, формування їх мобілізаційної готовності, нормалізації психоемоційного стану та корекції ціннісних орієнтацій.

Також необхідно наголосити на тому, що засвоєння даних рекомендацій, при ефективній допомозі соціальних працівників та психологів, дозволить комбатанту впливати на власну вегетативну нервову систему, центри керування якої не піддаються прямому вольовому впливу, керувати тонусом м'язів, рівнем власної бадьорості, функціями внутрішніх органів та його взаємодією (психолого-ціннісною) з соціумом.

За психолого-аксіологічним підходом методи гармонізації саморегуляції, адаптації та налагоджування комунікації комбатанта з віддаленими наслідками стресогенних впливів можна об'єднати в такі групи за рівнем регуляції [1, с. 323]:

1. Психологічний рівень регуляції психофізичного стану комбатантів включає:

- гумор позитивно впливає на імунну систему, активізуючи Т-лімфоцити крові, у відповідь на власну усмішку організм продукуватиме бажані гормони радості, гумор чудово «перезаряджає» негатив;

- формування навичок самостереження свого фізичного та психоемоційного стану, релаксації та зняття психофізіологічної напруги;

- підвищення загального фону настрою шляхом опосередкованого впливу на когнітивну та емоційну сфери комбатанта;

- формування у комбатанта фрустраційної толерантності;

- розвиток самоконтролю емоцій та поведінки (формування навичок самоорганізації та впорядкування власного життя);

•музика найкраще сприяє гармонізації психоемоційного стану, зниженню відчуття втоми та поліпшує настрій, заспокоює, врівноважує емоційний стан, допомагає вивільнитись від негативних емоцій;

•формування у комбатанта адекватної самооцінки та реалістичного світосприйняття;

•усвідомлення комбатантом психотравмуючих спогадів;

•конструктивне завершення комбатантом психотравмуючих гештальтів;

•когнітивна обробка комбатантом психотравмуючого досвіду;

•усвідомлення комбатантом деструктивних стереотипів сприйняття, реакцій, поведінки та зміна їх на конструктивні;

•вияв та усвідомлення у комбатанта ірраціональних когніцій та заміщення їх раціональними;

•спілкування комбатанта з сім'єю та друзями;

•формування навичок конструктивного спілкування;

•спілкування комбатанта з природою (натуртерапія) дає відчуття приливу сил, відновлення психофізичної енергії;

•спілкування комбатанта з тваринами (іпотерапія, дельфінотерапія тощо) допомагає позбутися стресу та напруги, підвищує настрій, самопочуття та рівень соціалізації;

•формування у комбатанта здатності до адекватного позитивного сприйняття оточуючих;

•заняття комбатантом улюбленою справою чи хобі (книжки, фільми, садівництво, рибальство, туризм та ін.);

•використання комбатантом психічної саморегуляції дозволяє розвинути здатність до самоконтролю, здатність свідомо змінювати свої стани та регулювати дії у відповідності до мети діяльності та обставин, володіння негативними емоціями, здатність до керування поведінкою у відповідності до норм, що існують у трудовому колективі, здатність продуктивно працювати та підтримувати міжособистісні стосунки;

•використання арт-терапії (музикотерапія, піскова терапія, фототерапія тощо) комбатантом допоможе досягнути йому седативного та активізуючого ефекту, сформує чи розвине здатності виражати свої почуття та думки як у вербальній, так і невербальній формі;

•застосування аромо- та фіто-терапії дозволить комбатанту підвищити загальну неспецифічну резистентність організму,

працездатність, поліпшити самопочуття, зменшити втому, знизити почуття тривоги, поліпшити сон;

- пошук комбатантом джерел занепокоєння, сприятиме переорієнтації уваги комбатанта з внутрішнього плану на зовнішній, що призведе до зняття внутрішнього психоемоційного напруження;

- уникнення комбатантом людей, які несуть негатив, сприятиме зниженню загального негативного емоційного фону та сприятиме нормалізації чи підвищенню позитивного емоційного фону;

- пошук комбатантом джерел позитиву, сприятиме продукуванню більшого числа позитивних емоцій;

- зняття негативних переживань у комбатанта за допомогою переключення уваги, концентрації уваги на позитивних об'єктах, проговорювання та усвідомлення власних переживань;

- використання комбатантом дихальних технік (дихання заспокійливе, розслаблююче, вогняне, на «свічку», черевне) посприє зниженню дратівливості, заспокоєнню нервової системи, врятує від неспокійних нав'язливих думок, допоможе звільнитися від гніву, агресії, негативних емоцій, тривоги, зняти зону перебудження в корі головного мозку;

- використання візуалізації допоможе комбатанту оволодіти новими навичками, досягнути складних цілей, отримати контроль та впевненість в собі, підтримувати стан спокою під час стресу, розробити нові плани і стратегії;

- відвідування комбатантом різноманітних тренінгів дозволить йому підвищити свою соціально-психологічну компетентність, сформувати та розвивати вміння та навички у сфері спілкування, розвинути здатність адекватно та цілісно сприймати і розуміти себе та оточуючих, здатність до правильного орієнтування в складних міжособистісних ситуаціях тощо.

2. Ціннісний рівень регуляції психофізичного стану включає:

- формування у комбатанта мотивації психологічної роботи над собою в напрямку конструктивних змін власної особистості з метою особистісного розвитку та подолання психічних розладів;

- формування моральних ставлень комбатанта до оточуючих і до дійсності в цілому;

- свідоме засвоєння комбатантом системи вищих цінностей, що надають сенсу людському існуванню навіть у самих складних умовах життя;

- формування здатності комбатанта до морального вибору в проблемних ситуаціях;

- усвідомлення та перебудова комбатантом власної системи цінностей з урахуванням нових умов життя;

- спілкування з тваринами (іпотерапія, дельфінотерапія тощо), дасть можливість комбатанту відчувати позитивні емоції, розвинути почуття прекрасного, навчить бачити природну красу;

- дотримання у поведінці та спілкуванні етичних норм та моральності дозволить комбатанту подолати підсвідому агресію, адекватно відреагувати на придушені психотравмуючі емоції.

У висновку необхідно зазначити, що використання вищевказаних методів, соціальними працівниками та психологами у реабілітаційній роботі з комбатантами, буде сприяти ефективному подоланню негативних наслідків впливу бойової травми на життя і діяльність комбатантів та дозволить їм розвинути достатній рівень психічної та аксіологічної саморегуляції, підвищить їх працездатність і покращить психофізичне самопочуття.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Попелюшко Р.П. Психологічна реабілітація комбатантів при віддалених наслідках стресогенних впливів: монографія / Р.П. Попелюшко. Київ: «Видавництво Людмила», 2020. 392 с.

Прожога І.В.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри соціальних технологій

Київського національного авіаційного університету

м.Київ, Україна

ВІДЕОСАМОПРЕЗЕНТАЦІЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

В наше життя швидко впроваджуються інноваційні технології. Одним із шляхів модернізації освітньої системи України постає упровадження в навчальний процес ВНЗ інноваційних педагогічних технологій і методів. Інноваційний процес в освіті - це послідовні, планомірні дії, спрямовані на її оновлення, видозмінювання мети,

змісту, процесу організації, форм і методів навчання щодо адаптації навчального процесу до нових суспільно-історичних умов.

Питання впровадження інноваційних підходів у вищій школі розглядаються у працях В.Андрущенка, І.Дичківської, В.Кременя, А.Кузьмінського, В.Лугового, В.Морозова, П.Сауха, Т.Туркот, Д.Чернілевського та інших.

Під інноваціями в широкому змісті розуміється використання нововведень у вигляді нових технологій, надання послуг, організаційно-технічних і соціально-економічних рішень виробничого, фінансового, комерційного, адміністративного або іншого характеру [1]. Ланцюг від зародження нової ідеї, виготовлення і розповсюдження нововведення і до його застосування є життєвим циклом інновації. Інноваційний процес це послідовність проведення робіт в життєвому циклі інновації. Саме застосування мобільного пристрою в навчальному процесі є нововведенням в учбовому процесі в процесі карантинних заходів.

Важливою формою в спілкуванні людини є міжособистісна взаємодія. Враховуючи реалії часу, коли весь світ перейшов на дистанційний режим навчання та роботи, важливо залишати взаємодію між людьми вже в віртуальному просторі. На допомогу приходять інноваційні методи навчання. До того, при спілкуванні ми намагаємося бути ввічливими і доброзичливими, щоб сподобатися співрозмовнику адже в віртуальному світі. Однак, якщо співрозмовник не виявляє до нас інтерес, ми ведемо себе стримано. Отже, своєю поведінкою ми демонструємо наміри, що показують без слів: «мені хочеться спілкуватися з тобою», це говорить про нашу самопрезентацію.

Враховуючи недоліки традиційних технологій навчання, а саме: перевантаження пам'яті студента теоретичним матеріалом; недостатньо самостійної творчої пізнавальної діяльності; мало враховуються особисті особливості студентів; застосування однотипних методів навчання. Тому ефективність навчання та формування пізнавального майстерства у студентів вищої школи може бути поліпшено завдяки впровадженню інноваційних освітніх систем і технологій.

Реалізація сучасного компетентнісного підходу повинна передбачати широке використання в навчальному процесі активних та інтерактивних форм проведення занять, тому відеосамопрезентація, як

елемент інноваційної технології, допомагає студентам засвоювати матеріал. Таким чином, впровадження інтерактивних форм навчання - одне з найважливіших напрямків вдосконалення підготовки студентів в сучасному вузі.

Інтерактивне навчання - це діалогове навчання, в ході якого здійснюється взаємодія між студентом і викладачем або між самими студентами. Завданнями інтерактивних форм навчання є: пробудження у студентів інтересу; ефективне засвоєння навчального матеріалу; самостійний пошук шляхів і варіантів вирішення поставленого навчального завдання (вибір одного із запропонованих варіантів або знаходження власного варіанту і обґрунтування рішення); встановлення впливу між студентами, навчання працювати в команді, проявляти терпимість до будь-якої точки зору, формування життєвих і професійних навичок; вихід на рівень усвідомленої компетентності студента [2]. Для вирішення виховних і навчальних завдань викладачем можуть бути використані наступні інтерактивні форми: круглий стіл (дискусія, дебати); мозковий штурм (брейнсторм, мозкова атака); ділові та рольові ігри; case-study (аналіз конкретних ситуацій, ситуаційний аналіз); майстер клас.

Сучасне молоде покоління є медіа-поколінням, бо проводять багато часу на просторах інтернету. У міру того, як медіа-пристрої стають все більш портативними - медіа-повідомлення стають більш актуальними в сучасному світі і важливим стає питання презентації самого студента.

Відео використовується в навчанні по-різному: від зйомки лекцій до колегіальної зворотного зв'язку по потоковому відео. Виділяється ряд підходів до визначення і організації різних типів освітнього відео. Ханш А. та колеги проаналізували відеоконпоненти в різних курсах і опитали творців відео, що призвело до виявлення 9 типів відео на основі наданих ними можливостей в процесі навчання: встановлення емоційного зв'язку (building rapport); віртуальні екскурсії (virtual field trips); управління часом і простором (manipulating time and space); розповідь історії (telling stories); мотивація учнів (motivating learners); історичні кадри (historical footage); демонстрація (demonstrations); візуальне зіставлення (visual juxtaposition); мультимедійна презентація (multimedia presentation) [3, с. 11-12].

Дослідники Ханш А., Ньюман С., Хиллерс Л., Шилдхауэр Т., МакКоначи К., Шмидт П. пропонують стилі виробництва відео:

«говорить голова», презентаційні слайди з голосом за кадром, картинка в картинці, накладення тексту на відео, зйомка з планшета (в стилі Академії Хана і Udacity), біла дошка, скрінкасти, анімація, аудиторні лекція, записаний семінар, інтерв'ю, бесіда, прямий ефір, зйомка веб-камерою і ін. [3, с. 21-30].

Є певні умови, при яких очевидна додаткова цінність використання відеолекцій: велика кількість студентів; студенти, які потребують гнучкого освітнього графіка; студенти, які не можуть відвідувати навчальні заклади з поважних причин; студенти, які не є носіями мови, на якому проходить навчання тощо.

Навик самопрезентації - один з ключових в будь-якій комунікації, і вже на цьому рівні часто стає ясно, хто є хто. Відеосамопрезентація дає можливість в рамках дисципліни опрацювати свої обмеження, страхи, усвідомити їх наявність і вплив, а також опрацювати внутрішні і зовнішні кордони, які важливі для соціального працівника. В подальшому це призведе до самопрезентації іншого рівня, коли її не буде визначати фактор успішності або ефективності, які є соціальною оцінкою.

Незважаючи на явний позитивний ефект від використання відео в викладанні, що підтверджується відгуками студентів і викладачів, існує думка, що це може призвести до погіршення взаємодії між викладачами та студентами, якості навчального процесу в цілому. Тому питання інтерактивних відеоматеріалів з соціальної роботи пропонується вивчати більш детально в наступних дослідженнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інноваційний менеджмент: Навчальний посібник. За редакцією В.О.Василенко. – Київ: ЦУЛ, Фенікс, 2003. – 440 с.
2. Вульфитт З. Эффективное использование видео в высшем образовании / З. Вульфитт // [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.inholland.nl/media/10230/the-effective-use-of-video-in-higher-education-woolfitt-october-2015.pdf>.
3. Ханш А., Ньюман С., Хиллерс Л., Шилдхауэр Т., МакКоначи К., Шмидт П. Видео и онлайн обучение: критические размышления и выводы / А. Ханш, С. Ньюман, Л. Хиллерс, Т. Шилдхауэр, К. МакКоначи, П. Шмидт // [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2577882.

Радченко М.І.
кандидат психологічних наук, доцент
кафедри соціальних технологій
Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національного авіаційного університету
м. Київ, Україна

ІННОВАЦІЙНЕ ПРОЄКТУВАННЯ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Як відомо, проєктування є важливим інструментом формування проєктного мислення особистості, вмінь самостійного прийняття рішень, розвитку інтуїції та уяви, мобілізації знань та навичок, розкриття особистісного потенціалу [4, с.118]. За своєю сутністю проєктування само по собі є інноваційним процесом, оскільки відноситься до розряду інноваційної, творчої діяльності. Термін «проєктування» походить від латинського «proiectus» - кинутий вперед - та означає специфічну діяльність, результатом якої є теоретично і практично обґрунтоване визначення варіантів розвитку нових процесів або явищ. Соціальне проєктування – це завжди процес створення чогось якісно нового – соціальної інновації.

У полі соціального проєктування знаходяться об'єкти різної природи, а саме: елементи, що піддаються організованому впливу, підсистеми й системи матеріального й духовного виробництва; людина як суспільний індивід і суб'єкт історичного процесу й соціальних відносин; елементи й підсистеми соціальної структури суспільства; різні суспільні відносини; елементи способу життя [2, с.65-66].

Дослідники виділяють такі типи проєктів: інноваційні, для поширення досвіду та звичайні. Інноваційними проєктами вважаються такі, що випробовують щось нове - нову практику соціального обслуговування або будь-який новий продукт.

До проєктів для поширення досвіду належать такі, що працюють і потенційно можуть бути застосовані деінде - в інших країнах, адміністративно-територіальних одиницях, інших територіальних громадах.

Звичайні проєкти – це проєкти з надання послуг, які вже з успіхом надавалися за різних обставин [2, с.66]..

Час від появи задуму до його повної реалізації називається проєктним циклом (життєвим циклом проєкту), який складається з

таких етапів: 1) розробка концепції проєкту; 2) оцінка життєздатності проєкту; 3) планування. Отже, основними етапами проєктування можна вважати підготовку, планування, впровадження та оцінку.

В процесі соціального проєктування використовуються такі інноваційні методи, як: ділові та проєктні ігри, аналогії, асоціації, вживання в роль, синектика, мозкова атака та ін.

Таким чином, соціальне проєктування - це теоретична і одночасно практична діяльність з впровадження соціальних інновацій

Розглянемо таку інноваційну навчальну технологію, як *метод проєктів*, який активно використовується в навчальному процесі викладачами кафедри соціальних технологій Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету.

Метод проєктів передбачає рішення певної проблеми, взятої з реального життя. *Мета творчих проєктів*: сприяти формуванню інтелектуальних, спеціальних і загальнокультурних знань, умінь студентів; розвитку ініціативності, навичок співробітництва та логічного мислення; навчити бачити проблеми і приймати рішення; вчити вмінням отримувати і використовувати інформацію; розвивати навички самостійного планування, самоосвіти, комунікабельності [4, с.120]. Специфіка проєктних ігор полягає у тих принципах, які покладені в основу гри. Головними серед них вважаються принципи самопроєктування, “сполучення” інтересів, неперевної проблематизації соціальної технології та ін.

Як відомо, проєктну систему навчання розробили в 20-ті роки ХХ сторіччя американський педагог Дж. Дьюї та його послідовник В. Кілпатрик. Цей метод завжди орієнтовано на самостійну діяльність учнів: індивідуальну, парну, групову, яку виконують протягом визначеного викладачем терміну. Це означає, що учні володіють сукупністю навчально-пізнавальних прийомів. Як педагогічна технологія метод проєктів є сукупністю послідовно-пошукових, проблемних методів, творчих за своєю суттю. Основною вимогою технології є конкурентний, «відчутний» результат діяльності: доповіді та репортажі з різної тематики, випуск альманаху (газети), колективне створення проєктів інноваційного соціального центру та інноваційних навчальних закладів. Так, студентам, які вивчають дисципліну «Інноваційні методи та технології у соціальній роботі» дається завдання побудувати проєкт інноваційного навчального закладу (в мікрогрупах) відповідно до обраної освітньо-вікової групи навчання. Проєкт

створюється за відповідним планом: 1) Вікова група, назва, девіз, фірмовий знак навчального закладу. 2) Цінності, ідеали, на яких будується Ваш навчальний заклад. 3) Вимоги до педагогічного складу. 4) Вимоги до умов організації навчального процесу (де знаходиться, яке приміщення). 5) Підходи до добору змісту (лекцій), методів і форм навчання. 6) Сутність інновацій. Проєкт оцінюється за наступними критеріями: 1) Відтворення всіх пунктів плану; 2) Оригінальність, інноваційність проєкту; 3) Якість презентації; 4) Реальність здійснення.

Як свідчать результати проведеного нами дослідження за методикою А. В. Лазукіна – Н.Ф. Каліна [5, с.125], а також результати аналізу продуктів діяльності студентів (проєкти інноваційних навчальних закладів та соціальних центрів), включення в навчальний процес дисципліни «Інноваційні методи та технології у соціальній роботі», а також використання проєктних навчальних технологій сприятиме формуванню трьох складових інноваційної компетентності студентів, майбутніх соціальних працівників, а саме: інформаційного, мотиваційно-особистісного та діяльнісного компонентів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Інновації у соціальних службах.: Навч. - метод, посіб. — К.: Пульсари. 2019. - 167 с.
2. Інноваційні методики у соціальній роботі: методичні рекомендації до самостійної роботи/ уклад.: О.М. Котикова, М.І. Радченко. – К.: НАУ, 2021. – 80 с.
3. Инновационные методы практик социальной работы: Учебное пособие для магистров/ Г.Х. Мусина-Мазнова, И.А. Потапова, О.М. Коробкова и др. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2017. – 320 с.
4. Петрова І. Проєктні можливості ділових ігор // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. - Вип.17, 2003. - С. 118-128
5. Радченко М.І. Формування інноваційних якостей у майбутніх фахівців соціальної сфери // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: педагогіка, психологія: зб. наук. пр. – К.: Національний авіаційний університет, 2016. Вип.2 (9). – С.123 – 126.
6. Тюптя Л.Т., Іванова І.Б. Соціальна робота (теорія і практика): Навч. посіб. — К.: ВМУРОЛ "Україна-, 2004. — С. 258-263.
7. Тюптя Л.Т. Проєктування в соціальній роботі // Наукові записки Національного університету "Києво-Могилянська академія". — Вип.: Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. — Т. 47. — К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2005. — С. 84—87.

Сербалюк Ю.В.

кандидат історичних наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Кам'янець-Подільського Національного Університету імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

ГРОМАДСЬКІ БЛАГОДІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» суб'єктами соціальної роботи, серед інших, визнає об'єднання громадян, благодійні, релігійні організації. Долучення громадськості до соціальної допомоги сягає давніх часів. Людство вижило у протистоянні з ворожим природним оточенням завдяки взаємопідтримці, опіки над нездатними себе захистити, прогодувати. Визнання людини найвищою соціальною цінністю зробило актуальною діяльність, щодо надання кожному члену суспільства умов життя гідних людини.

У вітчизняній соціальній історії ми знаходимо чимало прикладів опіки над хворими, немічними, сиротами. Це врегульовувалась моральними засадами співжиття, релігійними нормами, а згодом і цілеспрямованою політикою влади.

Вперше впорядкованого характеру соціальна опіка співгромадянами з боку громадських організацій набула на українських землях наприкінці XIX ст. Маємо чимало наукових досліджень (Ю. Гузенко, Г. Махорін, Ф. Ступак), які розкривають масштаби благодійної діяльності у різних регіонах України у цей період, який сучасники назвали «золотим віком благодійності». За нашими підрахунками, зроблених на основі статистичних звітів, лише у губерніях Правобережної України на 1899 р. було у 27 разів більше благодійних товариств, ніж у 1861 р. [5]. Зростанню такої соціальної активності сприяло декілька факторів. Розглянемо найголовніші.

Після відміни кріпосного права у 1861 р. Російська імперія стала на шлях капіталістичного розвитку. Соціальні та економічні реформи запустили механізми ринкових відносин. Аграрно-феодална країна почала швидко капіталізуватись. У цих умовах відбувається руйнація селянської общини, яка багато віків була важливим суб'єктом соціального захисту основної частини населення. Саме община брала на

утримання, організовувала догляд та підтримку тих, хто сам не здатний був здолати життєві обставини, які викинули їх на узбіччя життя. Церква, особливо на селі, після епохи Петра I, втратила свою провідну роль соціального захисника. Маса селян хлинула у міста, де можна було ще знайти роботу. Економічні закони вільного ринку неминуче приводять до періодичних криз, банкрутств, наслідком яких є безробіття, крайня бідність, пов'язана з відсутністю джерел до існування, бездомність, зростання злочинності, алкоголізму від безвиході та інших соціальних девіацій. Швидкі темпи поширення капіталістичних відносин породжують нові соціальні проблеми. Якщо раніше жителі села завжди мали підтримку общини, сусідів, родичів, характер селянського життя не загрожував безробіттям, то тепер, перебравшись у міста, вчорашні селяни залишались на одинці зі своїми проблемами. Це породжувало соціальну напруженість у містах, яка ставала сприятливим ґрунтом для поширення революційних ідей, які все більше набирали популярності у світі. Владні структури, що відповідали за соціальний захист найбільш вразливих верств населення, не справлялись з новими соціальними викликами. Шукаючи виходу, царизм реформує систему соціальної допомоги: на зміну приказній приходиться земська система соціальної опіки. Цього виявляється недостатньо. І тоді звертаються по допомогу до громадськості.

Громадське життя у царській Росії ледь жевріло до середини XIX ст. Влада намагалась не допускати ніякої самодіяльності серед населення. Навіть така сфера суспільного життя, як благодійність, контролювалась владою. Найпотужніші благодійні організації – Імператорське людинолюбне товариство та Відомство установ імператриці Марії, перебули під патронатом царської родини і отримували фінансову допомогу від держави. Створення аналогічних об'єднань з ініціативи представників громадськості всіляко гальмувалось. Отримати дозвіл на створення благодійного товариства можна було виключно від самого самодержця. Але нові обставини змусили владу переглянути свої позиції щодо цього питання. Зі вступом в силу «Нормативного статуту товариств допомоги бідним» та «Зразкового статуту товариств надання допомоги нужденним учням» у 1897 р. значного спрощенні були умови доручення громадян до благодійної діяльності.

Сприяло зростанню таких товариств і та ситуація, що благодійність у царській Росії кінця XIX – початку XX ст. була чи не

єдиною сферою, де звичайні громадяни могли себе проявити як активні члени соціуму, відчутти свою суспільну значимість, здобути визнання серед оточуючих, реалізувати свою потребу у самоактуалізації.

Таким чином, залучивши громадськість до вирішення соціальних проблем, які поширились в умовах капіталізації всіх сторін життя, влада частково зняла соціальну напруженість.

Історія незалежної України також припала на період становлення ринкових відносин, соціальної та економічної криз, які загострили старі та породили нові соціальні проблеми. Патерналістська соціальна політика влади радянської доби не підходила до цих нових умов. Її крах покликав до життя нові соціальні інституції: соціальну роботу як професійну діяльність, соціальний захист як окремий вектор соціальної політики, відродження громадських благодійних організацій.

Була створена нормативно-правова база – прийнято закони України «Про громадські об'єднання», «Про благодійну діяльність та благодійні організації», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про молодіжні та дитячі громадські організації» та інші нормативно-правові акти. Тепер діяльність громадський об'єднань, благодійних організацій набули важливої державної ваги. Вони отримують підтримку з боку держави. Так, наприклад, організації і підприємства, які створені громадськими об'єднаннями осіб з інвалідністю, отримують фінансову допомогу на безповоротній та поворотній основі, пільг з оподаткування, пільги зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Станом на початок 2021 р. в Україні функціонують 373 громадських об'єднань осіб з інвалідністю, які нараховують 1 243 341 члена, серед яких 1 019 910 – особи з інвалідністю [2].

Революція гідності, окупація Криму та початок воєнних дій на Сході України спричинили нову хвилю зростання благодійних та волонтерських організацій, які відіграли вагомую роль в акумуляції фінансових і людських ресурсів, спрямованих на допомогу соціально незахищених верств населення, військовослужбовцям ЗСУ, учасникам АТО та ООС, переселенцям та іншим постраждалим внаслідок збройного конфлікту.

Кількість благодійних організацій постійно зростає. Станом на квітень 2019 року їх в Україні зареєстровано 18557 [4].

За даними загальнонаціональних досліджень, проведених Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною

службою Центру Разумкова, найвищого показника участь громадян у благодійній діяльності досягла після Революції гідності. Так, 47 % опитуваних у 2015-му надавали грошову чи матеріальну допомогу конкретним людям чи організаціям. Щоправда, далі цей відсоток дещо знизився: 42 % у 2016 році, 41 % – у 2017 р., 38,5 % у 2018 р. Водночас, рівень залученості до благодійної діяльності нині все ж залишається вищим, ніж до Революції гідності [1].

За даними Українського форуму благодійників у 2019 р. 45,8% благодійних коштів йшло на соціальну допомогу. Щодо отримувачів допомоги з боку благодійних організацій, то найбільша її частка припадала на такі соціальні групи: діти і молодь (18,5%), особи у складних життєвих ситуаціях (12,6%), люди з особливими потребами (10,8%) [3].

В останні роки ми спостерігали стабільно позитивну динаміку розвитку благодійності. Така діяльність з боку громадських організацій буде ще довго актуальною для нашого суспільства з огляду на особливості розвитку політичної ситуації всередині країни та за кордоном. Є у цій сфері багато не вирішених питань, особливо які стосуються фінансової звітності, спрямованості допомоги, кадрового забезпечення, повільне впровадження кращих зарубіжних практик благодійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Громадська активність громадян України: загальнонаціональне дослідження. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва з 19 по 25 грудня 2018 року/ URL: <https://dif.org.ua/article/gromadska-aktivnist-gromadyan-ukraini> (дата звернення 13.02.2021).
2. Громадські об'єднання осіб з інвалідністю, які співпрацюють з територіальними відділеннями Фонду соціального захисту інвалідів станом на 01.01.2021. URL:<https://www.ispf.gov.ua/diyalnist/monitoring-zahodiv-vgoi-perelik-profesij-utos-utog/vzayemodiya-z-gromadskimi-obyednanniyami-osib-z-invalidnistyu> (дата звернення 19.03.2021).
3. Карта благодійності. Іконографіка. Статистичні дані за 2019 р. Український форум благодійності. Український форум благодійників. URL: <https://rating.ufb.org.ua/rating/blago-charts> (дата звернення 18.01.2021).
4. Кокоть В. Залучення приватного сектору до розвитку громад. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/recovery-and->

peacebuilding/un-rpp-research-local-sector-to-boost-local-development.html
(дата звернення 02.02.2021).

5. Сербалюк Ю.В. Соціальна опіка в Правобережній Україні (1860-ті – 1914 рр): історичний аспект : монографія. Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006», 2015. 220 с.

Соловей Т.В.

Студентка Pss1-M20z групи
факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ І ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ ЗАСОБАМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ

Відомо, що найважливішим здобутком держави, що має стратегічне значення, та відображає тенденції економічного, політичного, соціального, правового розвитку і благополуччя країни, є здоров'я її громадян.

Досвід перебігу локальних воєн і конфліктів доводить, що як би добре не були підготовлені війська, яким би умілим не було керівництво бойовими діями, військовослужбовці часто не витримують психологічних навантажень, котрих зазнають у сучасному бою. Масштаби втрат боєздатності частин і підрозділів унаслідок психотравматичних чинників війни значні і можуть перевищувати обсяг їхніх фізичних втрат.

У другій світовій війні американські війська втратили близько 500 тисяч осіб у результаті психічних розладів на полі бою. Такої кількості військових достатньо для формування п'ятдесятьох бойових дивізій.

При вторгненні ізраїльтян у Ліван в 1982 році кількість втрат від психологічних розладів уже вдвічі перевищила кількість убитих і становила 27% від загальної кількості поранених [1].

Аналізуючи ці дані ми бачимо, що тенденція зростання обсягу психологічних втрат у війнах і збройних конфліктах останніх років є все більш стійкою.

Вплив психотравматичних чинників сучасного бою на людську

психіку характеризується багатоаспектністю.

Фахівці виділяють наступні можливі реакції і стани людей при життєво небезпечних ситуаціях:

Непатологічні (фізіологічні) реакції. Зазвичай, це переважання емоційного напруження, психомоторних, психовегетативних, гіпотимічних проявів, зберігання критичної оцінки і спроможності до цілеспрямованої діяльності.

Психогенні патологічні реакції. При патогенних патологічних реакціях підвищується певний невротичний рівень гострих розладів, які викликають астеничний, депресивний, істеричний та інші синдроми, зниження критичної оцінки і можливостей цілеспрямованої діяльності.

Психогенні невротичні стани. Під час психогенних невротичних станів відбуваються невротичні розлади, а саме неврастенія, невроз нав'язливих станів, депресивний невроз, а в окремих випадках втрата критичного розуміння тощо.

Реактивні психози. Їм притаманні гострі афективно-шокові реакції, сутінкові стани свідомості з руховим порушенням, або руховою загальмованістю.

Реактивні психози затяжні. Це депресивні, параноїдні, псевдодементні синдроми, істеричні та інші психози.

З викладеного вище стає зрозуміло, що фактично всі військовослужбовці, які зазнали впливу бойових стресових чинників, потребують психологічної підтримки і допомоги.

Під психологічною підтримкою слід розуміти комплекс психологічних, організаційних, медичних заходів, спрямованих на забезпечення успішного подолання психотравмуючих обставин бою у військовослужбовців, а також членів їх сімей, задля збереження боєздатності і попередження розвитку в них посттравматичних стресових розладів.

При цьому психологічна допомога, повинна містити роботу потрібного змісту: підтримку, корекцію, реабілітацію.

Психологічна підтримка спрямовується на актуалізацію наявних і створення додаткових психологічних ресурсів, які забезпечують активні дії військовослужбовців на полі бою. Вона використовується із профілактичною метою для попередження розвитку негативних психологічних явищ серед військових [3]. Під час психологічної підтримки застосовуються комунікативні способи психологічної підтримки, а саме вербальні (словесні, мовні), візуальні тактильні, емоційні.

Організаційні способи психологічної підтримки зводяться до припинення чи ослаблення інтенсивності дії психотравмувальних чинників, відведення військовослужбовців у безпечне місце, ліквідація чи блокування джерел травматизму, вольове керівництво діями підлеглих, постановка чітких завдань на продовження бойових дій, доцільне чергування напруженої діяльності, відпочинку, сну, своєчасного харчування та ін.

Психологічна корекція доречна у роботі з особами, котрим властиві симптоми непатологічних психогенних реакцій, що виникають під впливом психотравмувальних чинників. Вона являє собою особливим чином організовану психологічну дію стосовно військовослужбовців і колективів за наявності незначних відхилень від функціональної психодуховної норми, спрямована на перебудову несприятливих внутрішніх утворень і на відновлення стосунків, адекватних бойовій обстановці.

Психологічна корекція буває симптоматичною (спрямованою на симптоми відхилень) і каузальною (ліквідує причини несприятливих психологічних явищ і процесів), а також індивідуальною і груповою. Вона покликана відновити функціональну повноту вищих психічних функцій, особистих установок, міжособистісних стосунків, комунікативного та емоційного потенціалу, самооцінки і рефлексії. При цьому найпростішими способами психокорекції є дихальні вправи [1, с. 30].

У випадку важких психічних розладів (вираженого невротичного чи психотичного характеру) виникає потреба у проведенні заходів психологічної реабілітації. Її суть полягає у застосуванні до військовиків з патологічними психогенними реакціями окремих заходів задля відновлення порушених чи втрачених ними психічних функцій.

Досвід роботи військовослужбовцями, які зазнали бойового стресу, накопичений у нашій армії та армія інших держав і дозволяє виділити основні способи і засоби їх психологічної підтримки : комунікативні, організаційні, медикаментозні аутогенні.

Психологічна реабілітація - це комплекс психофізіологічних, психотерапевтичних, організаційних і медичних заходів, спрямованих на відновлення деформованих психічних функцій і корекцію соціального статусу військовослужбовців, котрі зазнали бойової психічної травми. Вона здійснюється у поєднанні з медичною, професійною, соціальною реабілітацією і передбачає повне відновлення психічного здоров'я [2, с. 24].

Одним із найпродуктивніших і водночас най більш доступних для широкого використання методом психологічної реабілітації є раціональна психотерапія. Біля витоків її створення стояв швейцарський професор Поль Дюбуа. Він стверджував, що лікування психічних розладів повинно бути насамперед психологічним. Воно полягає у впливі на розумову діяльність хворих і у вихованні їхньої волі, адже справжній фахівець більше допоможе пацієнту словом, ніж ліками і лікувальними процедурами. При цьому П. Дюбуа підкреслював, що моральний вплив фахівця, котрий проводить реабілітацію хворого, залежить від глибини переконання і сили щирості.

Дієвою основою методики раціональної психотерапії є переконання постраждалого та навчання його правильному мисленню. Вважається, що психічні розлади - це наслідок помилкових суджень, умовиводів хворого, які виникають через нестачу потрібної інформації [4].

Отже, розглянуті форми, методи і засоби психологічної допомоги утворюють той арсенал, який може ефективно використовуватися як фахівцями, так і колом керівників військових підрозділів в інтересах швидкого відновлення боєздатності військовослужбовців. Його вміле і комплексне застосування істотно знижує рівень психотравматизму особового складу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Варбан Є.О Життєва криза: поняття, концепції та прояви / Є.О.Варбан // Проблеми сучасної психології. – Вип. 8. – 2010. – С. 120-133.
2. Гаврилець І. Г. Психофізіологія людини в екстремальних ситуаціях. Навчальний посібник. – К.:ЗАТ «Віпол», 2006. – 188 с.
3. Життєві кризи особистості: навальний посібник / О. О. Байер. – Д.: РВВ ДНУ, 2010. – 244 с.
4. Кириленко Т. С. Психологічні проблеми переживань травмуючих ситуацій. Матеріали конференції «Психологія життєвої кризи особистості». Журнал «Наукові студії із соціальної та політичної психології». Вип.4(7). - К., 2000.
5. Кириленко Т.С. Пошук гармонії. Емоційні переживання та стани особистості. //К.КНУ. 2004. – 100с.
6. Техники психотерапії при ПТСР: Практическое пособие / О.Г.Сыропятов, Н.А. Дзеружинская. – Киев: Украинская военно-медицинская академия, 2014. – 144 с.

Сушицька Н.В.

кандидат юридичних наук наук, доцент
кафедри соціальної політики
Національного педагогічного університету
імені М.П.Драгоманова
м. Київ, Україна

СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ЕКОНОМІЧНО АКТИВНОГО НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Соціальний захист населення передбачає забезпечення належних умов існування соціально незахищених верств населення. Це, передусім, пов'язано з виконанням державою соціальних функцій щодо дотримання прав і свобод людини та реалізацію прав громадян на гідний життєвий рівень.

Складові системи соціального захисту включають соціальне забезпечення, соціальне страхування, соціальну допомогу та соціальні гарантії [1].

Тлумачний словник юридичних термінів дає визначення поняття «гарантії» - це один із засобів забезпечення виконання зобов'язань [2, 29].

Конституційне прагнення розвивати та зміцнювати демократичну державу неможливо реалізувати без утвердження в суспільній свідомості та соціальній практиці невідчужуваних прав і свобод людини, нормативного закріплення їхніх гарантій. Держава повинна спрямовувати активність на забезпечення прав людини, утворення матеріальних, організаційних, соціальних, політичних та інших умов для найбільш повного використання людиною своїх прав і свобод.

Лише створення системи гарантій не забезпечує автоматичної реалізації прав і свобод людини. У зв'язку з цим необхідно максимально активізувати роботу соціально-юридичного механізму захисту прав людини та громадянина як системи засобів і чинників, які створюють необхідні умови забезпечення поваги до прав і свобод людини. До структури механізму належать: 1) органи державної влади та місцевого самоврядування й відповідні посадові особи; 2) спеціалізовані державні і громадські органи й організації у справі захисту прав і свобод людини і громадянина (правоохоронні органи, уповноважений з прав людини, адвокатура, прокуратура, суд тощо); 3) політичні партії і відповідні

громадські організації та їхні органи; 4) нормативно-правові акти матеріального та процесуального характеру, які передбачають і закріплюють права, порядок їхньої реалізації і захисту та юридичну відповідальність за їхнє порушення; 5) правові акти (документи), які підтверджують наявність, межі та характер прав і свобод; 6) інші соціальні норми та їхні акти (статуту політичних партій і громадських організацій, звичаєві норми тощо); 7) засоби масової інформації, державні та недержавні органи та організації в галузі масової інформації.

Показником соціально – орієнтованої держави є реалізація ефективної, дієвої системи соціального захисту населення, яка б забезпечувала не тільки належне існування та рівень життя незахищених верств населення, а й активно забезпечувала належні сприятливі умови для економічно активного населення.

Ми підтримуємо думку Кравець І.М., що важливим завданням сьогодні є аналіз виконання державою основних функцій у сфері соціального захисту, зокрема, економічно активного населення в ринкових умовах господарювання, оскільки саме ця категорія населення своєю працею забезпечує формування всіх соціальних фондів, які використовуються для реалізації завдань соціальної політики в державі [3, 365].

Динаміка розвитку та ефективність функціонування ринкової економіки на сучасному етапі в більшій мірі залежить від системного ставлення держави до трудових ресурсів через запровадження належних умов та механізмів відтворення людського капіталу. Вона включає, з одного боку, забезпечення зайнятості та гідних умов праці для працездатного населення, а з другого - гарантування достатнього захисту соціально вразливих верств населення державними, корпоративними, суспільними та міжнародними інститутами і установами [4, Р].

Соціальний захист визначається як форма розподілу матеріальних благ з метою задоволення життєво необхідних індивідуальних потреб громадян у разі настання соціального ризику (непрацездатність, безробіття, втрата годувальника, малозабезпеченість) за рахунок спеціальних соціальних фондів або за рахунок бюджетів різних рівнів (державного та місцевих) у випадках та на умовах, встановлених у законі [3, 366].

Соціальний захист населення є дієвим у тому разі, коли забезпечуються матеріальний добробут, економічна самостійність, самореалізація і певний соціальний статус індивіда, його фізичне й духовне благополуччя та душевний комфорт, і це стосується не тільки соціально незахищених верств, але й перш за все працездатного населення. Досягнення соціального добробуту можливе за умови зайнятості людини продуктивною працею, достойної оплати цієї праці, наявності інститутів, які забезпечують захист прав і свобод людини, а також їх реалізацію [4, с. 12].

Головним у сфері забезпечення соціального захисту є, на нашу думку, не перерозподіл бюджетних засобів, а саме акумуляція гарантій підтримки працюючого населення, як основної категорії населення, яка забезпечує поповнення Державного бюджету та спеціальних Фондів соціального захисту.

Рівень життя населення України та економічна активність основної її частини характеризується економічними категоріями, а саме, заробітна плата, прожитковий мінімум, безробіття та інші. Належне фінансування є одним із першочергових чинників мотивації економічно активного населення. Формується та зване «внутрішнє коло», коли від рівня заробітної плати залежать фінансові вливання в державний бюджет та спеціальні фонди, що спростовує дефіцит державного перерозподілу соціального забезпечення. Разом з тим, це мотивує економічно активне населення до саморозвитку, удосконалення профмайстерності, заохочення діяльності в галузях української економіки, відпадає потреба пошуку засобів до існування за межами країни, зростає векторність молодіжного сегменту в народному господарстві України, уповільнюється проблема безробіття в країні.

Відтак, соціальні гарантії економічно активного населення мають бути пріоритетом соціально – економічної політики держави.

Для забезпечення дієвої підтримки та реалізації гарантій соціального захисту економічно активного населення пропонуємо наступні кроки:

- привести національне законодавство у відповідність міжнародним соціальним стандартам;
- удосконалити та кодифікувати нормативно – правові акти органів державної влади в галузі соціального права;
- забезпечити якісну і ефективну роботу суб'єктів соціального захисту, зокрема, Міністерства і відомства соціально – економічного напрямку,

Державну службу зайнятості та ін.;

- сприяти продуктивній зайнятості населення шляхом підтримки малого і середнього бізнесу;
- створити умови для поліпшення роботи Державних центрів зайнятості на виконання ними повноважень в межах їх компетентностей;
- здійснення державної соціальної політики з метою запобігання настання соціальних ризиків;
- всебічна підтримка молоді в галузі працевлаштування, освіти, житлово – побутових умов;
- перегляд міграційної політики з метою запобігання міграції працездатного населення;

ЛІТЕРАТУРА:

1. Болотіна Н. Право людини на соціальний захист. Київ: Знання, 2010. 107 с.
2. Юридичні терміни. Тлумачний словник/ за ред. В.Г.Гончаренка. 2-ге вид. Київ: Либідь, 2004. С.59.
3. Кравець І. Соціальний захист економічно активного населення в сучасних умовах. *Глобальні та національні проблеми економіки. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського*. 2017. Вип. 19. С.365-370
4. Руженський М. Соціальний захист населення в умовах формування ринкової моделі економіки України : монографія. Київ: ІПК ДСЗУ, 2013. 318 с.

Ткач І.Я.

кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціальної політики
НПУ імені М.П. Драгоманова
м. Київ, Україна

НОВА РОЛЬ ОРГАНІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Реформування соціальної сфери в Україні сьогодні вимагає від органів місцевого самоврядування та органів соціального захисту населення в територіальних громадах нового підходу при організації та наданні соціальних послуг на місцевому рівні. Цим і визначено нову

роль управлінь та відділів соціального захисту населення виконавчих комітетів міських рад як основного координатора та замовника соціальних послуг у громаді. Іншими словами, нова редакція ЗУ «Про соціальні послуги» переформатувала нормативно-правове законодавство України щодо організації та надання соціальних послуг різним вразливим категоріям населення ввібравши як кращий український досвід, так і досвід інших країн.

Відповідно до статті 1 ЗУ «Про соціальні послуги» соціальні послуги розглядаються, як дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають. Особи/сім'ї можуть надаватися одна або одночасно декілька соціальних послуг [1, ст.2,3]. Також, зазначеним законом визначено надавачів соціальних послуг, які мають бути зареєстровані у Реєстрі надавачів та отримувачів соціальних послуг, який нині затверджено постановою Кабінетів Міністрів України (далі - КМУ) №99 від 27.01.2021 р. [2], відповідно до якого органи соціального захисту населення мають створити такий реєстр у 2021 році у межах видатків державного бюджету, передбаченого на формування та виконання Національної програми інформатизації. А до 30 червня 2022 року, органам місцевого самоврядування рекомендовано використовувати зведену інформацію про надавачів та отримувачів соціальних послуг опубліковану на офіційному сайті Міністерства соціальної політики. Обласним, Київській міській державним адміністраціям сприяти надавачам соціальних послуг у провадженні своєї діяльності за умови їх відповідності критеріям діяльності надавачів соціальних послуг [5]. Разом з тим, згідно Указу Президента №30/2021 від 29.01.2021 р. [3], Президент доручив КМУ розробити та внести у трьохмісячний строк у встановленому порядку на розгляд Верховній Раді України законопроект спрямований на закріплення обов'язковості надавачів (юридичних осіб, фізичних осіб та фізичних осіб - підприємців) соціальних послуг бути у Реєстрі надавачів та отримувачів соціальних послуг.

Нині, перед більшістю територіальних громад по всій Україні є ряд питань та викликів щодо організації та надання соціальних послуг, це пов'язано також із невідповідністю нормативно-правовій базі щодо визначення управління соціального захисту основним гравцем у прийнятті рішення про надавача соціальних послуг. Сама норма

визначена у Законі України «Про соціальні послуги», але механізму, процедури прийняття рішення немає. Органи місцевого самоврядування змушені подекуди своїми рішеннями виконкомів міських рад самостійно визначати роль та зміст діяльності по розгляду випадків виявлення дітей та їх сімей, які перебувають у складних життєвих ситуаціях. Відпрацьовувати механізм виявлення та прийняття рішення по наданню соціальних послуг сім'ям з дітьми через прийняття Порядків міжвідомчої взаємодії структурних підрозділів органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів, які надають соціальні послуги в громаді. І це сьогодні є важливим важелем щоб розуміти з чого розпочинати і куди рухатися у створенні соціальних послуг відповідно до потреб дітей та сімей з дітьми.

Готовність до виконання функції координатора та замовника соціальних послуг органів соціального захисту населення, які визначено відповідальних за ведення бази даних та формування особових справ, замовлення оцінки потреб отримувача послуг, на підставі якої приймається рішення про надавача соціальних послуг і є, і вимагає уточнень. Варто вказати, що перераховані дії прописано у Порядку організації надання соціальних послуг, що затверджено постановою КМУ від 01.06.2020 №587 [4]. Порядок містить загальні відомості про процедуру прийняття рішення щодо надання соціальних послуг за рахунок бюджетних коштів, зокрема після отримання інформації, орган соціального захисту населення протягом десяти робочих днів з дня одержання заяви відповідно до отриманих документів (даних) та з урахуванням результатів оцінювання потреб особи/ сім'ї у соціальних послугах приймає рішення про надання чи відмову в наданні соціальних послуг за рахунок бюджетних коштів [4, п.36]. Крім цього, особа або її законний представник інформується органом соціального захисту населення не пізніше ніж через три робочих дні з дати його прийняття шляхом надання (надсилання) рішення про надання чи відмову в наданні соціальних послуг (його сканованої копії) у паперовій та/або електронній формі про прийняте рішення. У рішенні про відмову в наданні соціальних послуг обов'язково повинні бути обґрунтовані підстави відмови. [4, п. 37]. Рішення про надання соціальних послуг разом з інформацією про особу/сім'ю (призначені виплати та державну допомогу, встановлення статусу внутрішньо переміщеної особи, особи з інвалідністю тощо) також надсилається надавачу (надавачам) у

паперовій та/або електронній формі не пізніше ніж через три робочих дні з дати його прийняття [4, п. 38].

З огляду на вище сказане є практика, створення комісії з вирішення спірних питань при наданні населенню пільг і субсидій та комісії з питань призначення/відновлення соціальних виплат внутрішньо переміщених осіб, або створюється комісія з питань призначення (відновлення) усіх видів соціальної допомоги, компенсацій та субсидій. Також, органи соціального захисту розглядають можливість створення Комісії з надання соціальних послуг за бюджетні кошти, особливо це буде актуально з урахуванням того, що не всі особи/сім'ї мають право на отримання послуг за бюджетні кошти, існує диференційований підхід у наданні соціальних послуг та їх оплати.

Разом з тим органи соціального захисту населення як головні розпорядники коштів мають розвивати систему соціальних послуг у громаді, проводити оцінку потреб громади, щоб охопити послугами всі верстви населення, які належать до вразливих груп. А також, здійснювати моніторинг та контроль щодо якості надання соціальних послуг, в тім числі відповідно до критеріїв діяльності надавачів соціальних послуг, які затверджено постановою КМУ №185 від 03.03.2020 р. [5], і встановлюють єдині вимоги до надавачів соціальних послуг незалежно від форми власності та господарювання.

Отже, перед органами соціального захисту населення сьогодні стоїть ряд нових функцій, викликів та перспектив, які вони мають опанувати відповідно до нового законодавства, та «примірити» нову головну роль у забезпеченні й розвитку соціальних послуг у територіальній громаді, відповідно до потреб населення, яке там проживає.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про соціальні послуги» 2671-VIII від 17.01.2019. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
2. Постанова КМУ №99 від 27.01.2021 р. «Про Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99-2021-п>
3. Указу Президента №30/2021 від 29.01.2021 р. «Про деякі заходи щодо забезпечення права громадян на якісні та безпечні соціальні послуги». Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/302021-36393>

4. Постанова КМУ №587 від 01.06.2020 р. «Про організацію надання соціальних послуг». Режим доступу:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-п>

5. Постанова КМУ №185 від 03.03.2020 р. «Про затвердження критеріїв діяльності надавачів соціальних послуг». Режим доступу:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-2020-п>

Шманько О.В.

кандидат історичних наук, доцент
кафедри педагогіки та соціальної роботи
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Чернівецька область, Україна

ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОГО ПОПУЛІЗМУ ТА ЗАСОБИ МІНІМІЗАЦІЇ ЙОГО ВПЛИВУ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Популізм в сучасному суспільстві став невід'ємною частиною життя. Найбільшої популярності він набуває в ході проведення передвиборчих кампаній та асоціюється дослідниками з обіцянками електорату, які неможливо або дуже складно виконати. У боротьбі за владу популісти вдаються до використання таких демагогічних прийомів як експлуатація інстинктів натовпу, необґрунтовані соціальні обіцянки, іде апеляція не лише до розуму, а й до почуттів виборців.

Об'єктом нашого дослідження став феномен соціального популізму як явища, яке є мало вивченим та не достатньо проаналізованим на емпіричному рівні. Даний термін тісно пов'язаний з проблемами соціального захисту населення. Адже у країнах, де більшість населення проживає за порогом бідності [1], обіцянки розширення кола осіб, які мають право на субсидії, можуть отримати більші пенсії, соціальні виплати, допомоги часто стають інструментом маніпуляції серед малозабезпечених категорій населення. За підрахунками окремих дослідників, 84 % населення України підтримують популістську політику [2]. Іншими словами, проблеми соціального захисту населення вимагають чіткого неупередженого підходу з боку влади та політиків, а з боку населення – необхідне розуміння відділення реального

потенціалу держави щодо захисту незахищених категорій громадян від бажаних, а іноді і фантастичних обіцянок, які неможливо виконати.

Мусимо відзначити, що серед наукової літератури до кінця не закритим є питання щодо визначення суті власне «соціального популізму», його негативного впливу на суспільство, а відтак і на тих негативних результатах, які призводять до електорального вибору громадян. Тобто, питання соціального захисту населення на даний час є предметом маніпуляцій з боку нечесних політиків, які таким чином прокладають собі шлях до влади.

Представники ЗМІ та українські політики вживають поняття «соціальний популізм» у протилежному значенні до реалізму та конкретики, як політику невиконаних обіцянок. В будь-якому значенні цей термін сприймається як негативний. Саме тому партійні лідери, депутати та урядовці відмовляються від звинувачень в популізмі, проте всіляко обвинувачують у цьому своїх політичних суперників

До основних ознак популізму відносяться: віра людей в прості гасла та в те, що складні проблеми можна вирішити легким шляхом; простоту та лаконічність висловлювань політичних лідерів; використання методів маніпулятивного впливу при зверненні до громадян; поширення обіцянок без чіткого плану дій з метою отримання підтримки.

З метою визначення можливого впливу соціального популізму на електоральний вибір громадян проведено спеціальне дослідження методом анкетного опитування серед населення м.Чернівці та Чернівецького району Чернівецької області. Загалом було опитано 200 респондентів віком від 18 р. Вибіркова сукупність на 54 % складалася з чоловіків та 46 % - жінок. Збір інформації (вересень 2020 р) у формі формалізованого інтерв'ю (face to face) проводили здобувачі рівня вищої освіти «магістр» спеціальності «Соціальна робота» Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Вступне питання анкети звучало «Чи існує проблема популізму в Україні?» Про те, що ця проблема є актуальною, зазначили 61 % респондентів, 35% опитаних не змогли відповісти і тільки 4% людей стверджують, що такої проблеми немає. Тобто, більшість респондентів погоджується, що соціальний популізм став невід'ємною частиною життя.

На питання анкети «Що, на вашу думку, означає термін «соціальний популізм»? респонденти відповіли так: дане поняття означає обіцянки політиків про зміни (34 %), виступи на телебаченні напередодні виборів

(14 %), політичний рух (7 %), передвиборчу агітацію (39 %). Решта опитуваних вагалася з відповіддю.

Цікавими стали відповіді на питання, що стосувалися передвиборчих програм кандидатів і партій. Воно звучало так: «Чи ознайомлюєтеся Ви напередодні виборів з програмами кандидатів на виборчі посади?». Більшість опитаних (67%) відповіли, що вони не цікавляться програмами. 21 % респондентів звертає увагу на програмні положення кандидатів та партій, які вони представляють у ході передвиборчої кампанії засобами реклами. І тільки 12 % опитаних приділяють увагу передвиборчим обіцянкам у програмах, проте ці положення здебільшого вивчаються уже на виборчих дільницях в день голосування.

Респондентам пропонувалося зазначити, з яких джерел вони найчастіше отримують інформацію про політичних лідерів та їх передвиборчі програми. За результатами опитування найпоширенішим інформаційним джерелом є Інтернет (36%). Це пояснюється тим, що люди вже частіше використовують Інтернет-ресурси для навчання, роботи та дозвілля. Багато інформації люди отримують завдяки телебаченню та радіо (24%) адже напередодні виборів транслюють багато ток-шоу за участю політичних лідерів. Менший відсоток тих, хто знайомиться з передвиборчою агітацією читаючи газети та журнали (16%). Від друзів та родичів отримують інформацію 13% опитаних. Найменш інформативними є рекламні щити, які розташовують на узбіччі дороги, адже вони містять найменше інформації.

Також опитуваним пропонувалося оцінити за 10-бальною шкалою рівень впливу на їх політичний вибір реклами, яка містить агітаційні заклики та соціальні обіцянки. Більшість респондентів (32%) оцінили рівень впливу на них в 4-6 балів, 18% опитаних поставили оцінку 7-8. Найбільш впливовою реклама є для 26%, виборців (9-10 балів) та зовсім або майже зовсім не впливає на 12% опитаних (0-3 бали). Таким чином, половина мешканців Буковини відзначили, що соціальні обіцянки мають значний вплив на їхній електоральний вибір, що дещо дисонує із результатами досліджень на загальноукраїнському рівні, наведеними вище.

Актуальним було питання щодо ставлення населення до кандидатів, які допомагають виборцям матеріальною. 32% опитаних відносяться до такої пропаганди нейтрально та не засуджують такі дії. 26 % людей ставляться до такого виду агітації позитивно, адже такий вид допомоги

завжди є потрібними. 24% виборців зазначили про своє негативне ставлення до подібних дій політичних представників. 18% людей не могли визначитися з варіантом відповіді.

Продовженням попереднього блоку питань стало з'ясування думки респондентів щодо того, чи зміниться у них ставлення до кандидата після того як він під час передвиборчої агітації робитиме "добрі справи" (виділить кошти на будівництво дитячих майданчиків, ремонт шкіл, доріг, тощо.). Більша половина опитаних (58%) вказують на те, що їх думка про політика залишиться незмінною через те, що всі його прояви допомоги робляться тільки для збільшення власного рейтингу та після виборів така допомога припиниться. Проте 29% можуть змінювати свою думку про політика, оскільки він робить корисну справу для громадян та в майбутньому зможе допомагати і далі. 13% опитаних не змогли визначитися з відповіддю.

Аналізуючи відповіді останніх двох питань, можна стверджувати, що опитані респонденти розцінюють всі прояви допомоги політиків як передвиборчу агітацію, спрямовану на збільшення кількості своїх прихильників. Проте, незважаючи на це, більшість людей не змінює свою думку про кандидата, який здійснює матеріальне «стимулювання» електорату.

На питання «Як Ви оцінюєте обіцянки політиків?» респонденти відповіли, що найчастіше вони порівнюють почуті заклики з фактами (27%), це дає їм змогу зрозуміти, чи можливо в майбутньому виконати обіцянку. 28% опитаних обговорюють заяви політики зі своїми родичами, друзями, близькими людьми. 34 % людей не аналізують соціальні обіцянки, а вірять на слово. Це може свідчити про те, що даний відсоток людей піддається впливу популізму. Низький показник (11%) і тих, хто для оцінки почутою політичної інформації шукає думку експерта, людини яка досліджує дане питання.

Отже, опитування показало високий рівень підтримки соціально-популістських ідей серед народу. Більшості опитаних підтримують популістські соціальні обіцянки, не звертаючи уваги на те, що буде з доходами та економікою після їх виконання. Отримані дані та дослідження попередніх років свідчать про досить низький рівень обізнаності українського суспільства, а відтак тяжіння до політичних маніпуляцій. Значною мірою це стосується соціального популізму – явища, характерного для країн з різним рівнем розвитку. Вважаємо, що найчастіше вітчизняні популісти використовують такі прийоми як

звернення до експлуатації інстинктів натовпу, необґрунтовані обіцянки підвищення пенсій, заробітних плат, зниження комунальних послуг і т.д. При цьому у своїх промовах оратори звертаються до людей простою зрозумілою мовою, увага акцентується на гострих соціальних проблемах, висловлюється критика існуючій владі, звертається увага на всі прорахунки. Водночас популісти обіцяють змінити все на краще найближчим часом.

Для подолання або мінімізації соціального популізму варто, на нашу думку, зосередити увагу на просвітницькій роботі серед громадян з метою донесення всіх негативних наслідків подібного явища. З іншого боку, політична освіченість посадових осіб, особливо в межах існуючих територіальних громад - надійний запобіжник від маніпуляцій електоральними настроями. Тому, на нашу думку, проведення тренінгів, запровадження спеціальних курсів в межах підвищення кваліфікації працівників органів влади – дієвий крок щодо подолання негативного впливу соціального популізму.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Крамар О. Більше половини українців перебувають за межею бідності - Інститут демографії. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/bilshe-polovini-ukrayinciv-perebuvayut-za-mezheyu-bidnosti-institut-demografii>

2. Яблонський Д., Михайлишина Д., Ілляшенко П. Як зробити українців менш вразливими до популізму – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://ces.org.ua/populism-paper/>

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ: ДОСВІД І
ПЕРСПЕКТИВИ**

**Матеріали всеукраїнської науково-практичної
Інтернет-конференції**

Матеріали подані мовою оригіналу.
Друкується в авторській редакції з оригінал-макетів
авторів. Редколегія не завжди поділяє погляди авторів
статей.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за
підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних,
власних імен та інших відомостей.

Підписано до друку --.--.2021 р. Формат 60x84/16
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний
Ум.друк. арк. --.--. Тираж ---. Зам. ---

Видавець Ковальчук О.В.
32315, Хмельницька обл., м. Кам'янець-Подільський,
вул. Васильєва, 13, корп. А, 37.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7057 від 25.05.2020 р.